

Mission in the hands of everyday people

Een missiologische analyse van de 3DM-cultuur

Tinko Blanken

ABSTRACT

The aim of this research is to investigate the theology of mission of the organisation 3D Movements (3DM) by positioning it into the missiological debate about new forms of church in a changing society. In addition, the present research will investigate how the 3DM-culture has taken shape in the Netherlands in a local church called Assen Zoekt.

Masterscriptie Missiologie
Master Gemeentepredikant
Protestantse Theologische Universiteit
locatie Amsterdam

Eerste begeleider: prof. dr. Dorottya Nagy
Tweede begeleider: dr. Rein Brouwer
Beoordelaar: prof. dr. Heleen Zorgdrager

Datum: 1 maart 2018

E-mail: tinkoblancken@gmail.com

Protestantse Theologische **Universiteit**

Verklaringenblad masterthesis

Naam student: Tinko Blanken

Titel masterthesis: Mission in the hands of everyday people

VERKLARING VAN ORIGINALITEIT

Hierbij verklaar ik dat bovengenoemde masterthesis uit origineel werk bestaat. De thesis is het resultaat van mijn eigen onderzoek en is alleen door mijzelf geschreven, tenzij anders aangegeven. Waar informatie en ideeën uit andere bronnen zijn overgenomen, wordt dat expliciet, volledig en op passende wijze vermeld in de tekst of in de noten. Een bibliografie is bijgevoegd.

Plaats, datum:

Handtekening:

Utrecht, 12 maart 2018

TOESTEMMINGSVERKLARING

Hierbij stem ik ermee in dat bovengenoemde masterthesis na goedkeuring beschikbaar wordt gesteld voor opname in de bibliotheekcollectie en dat de metadata beschikbaar worden gesteld aan externe organisaties en/of door de PThU worden gepubliceerd.

Verder verleen ik (de bibliotheek van) de PThU

wel

niet

toestemming voor het opnemen van de volledige tekst in een via internet of anderszins openbaar toegankelijke database. (Deze toestemming betreft alleen de openbaarmaking van de masterthesis, zonder verdere overdracht of inperking van het auteursrecht van de student.)

Plaats, datum:

Handtekening:

Utrecht, 12 maart 2018

INHOUDSOPGAVE

1	INTRODUCTIE.....	4
1.1	INLEIDING	4
1.1.1	Doelstelling.....	4
1.1.2	Onderzoeksvraag.....	5
1.1.3	Verantwoording	5
1.1.4	Valorisatie.....	6
1.1.5	Schets van de onderzoeker.....	6
1.2	THEORETISCH KADER.....	7
1.2.1	Missiologisch debat.....	7
1.2.2	Bestaand onderzoek naar de 3DM-cultuur	12
1.3	METHODE	13
1.3.1	Onderzoeksentiteiten.....	14
1.3.2	Epistemologie	14
1.3.3	Opzet literatuurstudie	17
1.3.4	Opzet tekstanalyse.....	17
1.3.5	Opzet veldonderzoek.....	18
1.3.6	Structuur	22
2	NIEUWE VORMEN VAN KERK-ZIJN IN EEN VERANDERENDE SAMENLEVING	23
2.1	MISSIOLOGISCHE VISIES	23
2.1.1	Goheen, <i>Introducing Christian Mission Today</i>	23
2.1.2	Kim, <i>Joining in with the Spirit</i>	27
2.1.3	Paas, <i>Church Planting in the Secular West</i>	28
2.1.4	Paas, <i>Vreemdelingen en priesters</i>	36
2.1.5	Moynagh, <i>Church for Every Context</i>	40
2.2	INDELINGEN IN PARADIGMA'S.....	45
2.2.1	<i>Models of contextual theology</i>	45
2.2.2	<i>Ecclesiologische assen</i>	45
2.2.3	<i>Kerkmodellen in reactie op de secularisatie</i>	47
2.2.4	<i>Biotopen voor vernieuwing</i>	48
2.3	ANALYSE EN CONCLUSIE.....	49
2.3.1	<i>Visie op de secularisatiecrisis en op de huidige tijd en samenleving</i>	50
2.3.2	<i>Missie en ecclesiologie</i>	50
2.3.3	<i>Contextualisatie</i>	50
2.3.4	<i>Strategie</i>	51
2.3.5	<i>Conclusie</i>	51
3	3DM EN HAAR THEOLOGIE VAN ZENDING	53
3.1	BESCHRIJVING VAN DE 3DM-CULTUUR	53
3.1.1	<i>Discipelschap</i>	54
3.1.2	<i>Familie op missie</i>	54
3.1.3	<i>Bouwstenen</i>	57
3.2	MISSIOLOGISCHE ANALYSE	64
3.2.1	<i>Visie op de secularisatiecrisis en op de huidige tijd en samenleving</i>	64
3.2.2	<i>Missie & ecclesiologie</i>	67
3.2.3	<i>Contextualisatie</i>	69
3.2.4	<i>Missiologische strategie</i>	71
3.3	CONCLUSIE.....	73
4	VELDONDERZOEK ASSEN ZOEKT	75
5	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN.....	84

5.1	BEANTWOORDING HOOFDVRAAG.....	84
5.1.1	<i>Onderzoeksresultaten</i>	84
5.1.2	<i>De theologie van zending van 3DM</i>	85
5.2	AANBEVELINGEN VOOR VERVOLGONDERZOEK.....	89
5.2.1	<i>Literatuurstudie</i>	89
5.2.2	<i>Veldonderzoek</i>	90
6	BRONNENLIJST	91
7	BIJLAGEN	96
7.1	RESULTATEN BESTAAND ONDERZOEK NAAR 3DM.....	96
7.2	OVERZICHT LIFESHAPES.....	98
7.3	INFORMED CONSENT.....	99

1 INTRODUCTIE

1.1 INLEIDING

Het religieuze landschap in Nederland is de laatste decennia drastisch veranderd; het aantal kerkleden is significant gedaald en zal volgens sociologen nog verder dalen.¹ Christenen moeten hun geloof ook nu weer contextualiseren omdat de wereld voortdurend verandert. Er is dus sprake van een permanente *adaptive challenge*.² De kerk moet een goede balans houden tussen het vasthouden aan de geloofstraditie en het aansluiten bij de context. De valkuilen van beide extremen zijn respectievelijk irrelevantie en syncretisme; beiden leiden tot het verdwijnen van de kerk als uitdagende én relevante factor in de maatschappij.³ De balans slaat momenteel helaas te vaak uit naar beide kanten; geregeld daagt de kerk de heersende cultuur van de samenleving niet uit en sluit ze ook niet bij haar aan.⁴ Daarom moet er verandering plaatsvinden. Wanneer de kerk geen *deep change*⁵, een vernieuwing van “het hele kerkelijk bedrijf, van organisatiestructuren tot opleidingen, van liturgie tot theologie”⁶, bij zichzelf in gang zal zetten dan wordt ze steeds irrelevantier.⁷ De kerk zal zich opnieuw moeten bezinnen op haar essentie, *back to the basics*,⁸ namelijk participeren in de *missio Dei*.

1.1.1 Doelstelling

Het is van groot belang om praktijken te onderzoeken die een antwoord op deze uitdaging hebben geprobeerd te geven. In deze masterthesis is daarom onderzoek gedaan naar de manier van christen-zijn en kerk-zijn zoals de trainingsorganisatie 3D Movements (3DM) deze voorstaat.⁹ 3DM, ontstaan in

¹ Gerard Dekker en Hijme Stoffels, *Godsdienst en samenleving: een introductie in de godsdienstsociologie* (Kampen: Kok, 2009), 163, 228.

² Robert Doornenbal, *Crossroads: an exploration of the emerging-missional conversation with a special focus on “missional leadership” and its challenges for theological education* (Delft: Eburon, 2012), 1.

³ Michael W. Goheen, *Introducing Christian Mission Today: Scripture, History and Issues* (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 2014), 264–270.

⁴ Goheen, 296–299; Michael Moynagh, *Church for Every Context: An Introduction to Theology and Practice* (Londen: SCM Press, 2012), 75–80.

⁵ Quinn in: Rick Osmer, *Practical Theology: An Introduction* (Grand Rapids, Michigan etc.: Eerdmans, 2008), 177.

⁶ Stefan Paas, *Vreemdelingen en priesters: Christelijke missie in een postchristelijke omgeving* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2015), 17–18.

⁷ Doornenbal, *Crossroads*, 2.

⁸ Zie: Paas, *Vreemdelingen en priesters*, 12; “Kerk 2025: Waar een Woord is, is een weg” (Protestantse kerk in Nederland, oktober 2015), 3, <http://www.protestantsekerk.nl/Lists/PKN-Bibliotheek/WaareenWoordis-iseenweg.pdf>.

⁹ Ter voorkoming van omslachtige formuleringen voortaan aangeduid als de ‘3DM-cultuur’; het woord ‘model’ is geen juiste typering van het genoemde.

2004,¹⁰ is een organisatie die kerken traint in een manier van kerk-zijn die ontstaan is in St. Thomas' Church in Sheffield onder leiding van Mike Breen. Deze manier van kerk-zijn wordt getypeerd door een cultuur waarin discipelschap en leiderschap centraal staan en waarin er een focus is op *missional communities*. Het motto van 3DM is: "Putting discipleship and mission back into the hands of everyday people."¹¹ In Nederland worden trainingen in deze manier van werken aangeboden door 'Stichting Nederland Zoekt...'.¹² Inmiddels zijn minimaal 19 Nederlandse kerken en parakerkelijke organisaties met deze manier van werken aan de slag gegaan.¹³ Een gevaar is dat nieuwe bewegingen enthousiast doch ondoordacht worden omarmd waardoor de kans bestaat dat de beweging niet bijdraagt, of zelfs afdoet, aan hetgeen iemand ermee beoogde te bereiken.¹⁴ Het doel van het onderzoek is daarom om de 3DM-cultuur als vorm van christen-zijn, missiologisch te doordenken, haar theorie evenals haar praktijk, zodat deze studie christenen in de praktijk van dienst kan zijn in hun overwegingen omtrent het al dan niet omarmen van de 3DM-cultuur. Dit onderzoek brengt hiertoe de theologie van zending van 3DM in kaart en laat zien hoe zij lokaal vormt krijgt.

1.1.2 Onderzoeksvraag

De hoofdvraag en deelvragen van dit onderzoek luiden daarom:

*Wat is de theologie van zending van 3DM en hoe krijgt deze vorm bij Assen Zoekt?*¹⁵

Wat is het missiologisch debat aangaande nieuwe vormen van kerk-zijn in een veranderende samenleving?

Wat is 3DM en wat is haar theologie van zending?

Hoe krijgt de 3DM-cultuur vorm bij Assen Zoekt?

1.1.3 Verantwoording

Naast de aanleiding voor dit onderzoek, namelijk dat ik betrokken raakte bij 3DM en als theoloog en christen vermoed dat 3DM een belangrijke en hel-

¹⁰ Bob Hopkins en Mike Breen, *Clusters: Creative Mid-Sized Missional Communities* (z.p. United Kingdom: 3DM Publications, 2008), 15; Mike Breen, "What is Missiology?", *Discipling Culture* (blog), 2 februari 2016, <http://www.disciplingculture.com/what-is-missiology/>.

¹¹ "Website 3D Movements", geraadpleegd 3 november 2015, <http://www.3dmovements.com/>.

¹² "Strategisch plan Nederland Zoekt... 2013 - 2018", *Nederland zoekt...*, 2013, http://nederlandzoekt.nl/fileadmin/files/Documenten/Strategisch_Plan_2013-18_-_versie_b.pdf.

De naam van de organisatie wordt officieel met 3 puntjes gespeld. In het vervolg wordt de organisatie kortweg aangeduid met NLZoekt.

¹³ "Website Nederland zoekt...", geraadpleegd 3 november 2015, <http://nederlandzoekt.nl/>.

¹⁴ Zie Alrik Vos, "Hoop: een onderzoek naar de missionaire effectiviteit van kerkplantingen binnen de NGK, CGK en GKV in Nederland." (Vrije Universiteit Amsterdam, 2012), 10–18, <http://www.kerklab.nl/wp-content/uploads/2013/09/HOOP-De-effectiviteit-van-kerkplanting-als-missionaire-strategie.pdf>. Hij toont aan dat er op het moment van schrijven geen goede basis was om aan te nemen dat kerkplantingen tot grotere groei van bekeerlingen zorgt ten opzichte van gevestigde kerken. Desondanks verdedigden velen op basis van deze aanname de praktijk van kerkplanten.

¹⁵ De naam van de organisatie is officieel 'Assen Zoekt...'. In dit onderzoek wordt de organisatie aangeduid met 'Assen Zoekt'.

pende stem kan zijn in de huidige samenleving, zijn er een aantal andere redenen waarom de 3DM-cultuur een belangrijke en relevante praktijk om te onderzoeken is. Deze beweging is interessant omdat ze significante veranderingen in bestaande kerken bewerkstelligt¹⁶ en daarmee aansluit op de eeuwenlange traditie van vernieuwingen van binnenuit.¹⁷ Daarnaast lijkt het een cultuur te zijn die in meerdere contexten ingang kan vinden. Dat wil zeggen dat 3DM pretendeert dat de 3DM-cultuur niet alleen werkt op de plek waar ze is ontwikkeld – zoals gezegd is de 3DM-cultuur ontstaan en opgebouwd ten behoeve van een lokale gemeente in het Verenigd Koninkrijk – maar dat ze ook te implementeren is in andere settings.¹⁸ Niet alleen in Nederland zijn een aantal kerken met dit concept bezig, ook in kerken in Denemarken, het Verenigd Koninkrijk¹⁹, de VS, Brazilië en Oceanië wordt deze manier van werken overgenomen.²⁰ Een ander interessant signaal is dat de 3DM-cultuur niet zozeer veel nieuws inbrengt maar juist focust op het combineren van wetenschappelijke inzichten en reeds geteste manieren van werken. Voorbeelden hiervan zijn: de leercirkel van Kolb, het 'situationeel leidinggeven' van Blanchard en de *social spaces* van Hall.²¹

1.1.4 Valorisatie

Het onderzoek zal worden gevaloriseerd door het eindproduct aan te bieden aan Kerklab, een platform dat o.a. kennis over missionaire gemeenschapsvorming en kerkvernieuwing wil uitwisselen, ten behoeve van haar publiek toegankelijke database.²² Daarnaast zullen de resultaten worden gedeeld met NLZoekt, kerken, personen en organisaties die bij het netwerk van NLZoekt betrokken zijn of daarin geïnteresseerd zijn. Het onderzoek zal ook worden gedeeld met geïnteresseerde wetenschappers omdat het een bijdrage beoogt te leveren aan het missiologisch debat over nieuwe vormen van kerk-zijn. Op termijn kunnen de resultaten van het onderzoek in de vorm van een, al dan niet wetenschappelijk, artikel in een passend medium worden gepubliceerd.

1.1.5 Schets van de onderzoeker

Ik ben een Nederlandse man van 27 jaar oud. Ik identificeer me als behorende tot Generatie Y, ook wel als *Millennials* aangeduid, die zich laat typeren

¹⁶ Bijvoorbeeld St. Thomas' Church Sheffield UK en St. Andrew's Church Chorleywood UK. Zie resp. Breen, "What is Missiology?"; Mark Stibbe en Andrew Williams, *Breakout: Our Church's Story of Mission and Growth in the Holy Spirit* (Milton Keynes: Authentic Publishers, 2008).

¹⁷ Te denken valt aan het apostelconvent, de diverse kloosterorden, de magistrale reformatie, het reveil en het Vaticanum II.

¹⁸ "Learn to build a discipling culture and catalyze missional momentum in any context." "Website 3D Movements".

¹⁹ Atze Buursema en Jan Peter Kruijer, "Eropuit in clusters: afstudeeronderzoek Master Missionaire Gemeente" (Theologische universiteit Kampen, 2012), <http://www.kerklab.nl/wp-content/uploads/2014/01/Eropuit-in-Clusters-Missionaire-Master-Bursema-en-Kruijer.pdf>.

²⁰ "Website 3D Movements".

²¹ Buursema en Kruijer, "Eropuit in clusters", 73–74.

²² "Website Kerklab", geraadpleegd 3 november 2015, <http://www.kerklab.nl/>.

als: *confident, connected* en *open to change*.²³ Ik ben belijdend lid van de Nederlands Gereformeerde Kerk. Mijn denken raakt aan het post-evangelicale²⁴ en het evangelicaal-gereformeerde, waarbij ik mij kritisch verhoud tot delen van de charismatische geloofsbeleving. Gedurende mijn studententijd was ik nauw betrokken op het studentenwerk van Navigators. Met een team van Navigators Studentenvereniging Utrecht (NSU) heb ik drie jaar deelgenomen aan de training van NLZoekt en ben ik bezig geweest met het implementeren van de 3DM-cultuur in mijn eigen leven en in dat van de vereniging. Ik ben enthousiast geraakt over deze manier van werken en vermoed dat ze een toegevoegde waarde heeft. Ik ben echter ook, vanwege het gevaar van het gedachteloos overnemen van nieuwe ideeën, gemotiveerd om de 3DM-cultuur kritisch tegen het licht te houden. Mijn onderzoek is dus niet een vorm van *action research*.²⁵ Daar bedoel ik mee dat ik de 3DM-cultuur niet bij voorbaat omarm en dat ik kritiek op de 3DM-cultuur uiterst serieus wil nemen.

1.2 THEORETISCH KADER

De bestaande literatuur aangaande het onderwerp van deze masterthesis valt uiteen in twee groepen: theologisch-missiologicalische literatuur aangaande missie en nieuwe vormen van kerk-zijn in een veranderende samenleving enerzijds en specifieke onderzoeken naar de 3DM-cultuur anderzijds. Van beide velden zal in aparte paragrafen een literatuuroverzicht en een reflectie daarop worden gegeven.

1.2.1 Missiologisch debat

Allereerst zal het begrip missie worden uitgewerkt. Als uitvloeisel hiervan worden de belangrijkste kernconcepten voor dit onderzoek besproken.

Missie

Missie komt van het Latijnse werkwoord *missio* dat 'zending' betekent; dit is dan ook de oorsprong van de christelijke term 'zending'. Missie/zending impliceert dus dat er een zender is die iemand zendt om een opdracht uit te voeren.²⁶ De erfenis van onder andere het kolonialisme is dat zending vanaf het begin van de protestantse zendingsgeschiedenis (19^e eeuw) gezien werd als de (1) taak van de (2) verkondiging van het christelijk geloof (3) in verre landen (4) waarbij er regelmatig sprake was van superioriteitsgevoelens²⁷ die resulteerden in een mate van dwang. Een logisch gevolg hiervan was dat men zendingsorganisaties oprichtte die deze taak gingen uitvoeren. Als een ontwikkeling en kritische reflectie hierop werd door de oecumenische bewe-

²³ "Millennials: Confident, Connected, Open to Change" (Pew Research Center, 2010), <http://www.pewsocialtrends.org/files/2010/10/millennials-confident-connected-open-to-change.pdf>.

²⁴ Zie: Dave Tomlinson, *The Post-Evangelical* (Londen: SPCK, 2014).

²⁵ Zie: John Swinton en Harriet Mowat, *Practical Theology and Qualitative Research* (Londen: SCM Press, 2006), 254–260.

²⁶ Kirsteen Kim, *Joining in with the Spirit: Connecting World Church and Local Mission* (Londen: SCM Press, 2012), 9.

²⁷ Kim, 6–9.

ging de term *missio Dei* als centraal zendingsconcept ingebracht. "The sending of the Son to reconcile the universe through the power of the Spirit is the foundation and purpose of mission. The *missio ecclesiae* comes from the *missio Dei* alone."²⁸ *Missio Dei* is echter vanaf haar intrede in het missiologische debat een containerbegrip gebleken; verschillende groepen gaven er hun eigen invulling aan. De meer evangelicale kerken stelden de kerk en de *verbal proclamation* centraal; de meer oecumenische kerken zagen Gods werk veel breder dan in en via de kerk alleen en hadden en focus op de wereld en de sociaal-maatschappelijke component.²⁹ "Due to this polarization, a split emerged between the evangelical churches and the ecumenically aligned churches. [...] This has had structural consequences lasting right down to the present day. This polarization process certainly cannot be laid at the door of the *missio Dei* interpretation itself, especially not in terms of its original definition."³⁰ Desondanks wordt in dit onderzoek *missio Dei* als leidend paradigma gebruikt omdat haar verdienste in het missiologisch debat is dat ze (1) laat zien dat God de leiding over de inhoud en vormgeving van de missie heeft en dat de mens hierin mag participeren, (2) dat God zijn missie niet alleen in en via de kerk volbrengt maar ook via ongedachte wegen daarbuiten en dus (3) dat de missie geen taak of onderdeel van de kerk is maar Gods missie de hele wereld omvat.

Zoals eerder genoemd is het *missio Dei* paradigma een containerbegrip. Uit bovenstaande definitie is nog niet duidelijk wat de missie precies is, dit moet dus nog verder worden ingevuld. Het antwoord op deze vraag komt naar voren in het verhaal van God die zijn missie door de tijd heen vormgeeft, door alle tijden heen, telkens in contact met de mens. De Bijbel laat zien dat God zijn schepping, de hele wereld, wil redden en verlossen.³¹ Dat wil dus zeggen dat God streeft naar een wereld zoals hij haar bedoeld (heeft).³²

Ecclesiologie

Na deze invulling van wat de missie is komt de vraag op naar hoe de missie specifiek wordt vormgegeven. In deze scriptie zal missie worden afgebakend tot de vraag wat zending betekent voor het kerk-zijn en wordt ze dus verbonden met de ecclesiologie. Deze afbakening past goed bij deze thesis, die immers een vorm van kerk-zijn bestudeert vanuit missiologisch oogpunt. Evenwel mag de discussie over de rol van de kerk in de missie niet te ver op

²⁸ Hartenstein in: Wilhelm Richebächer, "Missio Dei: the basis of mission theology or a wrong path?", *International Review of Mission* 92, nr. 367 (oktober 2003): 589–590.

²⁹ Goheen, *Introducing Christian Mission Today*; Richebächer, "Missio Dei", 588–594.

³⁰ Richebächer, "Missio Dei", 593–594.

³¹ "Mission [...] means our committed participation as God's people, at God's invitation and command, in God's own mission within the history of God's world for the redemption of God's creation" Christopher J. H. Wright, *The Mission of God: Unlocking the Bible's Grand Narrative* (Downers Grove: InterVarsity Press, 2006), 23; Goheen, *Introducing Christian Mission Today*.

³² Een discussie apart is de discussie tussen zogenaamde 'scheppingstheologie' en 'eschatologische theologie'. De overeenkomst tussen beiden blijft echter dat Gods doel is om de wereld steeds meer te laten zijn zoals hij haar bedoeld (heeft). Met Moltmann neem ik de mid-denpositie in dat God in het eschaton afmaakt wat hij in zijn schepping begonnen is. Jürgen Moltmann, *Das Kommen Gottes: Christliche Eschatologie* (Gütersloh: Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 2005), 287–349.

de achtergrond raken; hoe de kerk zichzelf verstaat wordt beïnvloed door haar visie op de *missio Dei* en de mate waarin deze tot stand komt buiten de kerk. Een mooie balanspositie in deze discussie wordt ingenomen door Michael Moynagh. Hij spreekt over een *kingdom-shaped church*: "the kingdom, though present in the world, is distinctively present in the church."³³ De kerk is een voorproefje op het koninkrijk. De kerk, het koninkrijk en het leven zullen uiteindelijk één zijn en daar mag nu naar vooruitgewezen worden.³⁴ Hoewel de metafoor van het koninkrijk door andere theologen wellicht vervangen zou worden, biedt deze positionering van de kerk binnen de missie een gebalanceerd uitgangspunt voor de verdere discussie.

In antwoord op de vraag wat de missie en het kerk-zijn inhouden noemen theologen een keur aan metaforen en definities. Het gaat dan om bijvoorbeeld een focus op het (getuigen van)³⁵ het koninkrijk,³⁶ doxologie,³⁷ shalom,³⁸ het grote gebod,³⁹ zending als profetische dialoog,⁴⁰ christenen als vreemdelingen en priesters⁴¹, als verloofden van Christus,⁴² als leerlingen of discipelen⁴³ of de drieslag van Bevans: *missio Dei*, koninkrijk en Jezus als Redder.⁴⁴ Anderen noemen criteria of dimensies. Te denken valt aan de *five marks of mission* van de Anglicaanse Kerk.⁴⁵ De zeven reisgenoten van Johan ter Beek.⁴⁶ Christian Schwarz heeft een heel systeem ontwikkeld met een Trinitarisch Kompas, groeikrachten en kwaliteitskenmerken.⁴⁷ Stoppels noemt tien kenmerken van discipelschap.⁴⁸ De PKN noemt in haar recente rapport over de kerk in 2025: geloof, geloofsgemeenschap, diaconale en maatschappelijke presentie en oecumene.⁴⁹ Paas vat zijn visie samen in de punten doxologie

³³ Moynagh, *Church for Every Context*, 104.

³⁴ Moynagh, 103.

³⁵ Moynagh, 99 e.v.

³⁶ Tom Wright, *Verrast door hoop* (Franeker: Van Wijnen, 2010).

³⁷ Paas, *Vreemdelingen en priesters*.

³⁸ Hoekendijk in: Jan Hendriks, *Verlangen en vertrouwen: het hart van gemeenteopbouw* (Kampen: Kok, 2008), 202–203.

³⁹ Dorottya Nagy, "Theologie-missologie in beweging: liefhebben en de ander terug naar af" (Protestantse Theologische Universiteit te Amsterdam, maart 2016).

⁴⁰ Cathy Ross en Stephen Bevans, red., *Mission on the Road to Emmaus: Constants, Context, and Prophetic Dialogue* (London: SCM Press, 2015).

⁴¹ Paas, *Vreemdelingen en priesters*.

⁴² Gregory A. Boyd, *Benefit of the Doubt: Breaking the Idol of Certainty*, " (Grand Rapids: Baker Books, 2013), 112–127.

⁴³ Sake Stoppels, *Oefenruimte: gemeente en parochie als gemeenschap van leerlingen* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2013); Mike Breen en het 3DM Team, *Een cultuur van discipelschap: bouwen aan een missionaire beweging door discipelschap in de stijl van Jezus* (Assen: 3D Ministries International, 2013).

⁴⁴ Bevans in: Paas, *Vreemdelingen en priesters*, 31.

⁴⁵ "Marks of Mission", Website Anglican Communion, geraadpleegd 3 november 2015, <http://www.anglicancommunion.org/identity/marks-of-mission.aspx>.

⁴⁶ De verteller, zus, dirigent, kokkin, monnik, kind en rechter. Johan ter Beek, *Heerlijk eenvoudig* (Amsterdam: Ark Media, 2011).

⁴⁷ Christian A. Schwarz, *Kleur jouw wereld met Natuurlijke Gemeente Ontwikkeling* (Ermelo: NCD-Nederland, 2010).

⁴⁸ Stoppels, *Oefenruimte*, 78.

⁴⁹ "Kerk 2025", 8–10.

(met daarbinnen terugkijken, om je heen kijken en vooruitkijken), zending en gemeenschap.⁵⁰ Moynagh noemt de relaties met God, met wat binnen de kerk is, wat buiten de kerk is en met de kerk van alle eeuwen en plaatsen.⁵¹

Bij sommige auteurs is de reeds beschreven spanning tussen de verbale verkondiging ('*kerygma*') c.q. sociale component ('*diakonia*') als kern van de missie terug te zien. Anderen verbinden deze twee juist. Weer anderen nemen een holistisch standpunt in waarin de kerk, met al haar dimensies participeert in Gods missie. Dit laatste standpunt zal in deze thesis worden overgenomen. De dimensies van missie en het kerk-zijn zijn niet alleen *kerygma* en *diakonia*⁵² maar evengoed *liturgia* en *koinonia*;⁵³ zij hebben allen een missionaire dimensie.⁵⁴

Spanningsvelden & criteria

Naast de spanningsvelden en criteria voor de missie en het kerk-zijn die uit de posities van bovenstaande auteurs kunnen worden afgeleid zijn er ook auteurs die spanningsvelden benoemen zonder direct positie te kiezen. Paas beschrijft verschillende stromingen met betrekking tot de visie op de uitvoering van de christelijke missie door de kerk. Hij noemt de volkskerkbenadering, de kerk als tegencultuur, een focus op kerkgroei, een focus op transformatie, de kerk binnenstebuiten en de kerk als krachtcentrale.⁵⁵ Sake Stoppels stelt de vraag naar de manier van betrokkenheid van mensen op de kerk en benoemt twee richtingen. De ene richting, met vertegenwoordigers als Heitink, Storrar, De Roest, Henau, Hendriks, Jansen en Van der Graaf, pleiten voor ruimte en individuele vrijheid. De andere richting, waarbij volgens Stoppels aan denkers als Warren, Stibbe & Williams, Chester & Timnis – en ik zou daar zelf Hauerwas aan toevoegen – gedacht kan worden, pleiten juist meer voor een tegencultuur.⁵⁶

Bij het verkennen van deze groep literatuur valt op dat het een enorm veld betreft. Dit veld kan in het onderzoek naar 3DM helpen om haar te positioneren. Er kan worden geanalyseerd welke metaforen of definities van missie door 3DM worden gehanteerd. Daarnaast kunnen de diverse criteria en spanningsvelden dienen als coördinaten waarbinnen de 3DM-cultuur kan worden gepositioneerd en geëvalueerd. De criteria fungeren dan als richtingaanwijzers, en de uitersten van de spanningsvelden als waarschuwingborden bij de extremen.

Missiologie

Missiologie is een lastig te definiëren discipline omdat ze een valse start heeft gemaakt. Missiologie als moderne theologische discipline is namelijk ontstaan om de 'zendingstaak' in de kolonies te doordenken; inmiddels wordt missie

⁵⁰ Paas, *Vreemdelingen en priesters*, 217–243.

⁵¹ Moynagh, *Church for Every Context*, 106–111.

⁵² Goheen, *Introducing Christian Mission Today*.

⁵³ Stefan Paas, "Missionary ecclesiology in an age of individualization", *Calvin Theological Journal* 48, nr. 1 (april 2013): 91–106.

⁵⁴ Moynagh, *Church for Every Context*.

⁵⁵ Paas, *Vreemdelingen en priesters*, 61–108.

⁵⁶ Stoppels, *Oefenruimte*, 23–38.

gezien als iets dat veel breder is dan dat, de vraag is nu hóe breed. Ross Langmead denkt dat het zo breed is dat missiologie meer een veld dan een discipline is.⁵⁷ Toch blijft het eigene van missiologie dat ze een interdisciplinair theologisch vak is – ze maakt gebruik van Bijbelwetenschappen, systematische theologie en praktische theologie (ze heeft immers een grote invloed uitgeoefend op de antropologie als discipline) – dat de relatie God-mens-wereld bestudeert en de andere theologische disciplines daardoor stimuleert om door deze bril naar het eigen vakgebied te kijken.

Samenleving, cultuur en contextualisatie

In de vraagstelling wordt gesproken over een veranderende samenleving. Deze term verwijst naar het veranderende maatschappelijk en religieus landschap in Nederland. Het debat over de duiding van deze veranderde en veranderende samenleving wordt vaak over het bredere gebied van het westen of West-Europa gevoerd. Vaak vallen begrippen als modernisme en postmodernisme, post-christendom,⁵⁸ (post-)secularisatie, deïstitutionalisering,⁵⁹ en de ontdekking van 'het Westen als zendingsveld'.⁶⁰ Er worden verschillende posities ingenomen. Paas schrijft de veranderde samenleving toe aan logische historische ontwikkelingen en vindt dat christenen zich daar niet tegen moeten verzetten en een vorm van christendom moeten leven dat past bij deze veranderende samenleving.⁶¹ Moynagh neemt een positie aan de andere kant van het spectrum in wanneer hij oppert dat een overgroot gedeelte van de krimp van de kerkelijke betrokkenheid wellicht te wijten is aan het aanbod en de vormgeving van de kerk.⁶²

Wanneer theologie, ecclesiologie en missie in verbinding, gesprek of botsing komen met een lokale (sub)cultuur of specifieke context wordt dit gebeuren vaak aangeduid als contextualisatie. Contextualisatie gaat volgens Michael Goheen over de vraag naar *faithfull contextualization*; hoe kan de kerk zowel christelijk als passend bij onze samenleving en context zijn.⁶³ Het is de vraag of deze tegenstelling terecht is; het raakt aan de eerdergenoemde vraag naar de relatie tussen kerk en wereld. Kirsteen Kim neemt een voorzichtigere positie in. Zij vindt het van belang dat de kerk leert onderscheiden waar de Geest al aan het werk is in de wereld; cultuur en het predicaat christelijk worden door haar niet strikt dualistisch benaderd.⁶⁴ Om tot een visie op contextualisatie te komen is er dus eerst een visie nodig op (een specifieke) (sub)cultuur en haar verhouding tot het evangelie. Daarnaast speelt het begrip cultuur in dit onderzoek ook een rol omdat het een centraal begrip is in de terminologie van

⁵⁷ Ross Langmead, "What Is Missiology?", *Missiology: An International Review* 42, nr. 1 (1 januari 2014): 67–79.

⁵⁸ Doornenbal, *Crossroads*, 89–120.

⁵⁹ Dekker en Stoffels, *Godsdienst en samenleving*, 139–143.

⁶⁰ Paas, *Vreemdelingen en priesters*; Goheen, *Introducing Christian Mission Today*.

⁶¹ Paas, *Vreemdelingen en priesters*.

⁶² Moynagh, *Church for Every Context*, 73–95.

⁶³ Zie §1.1 en opnieuw Goheen, *Introducing Christian Mission Today*, 264–270.

⁶⁴ Kim, *Joining in with the Spirit*, 40–61.

3DM. Zij staat een uitdagende christelijke cultuur voor welke de omliggende cultuur dient te beïnvloeden.

Nieuwe vormen van kerk-zijn

De genoemde begrippen missie, ecclesiologie, veranderende samenleving, (sub)cultuur en contextualisatie komen samen in het debat over nieuwe vormen van kerk-zijn. 3DM kan ook in dit debat worden gesitueerd. Ze is opgekomen te midden van de *missional church movement*,⁶⁵ een beweging met Leslie Newbigin als grondlegger, die holistische missie als het hart van het kerk-zijn ziet.⁶⁶ Daarnaast passen de kerken met een 3DM-cultuur helemaal binnen het bredere fenomeen van de *fresh expressions of church*-beweging⁶⁷ die onder andere bekendheid verkreeg door het rapport *Mission-Shaped Church* van de Anglicaanse Kerk.⁶⁸

1.2.2 Bestaand onderzoek naar de 3DM-cultuur

Er zijn al onderzoeken naar de 3DM-cultuur gedaan. De resultaten hiervan worden nu kort weergegeven. Vervolgens zal worden gereflecteerd op de stand van zaken in het 3DM-onderzoek.

Er zijn in ieder geval drie publicaties bekend van Nederlandse onderzoekers die de 3DM-cultuur hebben onderzocht.⁶⁹ Buursema en Kruijer deden een descriptief onderzoek naar lokale praktijken in het Verenigd Koninkrijk en Denemarken waarin de 3DM-cultuur een centrale rol speelt.⁷⁰ Het onderzoek eindigt met een lange lijst conclusies die vooral positief-normatief van aard zijn en aangeven wat er waardevol is aan de 3DM-cultuur.⁷¹ Jeanette Kragt-Vels heeft onderzocht hoe een huddel (een door 3DM ontwikkelde trainingsvorm voor leiders die het meeste doet denken aan groepssupervisie) bijdraagt aan een cultuur van discipelschap en leiderschap. Zij deed dit door literatuuronderzoek, een voor- en nameting bij de huddelleden en door interviews met de leiders van de huddels. De huddel bleek voor discipelschap doelmatig en effectief te zijn, voor leiderschap gold dit minder.⁷² Een adviesrapport in opdracht van de Evangelische Alliantie Nederland bevat onder andere onderzoek naar de 3DM-cultuur. Door middel van interviews in Sheffield en het analyseren van de door 3DM gepubliceerde literatuur hebben de

⁶⁵ Reggie McNeal, *Missional Communities: The Rise of the Post-Congregational Church* (San Francisco: Wiley, 2011), 15–38.

⁶⁶ Doornenbal, *Crossroads*, 4–7.

⁶⁷ Steven J. L. Croft, *Mission Shaped Questions: Defining Issues for Today's Church* (Londen: Church House Publishing, 2008); "Website Fresh Expressions", geraadpleegd 14 april 2016, <https://www.freshexpressions.org.uk/>; Moynagh, *Church for Every Context*, xvi–xvii.

⁶⁸ The Archbishops' Council 2004 of the Church of England, *Mission-Shaped Church: Church Planting and Fresh Expressions of Church in a Changing Context* (Londen: Church House Publishing, 2004), <https://www.chpublishing.co.uk/uploads/documents/0715140132.pdf>.

⁶⁹ Een samenvatting van de resultaten is opgenomen in bijlage 7.1.

⁷⁰ Buursema en Kruijer, "Eropuit in clusters", 10–11.

⁷¹ Buursema en Kruijer, 72–76.

⁷² Jeanette Kragt-Vels, "Huddelend Jezus leren volgen? Draagt een huddel bij aan een cultuur van leiderschap en discipelschap?" (Gereformeerde Hogeschool Zwolle, 2013), <https://hbo-kennisbank.nl/record/oai:repository.samenmaken.nl:smpid:17137>.

onderzoekers getracht om vast te stellen hoe je jongeren missionair discipelschap leert. De onderzoekers komen tot vijf adviezen: discipelschap, visie, dienend leiderschap, duurzame relaties en contextualisatie van het model.⁷³

Ook buiten Nederland is onderzoek gedaan. Bob Whitesel beschrijft de ontwikkeling van de kerk in Sheffield vanaf het moment dat Mike Breen bij deze kerk betrokken raakte. Hij schetst hoe de kerk veranderde en uiteindelijk, met name dankzij de missiegemeenschappen, enorm groeide.⁷⁴ MacNeal geeft een overzicht van het ontstaan en de belangrijkste kenmerken van de 3DM-beweging.⁷⁵

Daarnaast is er literatuur beschikbaar over aanverwante vormen van de 3DM-cultuur. Het model *Total Church* heeft veel raakvlakken met de 3DM-cultuur.⁷⁶ Ook de denkbeelden van de bekende schrijver Alan Hirsch, die met 3DM samenwerkt,⁷⁷ hebben sterke raakvlakken met de 3DM-cultuur.⁷⁸ De 'missiegemeenschap' is een fenomeen dat ook buiten 3DM-gelieerde kerken wordt gebruikt; MacNeal heeft ook hier uitgebreid over geschreven.⁷⁹

Uit bovenstaand overzicht valt op te maken dat er al informatief onderzoek bestaat naar de 3DM-cultuur waarin de Nederlandse context ook af en toe wordt meegenomen. Bij Buursema & Kruiger valt op dat het onderzoek erg breed is en daarmee weinig specifiek en eerder beschrijvend, aangevuld door wat aanzetten voor doordenking. Hoewel er ook een hoofdstuk aan de theologische doordenking is gewijd gaf een van de onderzoekers aan dat in een vervolgonderzoek verdere theologische doordenking wenselijk is.⁸⁰ In het onderzoek zelf noemen de onderzoekers dat ze "het meeste met de leiders gesproken [hebben] en niet met kerkleden." "Een tweede reis zou als doel hebben enkele clusters bezoeken [*sic!* TB] en veel doorspreken met niet-christenen."⁸¹ De vraag hoe de 3DM-cultuur vorm krijgt bij de 'gewone man/vrouw', en welke invloed dit heeft op de omgeving is blijkbaar nog onvoldoende onderzocht.

1.3 METHODE

De uitwerking van de gekozen methode vangt aan met een beschrijving van de geselecteerde onderzoeksentiteiten. Vervolgens wordt er aandacht besteed aan de epistemologie van het onderzoek. Per deelvraag wordt daarna

⁷³ Timo Glas, Anique Luiten, en Rob van Mourik, "Bouwen aan een fundament voor effectief discipelschap: Een onderzoek naar effectief discipelschap binnen kerken in Nederlandse context" (Christelijke Hogeschool Ede, 2013), <http://www.kerklab.nl/wp-content/uploads/2015/11/Adviesrapport-Bouwen-aan-een-fundament-voor-effectief-discipelschap.pdf>.

⁷⁴ Bob Whitesel, "St. Tom's: From Gathered to Scattered", in *The Gospel after Christendom: New Voices, New Cultures, New Expressions* (Grand Rapids: Baker Academic, 2012), 291–302.

⁷⁵ McNeal, *Missional Communities*, 39–64.

⁷⁶ Buursema en Kruiger, "Eropuit in clusters", 53.

⁷⁷ "Website 3D Movements".

⁷⁸ Stoppels, *Oefenruimte*, 92, 94.

⁷⁹ McNeal, *Missional Communities*.

⁸⁰ Gesprek met Atze Buursema op 21 maart 2013 te Assen.

⁸¹ Buursema en Kruiger, "Eropuit in clusters", 128.

uiteengezet op welke wijze er tot een antwoord zal worden gekomen. Tot slot wordt de structuur van de thesis inzichtelijk gemaakt.

1.3.1 Onderzoeksentiteiten

Uit het theoretisch kader blijkt dat er een aantal leemtes in het onderzoek naar de 3DM-cultuur is. Allereerst zou de theologische doordenking verstevigd kunnen worden. Daarvoor is het eerst nodig om te onderzoeken wat de zendingstheologie van 3DM is. Om deze theologie te kunnen doordenken zal ze onder andere in gesprek moeten worden gebracht met het missiologisch debat. Een ander hiaat in het bestaande onderzoek is dat de praktijk nog onvoldoende is onderzocht. In Nederland is er, op het specifieke onderzoek naar de huddels na, zelfs nog nooit breder onderzoek gedaan naar een praktijk waar de 3DM-cultuur wordt toegepast. Op dit punt is dus eerst veldonderzoek nodig waarna het mogelijk is om te bezien hoe de zendingstheologie van 3DM en een concrete praktijk zich tot elkaar verhouden. Deze twee punten van onderzoek legitimeren daarom de twee elementen uit de hoofdvraag van deze masterthesis, namelijk het beschrijven van de theologie van zending en het uitvoeren van een praktijkonderzoek.

De hoofdvraag, *Wat is de theologie van zending van 3DM en hoe krijgt deze vorm bij Assen Zoekt?*, is dan ook verdeeld in deelvragen aan de hand van bovenstaande leemtes in het onderzoek. Het missiologisch debat komt tot uiting in een literatuurstudie over 'nieuwe vormen van kerk-zijn in een veranderende samenleving'. 3DM en haar theologie van zending, zullen worden beschreven door middel van tekstanalyse van primaire bronnen, aangevuld en verstevigd door secundaire literatuurstudie. Tot slot zal de praktijk worden onderzocht door middel van een veldonderzoek bij Assen Zoekt, een lokale praktijk die gebruik maakt van de 3DM-cultuur.

1.3.2 Epistemologie

Het ontologisch-epistemologische paradigma dat ik hanteer is het kritisch-realisme.⁸² Kritisch-realisme, uitgewerkt door Nicolai Hartmann (1882-1950), gaat uit van ontologisch realisme en epistemologisch relativisme. Er is dus een externe werkelijkheid die ten dele kenbaar is.⁸³

"Het kritisch realisme houdt in zekere zin het midden tussen het naïef realisme, dat het gegevene domweg als de enige werkelijkheid aanvaardt, en het transcendentiaal idealisme van Kant. Het kritisch realisme is 'kritisch' omdat het, anders dan het naïef realisme, beseft dat al hetgene dat ons als ervaring is gegeven, slechts iets is in ons bewustzijn en nog niet in de 'realiteit'. Net als Kant maakt het dus onderscheid tussen de wereld als verschijnsel en de wereld op zich. Maar in tegenstelling tot het idealisme van Kant, is het een realisme, omdat het de werkelijkheid buiten ons, de wereld op zich, niet zonder meer als onkenbaar beschouwt."⁸⁴

⁸² Dit is voor een theoloog geen ongewoon standpunt. Zie N.T. Wright, *The New Testament and the People of God* (London: Society for Promoting Christian Knowledge, 1992), 95-107 (ebook); Osmer, *Practical Theology: An Introduction*.

⁸³ Hans Joachim Störig, *Geschiedenis van de filosofie* (Houten-Antwerpen: Spectrum, 2010), 617-627.

⁸⁴ Störig, 627.

Deze ontologie is wat mij betreft niet meer dan een *a priori* standpunt; andere ontologische standpunten zijn ook *a priori* ingenomen en zijn daarmee even onbewijsbaar. Toch moet er een ontologisch standpunt worden ingenomen omdat altijd uit iemands gedrag blijkt wat zijn impliciete overtuiging is; geen standpunt innemen is dus onmogelijk.⁸⁵ Onder invloed van de pragmatische filosofie van William James (1842-1910)⁸⁶ erken ik daarom dat ik op pragmatische gronden kies voor dit paradigma omdat zij aansluit bij het door mij gewenste levensgevoel.

Voor het epistemologisch standpunt geldt voor een gedeelte ook dat het een standpunt is dat op pragmatische gronden en *a priori* is ingenomen. De gedachte dat de werkelijkheid ten dele kenbaar is is namelijk een aanname. Deze positie is daarmee even legitiem als het standpunt van het constructionisme, met als grondleggers Vico, Kant, Dilthey en Wittgenstein, dat aanneemt dat onze werkelijkheid (mogelijk) niet meer is dan een constructie van de menselijke geest.⁸⁷ Voor een ander gedeelte is de epistemologie van het kritisch-realisme wel meer dan een aanname. Ze sluit namelijk terecht aan bij het huidige wetenschapsparadigma dat onder invloed van de moderne filosofische hermeneutiek, in tegenstelling tot de vroege verlichting, de subjectieve kant van het wetenschappelijk onderzoek is gaan erkennen.⁸⁸ Het naïef-⁸⁹ of wetenschappelijk-realisme⁹⁰ is daarmee een onhoudbare positie geworden. De lessen van het constructionisme worden dus meegenomen in het kritisch-realistische paradigma. Maar het kritisch-realisme leert toch, contra het idealisme van Kant,⁹¹ dat standpunten gewogen kunnen worden en dat op die wijze standpunten als meer en minder waarschijnlijk ten opzichte van de waarheid kunnen worden beschouwd.⁹² Rede is voor mij de belangrijkste bron rechtvaardiging⁹³ daarnaast spelen ervaring, Schrift en traditie een belangrijke rol; zij worden echter altijd getoetst aan de rede.⁹⁴

⁸⁵ Pragmatisch filosoof Charles Peirce (1839-1914) in: Donald Palmer, *Filosofie voor beginners: het ondraaglijke gewicht van de filosofie lichter gemaakt* (Houten-Antwerpen: Spectrum, 2010), 288.

⁸⁶ Störig, *Geschiedenis van de filosofie*, 612–613.

⁸⁷ Störig, 754–757.

⁸⁸ cf. A.W. Zwiep, *Tussen tekst en lezer: een historische inleiding in de Bijbelse hermeneutiek, Deel II*, 2013.

⁸⁹ Störig, *Geschiedenis van de filosofie*, 627.

⁹⁰ Gedefinieerd als: "wetenschappelijke theorieën geven een letterlijke beschrijving van de wereld; als de theorie waar is dan is de wereld zoals de theorie zegt dat zij is." Jaap van Brakel en Diederick Raven, red., *Realisme en waarheid* (Assen: Van Gorcum, 1991), xix.

⁹¹ Störig, *Geschiedenis van de filosofie*, 627.

⁹² Brakel en Raven, *Realisme en waarheid*.

⁹³ Zie: Rick Osmer, "Practical theology: A current international perspective", *HTS Theologische Studies/Theological Studies* 67(2) #Art. 1058 (2011).

⁹⁴ Voor het schrijven van deze alinea heb ik gebruik gemaakt van mijn eerdere werk aangaande dit onderwerp. Tinko Blanken, "De Heilige leeft: Pragmatisch realisme als basis voor het liturgiedebat" (Protestantse Theologische Universiteit, locatie Amsterdam, 2015) (ongepubliceerd).

Het empirische deel van het onderzoek is door middel van kwalitatief onderzoek vormgegeven. Dit betekent dat er ideografische⁹⁵ kennis werd verkregen. Deze kennis is niet generaliseerbaar maar de verwachting is dat een *thick description*⁹⁶ resonantie en identificatie⁹⁷ teweegbrengt. In het empirische deel van het onderzoek is er gebruik gemaakt van de principes uit *grounded theory*.⁹⁸ Het voordeel hiervan is dat de onderzochte praktijk daadwerkelijk een stem krijgt doordat er van tevoren niet wordt bepaald in welke theorieën of kaders de empirie zal worden gerangschikt. Er werd wel gewerkt met *sensitizing concepts*,⁹⁹ namelijk de *lifeshapes* (§1.3.5). Hoe de *operant lifeshapes* (§1.3.5) eruit zouden zien stond echter nog helemaal open; het definitief vaststellen van de theorie vond dus pas plaats na afloop van het veldwerk in plaats van ervoor. Er is dus minder sprake van het verifiëren van theorie en juist meer van het creëren van theorie.¹⁰⁰ Het gebruik van de principes uit *grounded theory* is daarom ook van invloed op het geheel van het onderzoek.

In dit onderzoek zal van verschillende onderzoekstechnieken gebruik worden gemaakt. Een aandachtspunt bij deze aanpak is dat de verschillende technieken tot verschillende soorten kennis leiden. Zo leidt een observatie onder meer tot kennis over gedrag en een interview tot een narratief dat in de onderzoeksituatie is geconstrueerd. Triangulatie van onderzoekstechnieken levert in de regel echter wel een gemene deler op die wordt gestaafd door de gebruikmaking van verschillende invalshoeken.¹⁰¹ Bij het analyseren van de data moet echter wel rekening worden gehouden met de verschillende soorten kennis die door de verschillende methoden wordt gegenereerd.

De onderzoeker heeft altijd invloed op het onderzoek. Om deze invloed inzichtelijk te maken en te beperken zijn er een aantal reflexieve maatregelen genomen.¹⁰² Allereerst is omwille van de transparantie een schets van de onderzoeker in de inleiding opgenomen (§1.1.5). Omdat ik als betrokkene op 3DM extra zal moeten waken over mijn distantie en onafhankelijkheid heb ik mijn begeleiders gevraagd om mijn positie ten opzichte van het onderzoeksobject kritisch monitoren en hier feedback op geven. Daarnaast heb ik *field notes* van het veldonderzoek bijgehouden zodat het onderzoeksproces achteraf altijd kan worden gereconstrueerd.¹⁰³

⁹⁵ Swinton en Mowat, *Practical Theology and Qualitative Research*, 43.

⁹⁶ Joost Beuving en Geert de Vries, *Doing Qualitative Research: The Craft of Naturalistic Inquiry* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2015), 174–182.

⁹⁷ Swinton en Mowat, *Practical Theology and Qualitative Research*, 47.

⁹⁸ Beuving en Vries, *Doing Qualitative Research*, 47–63.

⁹⁹ Beuving en Vries, 51.

¹⁰⁰ Beuving en Vries, 60.

¹⁰¹ Swinton en Mowat, *Practical Theology and Qualitative Research*, 50–51; Beuving en Vries, *Doing Qualitative Research*, 43.

¹⁰² Swinton en Mowat, *Practical Theology and Qualitative Research*, 58–62.

¹⁰³ Beuving en Vries, *Doing Qualitative Research*, 43–44, 85–87.

1.3.3 Opzet literatuurstudie

De literatuurstudie gaat antwoord geven op de eerste deelvraag: Wat is het missiologisch debat aangaande nieuwe vormen van kerk-zijn in een veranderende samenleving? Het resultaat zal een schets zijn van het debat die helpt om 3DM te positioneren en te evalueren. Om dit te bereiken zal het veld dat in het theoretisch kader werd besproken verder worden uitgewerkt. Omdat de literatuur over de thema's zeer omvangrijk is beperk ik mij voornamelijk tot een aantal recente, invloedrijke, missiologische werken.

1.3.4 Opzet tekstanalyse

Een tekstanalyse wordt ingezet voor het beantwoorden van deelvraag 2: Wat is 3DM en wat is haar theologie van zending? Voor het verzamelen van data zal gebruik worden gemaakt van tekstanalyse van primaire teksten in de vorm van de door 3DM gepubliceerde boeken en documenten. Dit levert kennis op over de ideale 3DM-cultuur en brengt daarnaast in beeld hoe de organisatie zichzelf ziet en hoe ze is opgebouwd.¹⁰⁴

Datacollectie

Het aantal publicaties van 3DM is zo groot dat ik mij tot een aantal kernpublicaties zal beperken. Het gaat met name om (gedeelten uit): *Clusters*,¹⁰⁵ *Launching missional communities*,¹⁰⁶ *Covenant and kingdom*,¹⁰⁷ *Een cultuur van discipelschap*,¹⁰⁸ *Missionaire leiders vermenigvuldigen*,¹⁰⁹ *Missiegemeenschappen*¹¹⁰ en *Familie op missie*.¹¹¹ 3DM heeft een aantal boeken ook in het Nederlands uitgebracht. Omdat het onderzoek zich richt op de Nederlandse context zullen waar mogelijk de Nederlandse uitgaven worden gebruikt. Daarnaast wordt de website van 3DM gebruikt¹¹² en een online artikel van Mike Breen.¹¹³

Data-analyse

De data-analyse vond plaats door het lezen van primaire literatuur waarvan een leesverslag werd opgesteld. Analooq aan een *field note* bij veldonderzoek werd de ruwe data op die manier verwerkt tot geselecteerde en geconstrueerde data. De primaire literatuur is te omvangrijk om in het geheel te kunnen coderen; deze methode is het haalbare alternatief. Deze aanpak zorgt voor een voorselectie van de data; ze is echter niet minder selectief en

¹⁰⁴ Beuving en Vries, 114–117.

¹⁰⁵ Hopkins en Breen, *Clusters*.

¹⁰⁶ Mike Breen en Alex Absalom, *Launching Missional Communities: A Field Guide* (Pawleys Island: 3DM, 2010).

¹⁰⁷ Mike Breen, *Covenant and Kingdom: The DNA of the Bible* (Pawleys Island: 3DM, 2010).

¹⁰⁸ Breen en het 3DM Team, *Een cultuur van discipelschap*.

¹⁰⁹ Mike Breen en het 3DM Team, *Missionaire leiders vermenigvuldigen: van halfslachtige vrijwilligers naar actieve krachten van het koninkrijk* (Assen: Nederland Zoekt, 2013).

¹¹⁰ Mike Breen, *Missiegemeenschappen: de herontdekking van de basis voor vitale geloofsgemeenschappen* (Assen: 3DM Nederland, 2016).

¹¹¹ Mike Breen en het 3DM Team, *Familie op missie: discipelschap integreren in de haarvaten van ons dagelijks leven* (Assen: 3DM, 2015).

¹¹² "Website 3D Movements".

¹¹³ Breen, "What is Missiology?"

beïnvloed door de onderzoeker dan een interview of observatie. De geconstrueerde data is vervolgens geanalyseerd door middel van *open coding*;¹¹⁴ in de data werden sleutelwoorden onderscheiden die leidden tot categorieën welke op hun beurt konden worden samengebracht in concepten. Sommige primaire teksten werden vanwege hun hoge informatiedichtheid wel direct gecodeerd, dus zonder tussenkomst van een leesverslag. Echter werden in dit coderingsproces óók selecties gemaakt inzake het intensiever of extensiever coderen van bepaalde gedeelten. Zoals gezegd zorgt een combinatie van de secundaire literatuur over 3DM, die in het theoretisch kader werd genoemd, en een primaire tekstanalyse voor een grondige beantwoording van de deelvraag.

1.3.5 Opzet veldonderzoek

Het veldonderzoek gaat in op de laatste deelvraag: Hoe krijgt de 3DM-cultuur vorm bij Assen Zoekt? Dit deel van het onderzoek belicht hoe de theologie van zending van 3DM, de 3DM-cultuur, vorm krijgt in de praktijk. De 3DM-cultuur wordt door 3DM zelf verwoord als: "*putting discipleship and mission back into the hands of everyday people.*"¹¹⁵ Deze verwoording kan dienen als een lens waarmee naar een praktijk in Nederland kan worden gekeken. Er is gekozen voor de kerk Assen Zoekt¹¹⁶ Deze kerk, die is opgericht¹¹⁷ door Rudolf Setz, tevens directeur van NLZoekt, heeft het langste ervaring met de 3DM-cultuur in de Nederlandse context en is daarom de meest relevante praktijk voor dit onderzoek. De 3DM-cultuur heeft hier waarschijnlijk genoeg tijd gehad om representatief vorm te krijgen. Dit maakt het aannemelijk dat een *thick description* van deze praktijk resonantie en identificatie zal opleveren.

Het onderzoek wordt gestructureerd aan de hand van het model '*Theology*'¹¹⁸ *in four voices*', echter zonder dat de *action research* benadering van dit model wordt overgenomen. Cameron e.a. onderscheiden vier stemmen in de theologie. *Normative Theology*: bronnen die autoriteit genieten, *Formal Theology*: de stem van de theologen, *Espoused Theology*: wat een groep zegt dat ze gelooft en *Operant Theology*: de theologie die blijkt uit de daadwerkelijke praktijken van de groep.¹¹⁹ In dit onderzoek wordt *Theology* uiteraard verder afgebakend tot de missiologische component, namelijk zendingstheologie. In dit onderzoek vormt de zendingstheologie van 3DM, zoals deze uit deelvraag 2 naar voren komt, de *normative voice*. De *formal voice*

¹¹⁴ Beuving en Vries, *Doing Qualitative Research*, 42–42.

¹¹⁵ "Website 3D Movements".

¹¹⁶ "Website Assen Zoekt...", geraadpleegd 9 november 2015, <http://www.assenzoekt.nl/>.

¹¹⁷ De datum van oprichting is op moment van schrijven aan mij onbekend. Blijkens de website bestaat Assen Zoekt in ieder geval al op 10 september 2011. Het strategisch plan van NLZoekt meldt dat in 2010 al werd gepioneerd met missiegemeenschappen. "Strategisch plan Nederland Zoekt... 2013 - 2018".

¹¹⁸ De kritiek op dit model kan het gebruik van de term *theology* betreffen. Een volledige bespreking hiervan valt helaas buiten het kader van dit onderzoek.

¹¹⁹ Helen Cameron e.a., *Talking about God in Practice: Theological Action Research and Practical Theology* (Londen: SCM Press, 2010), 53–56.

wordt gevormd door de theologen die betrokken zijn bij Assen Zoekt. Het veldonderzoek start met het belichten van de *espoused theology* van Assen Zoekt. Vervolgens vindt de overstap plaats naar het uitgebreidste gedeelte van het veldonderzoek: de *operant theology*.

Sensitizing concepts

De belangrijkste onderzoeksentiteit is de levensstijl van betrokkenen bij Assen Zoekt. Om de onderzoeksentiteit verder te versmallen wordt alleen gekeken naar het, voor dit onderzoek, relevante gedeelte van de levensstijl. Dit gedeelte wordt aangeduid als *operant lifeshape*: het gedeelte van de levensstijl dat te vergelijken is met de *espoused theology* van 3DM. Een *lifeshape* is een geometrisch figuur dat door 3DM gebruikt wordt om een bepaald principe van discipelschap of het christelijk geloof te illustreren. *Lifeshapes* worden door mensen in een 3DM-cultuur gebruikt als spiegel en ideaal voor hun eigen ontwikkeling als discipel. Onderwerpen die in de *lifeshapes* terugkomen zijn bijvoorbeeld: rust en werk, gebed, de koninkrijkskant en verbondskant van het geloof of het contact met niet-christenen (zie voor een overzicht bijlage 7.2.).¹²⁰ Een *operant lifeshape* is dus de daadwerkelijke vormgeving van het ideaal in het leven van een persoon. In het empirisch onderzoek werd dus gekeken worden hoe het leven van de leden van Assen Zoekt zich verhoudt tot de *lifeshapes*. Wanneer dit inzichtelijk wordt gemaakt is gelijk ook de *operant theology*, die immers wordt gevormd door het gedrag en het denken van de leden, bekend. Het onderzoeken van deze onderzoeksentiteit laat zien hoe '*discipleship and mission in the hands of everyday people*' er in de praktijk uitziet en wat dit betekent. Het gaat in religiewetenschappelijke termen dus om het onderzoeken van de *lived religion*.¹²¹ Omwille van de afbakening van het onderzoek zijn na de fase van primaire tekstanalyse de belangrijkste *lifeshapes* geselecteerd, ook kernprincipes die door 3DM niet expliciet als *lifeshapes* worden betiteld maar wel als zodanig fungeren worden als onderzoeksentiteit beschouwd.

Datacollectie

De principes van *Grounded theory* veronderstellen een iteratief proces¹²² waarin de onderzoeker niet eenmaal het veld in gaat en daarna zijn onderzoeksverslag schrijft, maar dat hij zich in een opwaartse spiraal beweegt waarin hij steeds wisselt tussen het veld, *immersion in everyday life*,¹²³ en het analyseren en theoretiseren. Er is dus sprake van *constant comparison*.¹²⁴

Voor het kort belichten van de *espoused theology* van Assen Zoekt werd gebruik gemaakt van een *semi-structured* interview met de theoloog van

¹²⁰ Mike Breen en Steve Cockram, *Building a Discipling Culture* (Pawleys Island: 3 Dimension Ministries, 2011).

¹²¹ Ruard Ganzevoort, "Forks in the Road When Tracing the Sacred. Practical Theology as Hermeneutics of Lived Religion." (International Academy of Practical Theology, Chicago, 2009), 3–5, http://www.ruardganzevoort.nl/pdf/2009_Presidential.pdf.

¹²² Beuving en Vries, *Doing Qualitative Research*, 19.

¹²³ Beuving en Vries, 17–18.

¹²⁴ Beuving en Vries, 42–42.

NLZoekt en een korte tekstanalyse van de website en van een beleidsdocument van NLZoekt.¹²⁵ Omdat de interviewee theologisch geschoold is leverde het interview tevens kennis van de *formal theology* op.

Vervolgens ving het onderzoek naar de *operant theology* aan. Hiervoor werd gebruik gemaakt van participerende observaties in twee missiegemeenschappen. In overleg met één van de leiders van AssenZoekt werd vastgesteld welke missiegemeenschappen een representatief beeld konden geven.¹²⁶ De observaties leverden kennis over gedrag op, omdat het participerende observatie betreft leverde het ook kennis over het beleven van het gedrag op. Daarnaast leverden de observaties en *passant* ook observaties van ruimte, tijd, voorwerpen en beelden op.

Er werd ook gebruik gemaakt van open interviews,¹²⁷ in de vorm van *casual conversations*, met leden en leiders van de missiegemeenschap, zowel tijdens de observaties alswel daar buitenom. Deze vorm van interviewen maakt de kans zo klein mogelijk dat de participanten het, in hun ogen mogelijk gewenste, antwoord geven dat hun leven overeenkomt met de ideale *lifeshapes*, ook als dat niet zo is. Uiteraard werd er in de loop van het interview gefocust zodat de voordelen van open interview en *semi-structured* interview gebruikt werden. Omdat dit inherent is aan de iteratieve benadering geschiedde het selecteren van de participanten voor de interviews op basis van *theoretical sampling*; de mate waarin elke geselecteerde *operant lifeshape* op een bepaald moment was belicht bepaalde de keuze voor het volgende *sample*. Na elk interview werd beoordeeld welke interviewee iets kon toevoegen aan de theorievorming en de reeds opgebouwde dataset.¹²⁸ In interviews vertellen de participanten een verhaal dat bestaat uit hun gedachten over zichzelf zoals ze die willen presenteren richting de onderzoeker, dat is dan ook de vorm van kennis die met deze methode wordt verkregen. Het lag voor de hand dat observatie en interview door elkaar zouden gaan lopen. Interviews die meer op een conversatie in de natuurlijke setting lijken dan op een georganiseerd gesprek in een vreemde omgeving (*casual conversation interview*) wijken meestal minder van de werkelijkheid af en komen daarmee de nauwkeurigheid van het onderzoek ten goede.¹²⁹ Het nadeel is dat de interviews vaak niet woordelijk kunnen worden getranscribeerd, het voordeel is dat binnen de onderzoekstijd meer interviews kunnen plaatsvinden.

Om het voordeel van triangulatie zo groot mogelijk te laten zijn kan naast de gebruikelijke vormen van interview en observatie ook gebruik worden gemaakt van minder bekende onderzoeksvormen wanneer er zich daartoe mogelijkheden aandienen. De mogelijkheid om sociale netwerkanalyse

¹²⁵ "Strategisch plan Nederland Zoekt... 2013 - 2018". NLZoekt en Assen Zoekt zijn dusdanig nauw aan elkaar verbonden dat er geen significant verschil in *espoused theology* zal zijn waardoor documenten van NLZoekt betrouwbare informatie geven over Assen Zoekt.

¹²⁶ Beuving en Vries, *Doing Qualitative Research*, 65–88.

¹²⁷ Beuving en Vries, 92–103.

¹²⁸ Swinton en Mowat, *Practical Theology and Qualitative Research*, 204–205.

¹²⁹ Beuving en Vries, *Doing Qualitative Research*, 110–112.

te combineren met de observaties¹³⁰ en om egodocumenten te analyseren¹³¹ is onderzocht. Dit bleek onder andere omwille van de tijds Technische kaders van dit onderzoek niet haalbaar. Wel zijn er foto's gemaakt van één van de wijken waar een missiegemeenschap samenkwam om daarmee de analyse en *thick description* te dienen.¹³² Ook werd er een *field note* bijgehouden op basis van contactmomenten per e-mail, WhatsApp en telefoon. Het veldonderzoek vond plaats in de periode van 11 mei 2016 tot 17 november 2017.

Ethiek

Geheel in overeenstemming met *De Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening* werd er in dit onderzoek gebruik gemaakt van een *informed consent*. Leiders van groepen of participanten aan interviews werden ingelicht over de aard van het onderzoek, hun rechten en de manier waarop er met de data wordt omgegaan. Vervolgens werd hun toestemming vastgelegd op een formulier. De gebruikte formulieren zijn opgenomen in bijlage 7.3. Wanneer het praktisch gezien haalbaar was werd de participanten rechtstreeks om toestemming gevraagd, bijvoorbeeld bij een officieel interview. Bij het bezoeken van groepen en meer informele gesprekken is het praktisch niet haalbaar om iedere participant om toestemming te vragen, in die gevallen werd de toestemming aan de leider van de groep gevraagd.

Omdat 'religie' onder de *Wet Persoonsgegevens* valt moet het onderzoek aan de *Gedragscode voor gebruik van persoonsgegevens in wetenschappelijk onderzoek* voldoen en werden de regels omtrent datamanagement in acht genomen. De contactgegevens van de participanten, alsmede de *informed consents* zijn apart op een versleutelde en beveiligde offline-schijf van de onderzoeker opgeslagen. De koppeling tussen de genoemde documenten en onderzoeksgegevens geschiedt door anonieme numerieke codes (P1, P2, etc.). In de dataset van onderzoeksgegevens zijn geen direct identificerende persoonsgegevens van betrokkenen of respondenten opgenomen zonder dat zij daarvoor schriftelijk toestemming hebben gegeven. De identificerende gegevens zullen na afloop van het onderzoek en eventuele vervolgstudies worden vernietigd. De dataset en de *informed consents* zullen apart van elkaar worden overgedragen aan en opgeslagen bij de PThU.

Data analyse

Het grootste gedeelte van de data, de observaties en *casual conversation interviews*, maar ook de sociale netwerkanalyse, zijn vastgelegd door middel van *field notes*. Daarnaast bestaan de data uit transcripten, teksten en foto's. De data zullen zijn geanalyseerd door middel van *open coding*.¹³³ De *lifeshapes*, die zoals genoemd als *sensitizing concepts* fungeren, werden gebruikt als heuristische concepten die het coderingsproces richting gaven. Het coderen

¹³⁰ Beuving en Vries, 135–156.

¹³¹ Beuving en Vries, 129–131.

¹³² Beuving en Vries, 122–129.

¹³³ Beuving en Vries, 42–42.

bestond dus wederom uit het identificeren van sleutelwoorden en het identificeren van categorieën die vervolgens konden worden samengebracht in concepten die sterk gerelateerd zijn aan de *lifeshapes*. Vervolgens kon een *thick description* worden gegeven die bestaat uit samengestelde portret(ten) (*composite cases*)¹³⁴ die worden geordend door de *operant lifeshapes*. Vervolgens kon de theorievorming plaatsvinden waardoor er een onderzoeksverslag ontstond dat getypeerd wordt door de principes van *grounded theory*.¹³⁵

1.3.6 Structuur

Het middendeel van de masterthesis vangt aan met een literatuurstudie naar nieuwe vormen van kerk-zijn in een veranderende samenleving. Ter inleiding op het vervolg van het onderzoek zullen de achtergrond en geschiedenis van 3DM kort worden belicht. Vervolgens vangt het empirisch onderzoek aan middels een tekstanalyse van de primaire bronnen teneinde de theologie van zending van de 3DM-cultuur te achterhalen. Daarna zullen de resultaten van het veldonderzoek in Assen worden gepresenteerd en geanalyseerd. In de conclusies zullen de onderzoeken naar de deelonderwerpen worden samengebracht om zodoende de hoofdvraag te beantwoorden. De thesis wordt afgesloten met een evaluatie van de methode en met aanbevelingen voor vervolgonderzoek.

Schematisch overzicht

Hoofdstuk 2 Nieuwe vormen van kerk-zijn in een veranderende samenleving (deelvraag 1)

Hoofdstuk 3 3DM en haar theologie van zending (deelvraag 2)

Hoofdstuk 4 Veldonderzoek Assen Zoekt (deelvraag 3)

Hoofdstuk 5 Conclusies (hoofdvraag)

¹³⁴ Beuving en Vries, 186–187.

¹³⁵ Beuving en Vries, 17, 174–177.

2 NIEUWE VORMEN VAN KERK-ZIJN IN EEN VERANDERENDE SAMENLEVING

Dit hoofdstuk gaat antwoord geven op de eerste deelvraag: Wat is het missiologisch debat aangaande nieuwe vormen van kerk-zijn in een veranderende samenleving? In het theoretisch kader werd een overzichtsschets gegeven van de theologisch-missiologische literatuur die verband houdt met het onderwerp van dit onderzoek. In dit hoofdstuk zal een gedeelte van dit veld verder worden verkend ten behoeve van het positioneren en evalueren van 3DM. Het hoofdstuk valt uiteen in twee paragrafen. Allereerst zullen enkele missiologische visies aangaande het theologisch-missiologisch debat over nieuwe vormen van kerk-zijn in een veranderende samenleving worden geschetst die op komen uit een aantal recente, invloedrijke, missiologische werken.¹³⁶ Vervolgens worden enkele auteurs besproken die enkele indelingen van paradigma's van zending en/of kerk-zijn in de huidige samenleving hebben beschreven. Dit levert een aantal brillen op waarmee kan worden gekeken naar de verschillende missiologische visies en naar de theologie van zending van 3DM en naar hoe deze zich tot elkaar verhouden.

2.1 MISSIOLOGISCHE VISIES

In deze paragraaf zullen enkele missiologische visies inzake het theologisch-missiologisch debat over nieuwe vormen van kerk-zijn in een veranderende samenleving worden beschreven.

2.1.1 Goheen, *Introducing Christian Mission Today*

Michael Goheen schrijft in het inleidende *Introducing Christian Mission Today: Scripture, History and Issues*¹³⁷ over missie vanuit Bijbels en historisch perspectief om vervolgens vanuit het begrip *faithfull contextualization* zijn missiologische visie uiteen te zetten en haar consequenties voor missie en (nieuwe vormen van) kerk-zijn in het westen te schetsen. Kenmerkend voor zijn boek zijn een hoofdrol voor de Bijbel als bron voor het denken over missie, een narratieve *missio Dei* theologie en een relatief theoretische inslag.

Missie en kerk

Goheen beschrijft, startend vanuit het Bijbels narratief, Gods missie waarin wij mogen participeren. De missie van God is volgens hem om de wereld te herstellen naar hoe hij haar bedoeld heeft. Eerst mocht Israël meewerken in Gods missie, nu mogen alle christenen meewerken aan Gods koninkrijk. Dit evangelie moet plaatsvinden door zowel het verkondigen van de boodschap als door het dienen en daarmee het voorleven van het ware leven. Goheens theologie is sterk gekleurd door het *new perspective*-denken van

¹³⁶ Goheen, *Introducing Christian Mission Today*; Kim, *Joining in with the Spirit*; Stefan Paas, *Church Planting in the Secular West: Learning from the European Experience* (Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 2016); Paas, *Vreemdelingen en priesters*; Moynagh, *Church for Every Context*.

¹³⁷ Goheen, *Introducing Christian Mission Today*.

o.a. N.T. Wright en Christopher J.H. Wright. Goheen is heel expliciet over zijn ecclesiologie: het doel van de kerk is de missie. Hij onderstreept dan ook telkens weer dat kerk en missie niet uit elkaar getrokken mogen worden. De verantwoordelijkheid voor de missie ligt bij de lokale kerken en gelovigen en niet bij missionaire organisaties.

Visie op de secularisatiecrisis

Goheen signaleert dat de kerk in 'het Westen' (West-Europa, Noord-Amerika, Australië, Nieuw-Zeeland) krimpt en dat de cultuur is gegroeid richting een seculier humanistisch wereldbeeld. Ook constateert hij dat de kerk, zowel in liberale als evangelicale kringen, meegaat met de verlichtingscultuur. Er is volgens hem echter niet alleen sprake van krimp; 'thin but alive' is een juistere beschrijving. Er is namelijk ook vernieuwing zoals groei van de pentacostale en evangelicale tradities, de vernieuwingen in het *mainline* protestantisme en Rooms-Katholicisme en de groei van kerken die uit *the global South* komen en regelmatig de grootste congregaties van Westerse steden zijn.¹³⁸ Dat het humanisme dominant is geworden over het christendom komt volgens hem omdat (1) de religieuze oorlogen tussen christenen voor fragmentarisatie zorgden terwijl de verlichting voor wetenschappelijke eenheid zorgde en omdat (2) de kerk zich tegen de wetenschap keerde waardoor er twee groepen ontstonden. Goheen bekritiseert de klassieke secularisatiethese. Volgens hem is dit niet het hele verhaal. Ten eerste benadrukt hij dat de wereldkerk nog steeds groeit. Zijn belangrijkste punt is echter dat het christendom de Europese cultuur ten positieve heeft getransformeerd maar dat ze haar cultuurkritiek verloor en zich door de verlichting naar de private sfeer liet duwen. De V.S. volgden een ander patroon dan de rest van het Westen. In de V.S. is het christendom groter, levender en meer publiek zichtbaar. Met Marty laat Goheen zien hoe secularisatie er in drie verschillende culturen anders uitziet: vijandschap ten opzichte van religie (Europa), negeren van religie (Oceanië, Verenigd Koninkrijk, Canada), religie past zich aan (V.S.). Goheen denkt dat het grootste probleem in het westen is dat het evangelie niet meer subversief wordt vertolkt. De kritische stem richting de cultuur verdwijnt daarvoor, met afgoderij als gevolg. Een goede balans tussen uitdaging en contextualisatie is daarom nodig.

Contextualisatie

Goheen denkt vooral na over hoe het evangelie kan worden gebracht in de cultuur. Bij Goheen hebben de begrippen *gospel* en *culture* afstand tot elkaar. Hij constateert een dualisme tussen het invullen van missie door met name woorden (*verbal proclamation; Evangelical stream*) of juist daden (*social justice; Ecumenical stream*). Zijn doel is om het evangelie en de cultuur op een gebalanceerde manier bij elkaar te brengen. Deze balans noemt hij *faithful contextualization*. "All evangelistic language must be at home and at odds with the culture."¹³⁹ Wanneer de balans doorslaat naar *gospel* zorgt dit volgens hem voor irrelevantie omdat de boodschap dan niet meer wordt

¹³⁸ Goheen, 222.

¹³⁹ Goheen, 272.

verstaan door de cultuur. Wanneer *culture* te veel het primaat krijgt ontstaat er syncretisme omdat er niet langer recht wordt gedaan aan het evangelie. Goheens uitgangspunt ligt toch meer in het evangelie dan in de cultuur. Hij stelt dat men het evangelie moet zien als een universele en publieke waarheid. Ook stelt hij dat we de Bijbel moeten zien als het ware verhaal aangaande alle facetten van ons leven; het verhaal van de Bijbel en het verhaal van onze cultuur kunnen niet tegelijk waar zijn. Dit alles betekent niet dat Goheen blind is voor contextuele bepaaldheid; hij erkent dat dit onontkoombaar is. Zijn benadering is dat het evangelie vanuit haar oorspronkelijke (Midden-Oosterse en Hellenistisch-Romaanse) context, als ware het een soort brontaal, moet worden vertaald naar de specifieke doeltaal van de nieuwe context. "By its very nature, the gospel is translatable."¹⁴⁰ In elke context mag het evangelie er weer anders uitzien want geen enkele expressie van het evangelie is normatief.

Kerk-zijn in het westen

De westerse cultuur is enorm invloedrijk maar wordt volgens Goheen te weinig bekritiseerd. Daarom moet er volgens hem een missiologie voor het westen komen. Het is problematisch dat christenen denken dat we momenteel in een *christelijke* cultuur leven hetgeen in een onkritische houding resulteert. Daarnaast denken we dat het seculier humanisme neutraal is terwijl ook dat als een religie beschouwd zou kunnen worden. We hebben deze cultuur geaccepteerd en Jezus ertussen gepuzzeld en daarnaast onze plaats in de private sfeer geaccepteerd. Goheen vindt dat de cultuur moet worden uitgedaagd door het evangelie. Het evangelie is een *counterstory* en de christelijke gemeenschap moet oproepen tot radicale bekering. Hij beschrijft daarom drie belangrijke taken voor christenen in het westen.

De *theologische taak* is dat het evangelie moet worden bevrijd en herontdekt omdat het is versmald. Newbigin stelt dat het evangelie dusdanig aan onze westerse cultuur is aangepast dat we de radicale uitdaging tot bekering niet meer horen.¹⁴¹ We moeten het evangelie zien als een universele en publieke waarheid en de Bijbel als het ware verhaal aangaande alle facetten van ons leven; de boodschap van de Bijbel en de boodschap die onze cultuur uitdraagt kunnen volgens Goheen niet tegelijk waar zijn omdat ze op gespannen voet met elkaar staan. Het evangelie is de aankondiging van herstel van deze aarde en het menselijk leven in het hier en nu;¹⁴² dat staat haaks op een nu te dominante *otherworldly focus*.

De *ecclesiologische taak* bestaat uit het herontdekken dat missie in de kerk centraal zou moeten staan. De kerk moet als "alternative community for the sake of the world"¹⁴³ op de wereld gericht zijn. Helaas is de kerk vooral bezig met individuele redding, pastorale zorg, en interne en institutionele za-

¹⁴⁰ Goheen, 273.

¹⁴¹ Goheen, 301.

¹⁴² Newbigin: "[A farmers] primary ministry in the total life of the Body of Christ is to care rightly for the land entrusted to him. If he fails there, he fails in his primary Christian task." Goheen, 305.

¹⁴³ Goheen, 305.

ken. De kerk is soms als een postbode die denkt dat alle brieven voor hem zijn. Goheen ziet de assimilerende Constantijnse stroming en de individualistische en *otherwordly* piëtistische stroming als sub christelijk. Hij zoekt een balans tussen de strijd tegen onrechtvaardige systemen van de bevrijdingstheologie, de contrastgemeenschap van de anabaptisten en het neocalvinisme van de gereformeerden. Hij vindt deze balans in het uitgangspunt dat we ons wel in de cultuur moeten mengen maar zonder compromis of triomfalisme.

Het is volgens Goheen de *culturele taak* om in te zien dat er een Koninkrijk van het Westen is dat concurreert met het Koninkrijk van God. We moeten laten zien dat religie publiek is en niet privaat en dat het westen niet seculier is maar een religieus hart heeft. De westerse cultuur gelooft bijvoorbeeld in materialisme en economische vooruitgang, en in het kunnen van de mens en van de wetenschap. Goheen onderscheidt drie geesten: postmoderniteit, economische globalisatie en consumentisme. Hij stelt dat christenen een contrastgemeenschap tegen *dehumanizing idolatry* moeten vormen. Toch moeten we volgens hem wel in dialoog gaan met andersgelovigen en met andere religies omdat onze *common ground* is dat we allemaal mensen zijn. Dialoog betekent overigens niet dat je het opeens met elkaar eens moet zijn. Aan pluralisme kleven haken en ogen omdat de religiewetenschapper denkt dat hij zelf op een neutraal standpunt staat. Het is Bijbels om zowel inclusivistisch als exclusivistisch richting de andere religies te kijken: elke religie draagt vruchten die passen bij het christelijk gedachtegoed. Tegelijk zijn er ook onverenigbare tegenstellingen. We kunnen elkaar volgens Goheen in ieder geval vinden in de overeenstemmingen zoals liefde en zorg voor de wereld.

Urban mission: the new frontier

Goheen signaleert dat er sprake is van significante urbanisatie. De steden zijn een verzameling van de pluraliteit van de wereld en hebben veel culturele invloed. Het evangelie moet in de steden gebracht worden en in het bijzonder voor de armen. De stad is een lastige en oncomfortabele plek ten opzichte van de veilige *suburbs*. Toch zijn christenen volgens hem geroepen om in de stad hun missie te vervullen. Goheen noemt drie geïntegreerde taken: (1) reflectie op het evangelie vanuit de context van de stad: wat zijn de afgeden in de stad bijvoorbeeld?, (2) studie van de urbane context, (3) contextualisatie door kritiek en aansluiting op de stad vanuit het evangelie. Hij stelt een programma voor dat uit vijf punten bestaat. (1) *Engaging secular folk*: leer hen kennen vanuit een open houding, leer begrijpelijke taal te spreken en vertel het evangelie zo dat het een relevante goede boodschap voor hun dagelijks leven is. (2) *Establishing a countercultural identity through community*: Wees een voorproefje van Gods Koninkrijk en leef *countercultural* op het vlak van seksualiteit, geld, macht, eenheid en gemeenschap. (3) *Practicing holistic mission*: geef ruimte aan woord én daad door de leefwereld van de context te leren begrijpen, het evangelie te verkondigen, armen te helpen en te werken aan eenheid met andere kerken. (4) *Training believers for their calling in the public sector*: "The primary way the church can pursue justice at the structural level is not through its ministry as an institutional church but ra-

ther through individual believers taking up their tasks in the public square,"¹⁴⁴ waarmee Goheen primair op het arbeidsleven doelt. (5) *Planting urban churches*, die missionair en niet introvert zijn, omdat in veel steden geen kerken aanwezig zijn.

2.1.2 Kim, *Joining in with the Spirit*

Kirsteen Kims *Joining in with the Spirit: Connecting World Church and Local Mission*¹⁴⁵ gaat uit van de (nieuwere) pneumatologische benadering van missiologie. Haar boek beslaat een reis door de wereldkerk waarin wordt beschreven hoe de Geest daar aan het werk is. (Interreligieuze) dialoog en kerkelijke eenheid zijn voor haar belangrijke waarden.

Secularisatie en missie

Kim bekritiseert de klassieke secularisatiethese door aan te tonen dat modernisatie niet automatisch tot secularisatie leidt. De best bewezen vorm van secularisatie, die in sommige culturen voorkomt, is deinstitutionalisering. Kim wil een geloof zien dat publiek geuit kan worden zonder fundamentalistisch te zijn, maar dat ook niet dusdanig is aangepast aan de privé-religie cultuur dat er sprake is van relativisme. Kim start haar denken vanuit de *missio Dei*-gedachte; het is Gods missie waarin christenen mogen participeren. Kim ziet voor onze tijd als belangrijkste missie, d.w.z. zending, de zending van de Heilige Geest door de Vader. De Heilige Geest werkt aan Gods missie op aarde en heeft daarin de leiding. Christenen kunnen participeren door mee te bewegen met wat de Geest al aan het doen is; *joining in with the Spirit*. Een belangrijk punt is voor haar dat we herkennen waar de Geest aan het werk is. Daarom besteedt ze uitgebreid aandacht aan volken en culturen. Voor mensen uit de ene cultuur is het soms lastig om het werk van de Geest te onderscheiden wanneer ze in een andere cultuur komen. Kim focust op het herkennen van het evangelie en de Geest in de cultuur. Ze steekt in op traditie, ervaring, praktijk en een pneumatologische theologie. Kims legitimering voor nieuwe vormen van kerk-zijn is dat er ruimte moet zijn om mee te bewegen met de Geest. Dit betekent ook dat er sprake is van een onvoorspelbaar proces in plaats van controle en planning.

Inculturatie

Kim impliceert gedurende haar hele boek dat haar belangrijkste ecclesiologische aandachtspunt de inculturatie is. De kerk en het geloof moeten een vorm aannemen die past bij de lokale cultuur. De lokale christenen moeten veel autonomie krijgen om het evangelie te vertolken op een manier die bij hen past. Het afpakken van autonomie door post-kolonialistische landen of door wereldwijde kerkverbanden wordt flink bekritiseerd. Kim benadrukt de verbondenheid die ze ziet tussen God, mens en wereld; deze drie actoren werken sterk op elkaar in. De Geest kan alleen in en door de menselijke cultuur worden onderscheiden omdat de Geest alleen in een particuliere culturele situatie bij de mens aan het werk kan zijn en het evangelie alleen in een

¹⁴⁴ Goheen, 386.

¹⁴⁵ Kim, *Joining in with the Spirit*.

dergelijke situatie kan worden ontmoet.¹⁴⁶ Er kan dus niet gesproken worden over de Geest vanuit een metaperspectief omdat ieder mens zich in een cultuur bevindt en de cultuur onze ervaring met de Geest vormgeeft.¹⁴⁷ Dit betekent dat het christelijk geloof er in elke cultuur anders uitziet zonder dat dit bezwaarlijk is omdat de Geest in elke cultuur op een andere manier zichtbaar wordt. Op grond hiervan waarschuwt Kim er dan ook voor termen als 'gospel and culture' of 'faith and culture' die tot dualisme kunnen leiden. Er wordt dan gesuggereerd dat het evangelie en de cultuur twee gelijke krachten zijn die met elkaar botsen. Vanuit Kims denken vanuit de Geest stelt ze dat deze twee onderling verbonden zijn omdat de Geest de cultuur zich van binnenuit laat ontwikkelen en tegelijk ons helpt om van buitenaf te onderscheiden waar Christus in de cultuur wel en niet te herkennen is. De Heilige Geest en de cultuur kunnen niet uit elkaar getrokken worden omdat de Geest zowel de cultuur als de menselijke geest vormt.¹⁴⁸ Tegelijkertijd stelt Kim met Gorringe dat het goed is om het werk van de Geest te herkennen in het goede in andere culturen maar dat het een valkuil is om al het goede in culturen zondermeer met de Heilige Geest te identificeren.¹⁴⁹ God en zijn missie zijn ook een kritische en uitdagende stem richting de maatschappij. Ze stelt: "Spirit-shaped mission participates in the mission of God, which is worked out in human life, not only in the church but in all aspects of human cultures, influencing them according to the vision of the kingdom life, which Jesus taught and demonstrated. Mission is not only about changing the church but also about changing society."¹⁵⁰ Kim gebruikt het beeld van het koninkrijk niet vanwege het postkoloniale en postmonarchische verleden. Ze vindt de Heilige Geest en het leven in/door de Geest een meer helpend beeld. Het nieuwe leven is dan de focus waarvan we door de Geest al een voorproefje hebben. "Fullness of life is yet to come, but it is anticipated in the Spirit"¹⁵¹

2.1.3 Paas, Church Planting in the Secular West

Stefan Paas stelt zich in *Church Planting in the Secular West: Learning from the European Experience* ten doel om het fenomeen kerk planting – de ecclesiologisch gemotiveerde spatiëring wordt overgenomen van Paas¹⁵² – te analyseren in de context van seculier Europa. Hij bespreekt drie motieven voor kerk planting, die overigens als bril gebruikt kunnen worden om naar de 3DM-cultuur te kijken, en onderzoekt de verwachtingen en resultaten met betrekking tot kerk planting. Het boek raakt sterk aan het voor dit onderzoek relevante thema rondom nieuwe vormen van kerk-zijn en kerkvernieuwing.

¹⁴⁶ Kim, 42.

¹⁴⁷ Kim, 42.

¹⁴⁸ Kim, 45.

¹⁴⁹ Kim, 44–45.

¹⁵⁰ Kim, 66.

¹⁵¹ Kim, 218.

¹⁵² Paas spreekt over 'church planting' en 'church plants'. "We take church as the result of planting rather than its object. [...] One can only speak of church planting if the word "church" represents a more or less universal phenomenon that can be identified in distinction from the planting process itself." Paas, *Church Planting in the Secular West*, 13.

Visie op de secularisatiecrisis

Het 'Secular West' in de titel van het boek laat gelijk al zien hoe Paas de West-Europese samenleving analyseert. Seculier staat bij Paas voor 'niet-religieus: een samenleving die gekenmerkt wordt door afgenomen kerkbezoek, het loslaten van christelijke doctrines, apatheïsme, een christelijke minderheid en een meerderheid die zichzelf in meer of mindere mate als niet-institutioneel religieus ziet. Paas neemt wel signalen waar die duiden op discontinuïteit: "the process of continuing secularization seems to be slowing down among the younger generations. [...] The age of Christianity may not be over yet."¹⁵³

Sociaal wetenschappers onderscheiden verschillende lagen in het begrip seculier en beschrijven hoe deze zich tot elkaar verhouden.¹⁵⁴ Theologen en *missionary practitioners* focussen volgens Paas meestal op één laag van de secularisatie en ontwikkelen op basis hiervan een theologische visie en een toekomststrategie. De stroom die geïnspireerd is door het anabaptisme gebruikt de term post-Christendom. Deze term impliceert een kritische kijk op het lage missionaire bewustzijn en de lage standaarden voor discipelschap binnen het christendom. De secularisatie heeft ook een positieve kant: het kaf is uit het christelijk geloof weggeblazen en een toegewijde minderheid blijft over. De toekomststrategie ligt dan ook in counterculturele gemeenschappen die uit vrije keus een alternatieve levensstijl op basis van het evangelie uitleven te midden van een pagane wereld.

De *emerging church* beweging hanteert het begrip postmodern in reactie op de moderne (evangelicale) kerken. De stroming kenmerkt zich door termen als "mystery, relationships, multisensory communication, bottom-up networking, and personal authenticity." Hun strategie focust op "deinstitutionalization (creating a "movement"), solidarity with the poor and marginalized, and the selective restoration of ancient "embodied" liturgical practices." De termen post-christendom en postmodern gaan beiden uit van de assumptie dat mensen wel geïnteresseerd zijn in het evangelie maar dat het in een veranderde samenleving op nieuwe manieren moet worden gebracht. Het postchristelijke (*post-christian*) perspectief bekritiseert deze gedachte door te stellen dat in Europa sprake is van een wijdverbreide antireligieuze houding. Traditionele religie en traditionele christelijke ethiek worden verworpen. De antichristelijke tendens maakt het ook voor christenen lastig om aan het geloof vast te houden. Het belang van de vraag hoe je missionair christen kunt zijn in een diep gesecculariseerde maatschappij wordt, met name door evangelicalen en anabaptisten, sterk onderschat. Er is weinig reflectie op de crisis van het geloof zelf en het feit dat de grote meerderheid zich af heeft gekeerd van traditionele religie en enkel geïnteresseerd is in lichte en immanente vormen van spiritualiteit. Een visie op hoe christelijke gemeenschappen eruit moeten zien die een reflectie op post-christelijkheid

¹⁵³ Paas, 4–6.

¹⁵⁴ Paas verwijst hiervoor naar: Stefan Paas, "Post-Christian, Post-Christendom, and Post-Modern Europe: Towards the Interaction of Missiology and the Social Sciences," *Mission Studies* 28 (2011): 3-25.

hebben geïncorporeerd ontbreekt.¹⁵⁵ Hiervoor verwijst Paas naar zijn *Vreemdelingen en priesters*¹⁵⁶ waarin hij laat zien dat bijna alle kerken die reageren op de secularisatie blijven vasthouden aan de assumptie van een gekersten wereld, aan idealen van reconstructie en verovering of op een nieuwere manier vastzitten aan een cultuur van christenheid¹⁵⁷ en waarin hij zelf een visie uiteenzet op het zijn van een christelijke gemeenschap in een grondig geseculariseerde cultuur. Paas legitimeert de term seculier dus door haar niet alleen in te vullen met de termen postmoderniteit en postchristendom maar juist ook met de notie van postchristelijkheid.

Een andere term die Paas bezigt is 'crisis'.¹⁵⁸ Hij spreekt over de brede¹⁵⁹ crisis van de westerse christelijkheid (*christianity*) die tot een roep om vernieuwing heeft geleid. Deze crisis betekent zelfs een crisis voor de westerse cultuur.¹⁶⁰ Kerk planting kan volgens Paas belangrijke antwoorden vinden op deze crisis door te experimenteren¹⁶¹ met de universele taak van de kerk: "to witness to Jesus Christ and to make disciples in the challenging context of secularized Europe."¹⁶² Crisis maant christenen volgens Paas ook tot nederigheid. Hij verwijst hiervoor naar Abraham van de Beek die stelt dat 'crisis' kans is op een nieuwe horizon, door straf en loutering heen. Van de Beek signaleert echter dat veel christenen 'crisis' helaas als een probleem zien dat zo snel mogelijk moet worden opgelost.¹⁶³

¹⁵⁵ Paas, *Church Planting in the Secular West*, 186–190.

¹⁵⁶ Paas, *Vreemdelingen en priesters*.

¹⁵⁷ Zie §2.2.3 voor een uitwerking hiervan.

¹⁵⁸ Paas, *Church Planting in the Secular West*, 181–182.

¹⁵⁹ "The number of challenges is overwhelming, extending from church structures to evangelism, and from ethics to the doctrine of God." Paas, 181.

¹⁶⁰ "Many politicians and intellectuals regret the lack of a generally accepted narrative that gives meaning to the cultures and values of Europe. Therefore, the revitalization of European Christianity may be of great relevance for the future of the European project. Finally, many commentators agree that in a rapidly globalizing, urbanizing, and modernizing world the renewal of Western Christianity is not only significant for the Western world. In a global perspective, Europe may be a "laboratory for new forms of faith, new structures of organization and interaction, that can accommodate to a dominant secular environment" (Philip Jenkins)." Paas, 181.

¹⁶¹ "Church planting can be an important instrument in this laboratory. [...] Ed Stetzer [...] believes that the church in North America needs to redevelop a missional mind-set. "Unfortunately," he contends, "most established churches are unwilling, or at least unable, to overcome this challenge and therefore to change." For him this is an important reason to advocate church planting. [...] Tim Keller from New York, thinks that new churches must be planted because of their capacity to generate new ideas and new leadership for the whole body of the church. In the end, he believes, one of the best ways to revitalize older churches is to plant new ones in their vicinity." Paas, 181–182.

¹⁶² Paas, 240.

¹⁶³ "Abraham van de Beek reminds us that the Biblical word "crisis" always implies a divine judgement: a new horizon through punishment and purification. However, he says, modern people tend to redefine a "crisis" as a "problem"—something that must be conquered with human ingenuity. In trying to get beyond the crisis as soon as possible, modern Christians betray their lack of faith, their impatience or reluctance to wait for God to speak to us. By hurrying to a solution we are avoiding true repentance and conversion." Paas, 205.

Kritiek op groei en confessionalisatie als motieven voor kerk planting

Paas signaleert twee motieven voor kerk planting waar hij vooral kritiek op heeft, dit zijn: kwantitatieve groei en confessionele zuiverheid (*confessional purity*). Het confessionalisatiemotief is historisch met name bij de *free churches* te zien en betekent dat men kerken plant om redenen rondom de (eigen) christelijke waarheid.¹⁶⁴ Deze bewegingen worden door drie elementen gekenmerkt: "(a) a critical diagnosis of the existing churches in Europe, (b) a contagious joy of having discovered what Christianity is all about [...], and (c) a mission of (re) evangelizing Europe by the application of this newly found gospel resulting in [...] new churches."¹⁶⁵ *Confessional church planting* heeft van nature dus een missionaire identiteit die waardevol is voor elke kerk plant. Kerk planting uit (institutionele) gewoonte moet echter voorkomen worden.¹⁶⁶ Men zou eerst moeten onderzoeken of men bij bestaande kerken zou kunnen bijdragen aan missie. (*Confessional*) *church planting* is volgens Paas alleen legitiem op het moment dat er op een bepaalde plek te weinig kerken zijn of wanneer ze zich te weinig inspannen of te weinig presteren.¹⁶⁷ Het criterium voor dat laatste is natuurlijk een spannende vraag!

Een ander motief voor kerk planting is kwantitatieve groei. Omdat een nieuwe kerk moet groeien om te overleven is het logisch dat veel kerk planters de *Church Growth Theory* (CGT) omarmd hebben. Deze theorie stoelt de theologische aanname is dat kerkgroei het doel van de missie is en de praktische aanname dat kerk planting de beste methode voor kerkgroei is.¹⁶⁸ Numerieke groei is volgens Paas van praktisch belang en ze is ook Bijbels te legitimeren. Echter, een eenzijdige focus hierop leidt tot theologische en ecclesiologische fouten.¹⁶⁹

Ten eerste: als numerieke groei het doel van de missie is dan betekent dat dat de hele wereld uiteindelijk door de kerk moet worden opgeslokt. De Bijbel spreekt in het eschaton wel over 'elke knie zal buigen', maar dit komt op het conto van God in plaats van mensen te staan. Op basis van de relatief marginale standaard van Paulus in Rom. 15:17-23 blijkt dat de Bijbel zegt dat het doel van onze missie is om een Christus belijdende kerk te planten. Daarmee maken we deel uit van Gods grotere missie maar is het niet onze taak om zijn koninkrijk te doen komen.¹⁷⁰

Ten tweede: CGT conflicteert met de Bijbelse passages die over de kerk als minderheid spreken. De gelijkenis van de zaaier is een boodschap voor een hoopvolle minderheid in plaats van voor hen die 'de wereld willen veroveren voor Christus'.¹⁷¹ Paas laat daarnaast zien dat de meeste christelijke leiders in Europa dachten dat ware christenen altijd een minderheid zouden zijn.¹⁷² "There is something of great theological importance in this picture of the mi-

¹⁶⁴ Paas, 56.

¹⁶⁵ Paas, 88.

¹⁶⁶ Paas, 110.

¹⁶⁷ Paas, 107-108.

¹⁶⁸ Paas, 113-114.

¹⁶⁹ Paas, 122-123.

¹⁷⁰ Paas, 116.

¹⁷¹ Paas, 117.

¹⁷² Paas, 118.

nority church within the world, a picture that is easily lost in church growth thinking. It is called "representation": as the first fruits of the eschatological harvest, or as a community of priests the church represents God to the world, and the world to God."¹⁷³

Ten derde: in de gedachte dat kerkgroei het doel van de missie is blijft er geen theologische plaats over voor de wereld. De wereld is echter van God en hij gebruikt haar om de kerk te onderwijzen in nederigheid en afhankelijkheid. "The church can only be the church if there remains a world outside of her, challenging her, threatening her, and sometimes welcoming her (Luke 10:5-6)."¹⁷⁴ Een eenzijdige focus op numerieke groei verwacht kwantiteit met kwaliteit en ziet andere vormen van groei, zoals discipelschap, daarmee over het hoofd.¹⁷⁵ Alleen ingebed en gelimiteerd binnen een heldere theologische en ecclesiologische visie heeft numerieke groei een functie.¹⁷⁶

Ook de gedachte dat specifiek kerk planting tot numerieke groei leidt wordt door Paas getoetst. Uit een doordenking van *Religious Market Theory* en uit een empirische toetsing blijkt dat kerk planting niet automatisch tot numerieke groei leidt. Wel is het zo dat kerk plantingen vaker in een demografisch gunstige locatie voorkomen en vaker een gunstig leiderschap en een sterk missionaire focus hebben. Deze drie factoren kunnen in verband worden gebracht met numerieke groei; logischerwijs zou deze causaliteit in principe echter ook in gevestigde kerken kunnen voorkomen.¹⁷⁷

Betoog voor innovatie als reden voor kerk planting

Paas betoogt dat innovatie het best verdedigbare motief voor kerk planting is. De snelle veranderingen in de maatschappij hebben er namelijk voor gezorgd dat tradities en routines die eerst werkten ons nu tegenwerken.¹⁷⁸ Misschien staan we aan de vooravond van een nieuwe reformatie of misschien leven we in de laatste generaties van het kerk-zijn, we weten het niet. "New Christian communities can be places where uncertainty and creativity are joined in hope. They might be the structures of transition."¹⁷⁹ Transitie impliceert hier echter niet dat het volgende stadium al bekend is. We hebben volgens Paas een dieper besef nodig van wat het betekent om als christenen in de wereld te leven in afhankelijkheid van God die redding vanuit de toekomst brengt, dat geeft hoop.¹⁸⁰ "Only if church planting is a pilgrim's activity, a spiritual exercise of hope, will it be a structure of transition or expecta-

¹⁷³ Paas, 117.

¹⁷⁴ "Christians need the world—and especially the powerful world of the secular West—to remain humble, dependent on grace, and continually surprised by the extent of God's grace and love. the world is not just a dark background of our evangelistic mission; it is God's world. And just as he uses his church to witness to his world, so does he use his world to teach his church, and to keep it close to him. This may be one of the reasons why God does not want the world to disappear into the church at this side of the eschaton." Paas, 119.

¹⁷⁵ Paas, 120.

¹⁷⁶ Paas, 122–123.

¹⁷⁷ Paas, 123–180.

¹⁷⁸ Paas, 199.

¹⁷⁹ Paas, 200.

¹⁸⁰ Paas, 200.

tion.”¹⁸¹ Mensen die bang zijn, zijn geneigd om te ontkennen dat er drastische veranderingen hebben plaatsgevonden en proberen vaak controle te houden door terug te vallen op vertrouwde strategieën of door missionair zijn en kerk planting als tovermiddel te gaan zien om wat er ooit was terug te winnen.¹⁸² Om ‘structures of expectation’ te creëren moet men pogingen om controle te houden over het vernieuwingsproces juist loslaten volgens Paas en het proces vullen met waarden en overtuigingen die vernieuwing mogelijk maken. Dit werkt hij verder uit door in de paragraaf ‘No More Models’ eerst kritiek te geven op horizontale en verticale planning.¹⁸³

Horizontale planning is een gecontroleerde benadering van kerk planting waarbij vaak gebruik wordt gemaakt van modellen van succesvolle missionaire kerken, waarbij bij ‘succesvol’ vooral aan numerieke groei moet worden gedacht. Paas signaleert de aanname dat ware vernieuwing van buitenaf kan worden geïmporteerd. De waarde van succesvolle modellen is echter op zijn minst gelimiteerd. Ten eerste geven deze modellen in seculier Europa niet hetzelfde resultaat als op de plek waar ze vandaan komen hetgeen vaak een heel andere context is. Ten tweede zijn de in het model genoemde succesfactoren niet altijd gelijk aan de causaliteiten die in de oorspronkelijke gemeente tot het succes hebben geleid. Wellicht kwam de groei niet door “visionary leadership, consistent governance over a long period, constant training of lay people, excellence in everything, measurable and realistic targets, etcetera”¹⁸⁴ maar door factoren die op toeval berusten, die niet kunnen worden beïnvloed (zoals demografische groei of economische crisis) of die uniek zijn (zoals het specifieke karakter van de kerkleider). “Of course, lessons can be learned from the experiences of others, but the very idea of models that lead to success always and everywhere, makes no sense.”¹⁸⁵ Het belangrijkste argument van Paas tegen horizontale planning is echter dat de theologie ons leert om vernieuwing niet in een gecontroleerd project te stoppen omdat we ons daarmee kunnen afsluiten van wat God ons door onze zwakheid wil leren. Ook kan het leiden tot een “Kingdom community that uses counter-Kingdom methods” wanneer mensen tot objecten worden gemaakt als onderdeel van strategische planning. Tot slot noemt Paas dat veel succesvolle visionaire kerken een houdbaarheidsperiode van één voorganger of generatie hebben omdat de kerk vaak op basis van één visie wordt gehomogeniseerd en daardoor in veranderde omstandigheden niet adequaat kan worden gereageerd omdat de afgedropen tegenstemmen juist dan waardevol kunnen zijn geworden.¹⁸⁶ Kerk planting moet een biddend en nederig proces zijn dat consequenties heeft op de levensstijl van de betrokkenen en dat zich niet afzet tegen anderen. Ook moet God centraal staan: “church planting can only be a source of renewal when it is truly open to

¹⁸¹ Paas, 201.

¹⁸² Paas, 201.

¹⁸³ Paas, 201–213.

¹⁸⁴ Paas, 203.

¹⁸⁵ Paas, 204.

¹⁸⁶ Paas, 206.

God. [...] Being hopeful means to admit that we have no control, to accept that we will very likely fail, and yet go with joy to preach the gospel of abundant life."¹⁸⁷

Verticale planning probeert controle te houden door confessionele en ecclesiologische kaders te hanteren teneinde te realiseren dat de nieuwe gemeenschap binnen de confessionele traditie en structuur past. Paas' eerste punt van kritiek gaat over hoe denominaties zich inzake kerk planting tot elkaar verhouden. Hij stelt dat een beter begrip van de crisis ontstaat door het combineren van de inzichten van andere tradities.¹⁸⁸ Het verafgoden van de eigen denominatie zorgt voor het kopiëren van het verleden en brengt dus geen vernieuwende antwoorden op de crisis en staat daarmee de missie van de kerk in de weg.¹⁸⁹ Paas' tweede punt van kritiek is dat verticale planning ingaat tegen het protestantse principe: "*Ecclesia reformata semper reformanda secundum Verbum Dei* ("The Reformed church must always be reformed according to the Word of God")."¹⁹⁰ Paas' derde aandachtspunt gaat over de verhouding tussen 'oude' en 'nieuwe' kerken. Vernieuwing ontstaat wanneer er én ruimte wordt gegeven voor experiment en ontwikkeling én de belijdenis en traditie op waarde worden geschat als waardevolle pogingen in het verleden om te getuigen van Jezus Christus in nieuwe contexten.¹⁹¹ Dit betekent dat er sprake moet zijn van wederzijdse *accountability*. Nieuwe gemeenschappen moeten openstaan voor feedback van de gevestigde kerken. De kerk plant daagt op zijn beurt de oudere kerken uit om écht open te staan voor continue reformatie. Wanneer missie wordt gezien als eenrichtingsverkeer van de zendende kerk naar de kerk plant dan wordt deze laatste vraag onterecht genegeerd. Oudere en nieuwere kerken moeten volgens Paas dus wederzijds van elkaar leren.¹⁹²

De bekritiseerde confessionele controle stelt wel de relevante vraag welke criteria bepalen of een nieuwe gemeenschap als kerk kan worden gezien, aldus Paas. In antwoord hierop stelt hij de ecclesiologie van Nicholas Healy voor. Healy stelt dat de kerk twee fundamentele taken heeft: de getuigende taak om het evangelie van de redding in Jezus Christus overal te verkondigen en de pastorale taak om op te voeden tot discipelschap dat het leven in Christus gestalte geeft.¹⁹³ Op basis van de specifieke context moet echter worden ontdekt hoe deze dubbele taak lokaal vorm kan krijgen; dat is overal anders.¹⁹⁴ Daarnaast benadrukt Paas dat de kerk *is vóór ze doet*. Daarmee waarschuwt hij voor de valkuilen van de evangelicale en post-evangelicale ecclesiologieën om de identiteit van de kerk te verbinden met meetbaar succes zoals sociale gerechtigheid (post-evangelicaal) of bekering door

¹⁸⁷ Paas, 206–207.

¹⁸⁸ Paas, 207.

¹⁸⁹ Paas, 212.

¹⁹⁰ Paas, 208.

¹⁹¹ Paas, 212.

¹⁹² Paas, 212–213.

¹⁹³ Paas, 210.

¹⁹⁴ Paas, 211–212.

evangelisatie (evangelicaal) omdat deze succesfactoren het 'eigen geluid' van christenen kan doen verstommen wanneer het succes uitblijft.¹⁹⁵ Het uitvoeren van deze dubbele taak vraagt om een herwaardering van ecclesio-logie, eenvoudige gemeenschapsritmes en dialoog met niet-christenen en andere kerken. Dit biedt een voedingsbodemp voor een innovatieve kerk.¹⁹⁶

Bijbels en theologisch betoog voor kerk planting

Paas stelt dat in het Nieuwe Testament (NT) geen rechtstreekse argumenten voor kerk planting zijn te vinden. In het NT gaat het namelijk over de boodschap; de strategie is daaraan ondergeschikt. Het NT zegt daarom niet dat we altijd nieuwe kerken moeten planten, aansluiten bij de bestaande kerken kan ook; voor elke nieuwe context moet de meest passende optie gekozen worden.¹⁹⁷ Er is op basis van het NT volgens Paas wel een contextueel argument voor kerk planting te vinden. De Grote Opdracht spreekt over 'alle volken' hetgeen destijds betekende dat men eropuit moest gaan naar het 'einde der aarde'. Het einde van de aarde ligt in de huidige samenleving echter om de hoek omdat vele subculturen geen betekenisvolle relaties hebben met de kerken in hun geografische nabijheid omdat dit door de verschillen vaak lastig blijkt. Dit geeft een goede reden om nieuwe christelijke gemeenschappen te vormen die deze groepen wel weten te bereiken.¹⁹⁸

Vervolgens geeft Paas argumenten voor kerk planting op basis van de relatie tussen missie en kerk. Missie gaat over het verbeteren van de bestaande wereld, kerk gaat over het bouwen van een nieuwe alternatieve wereld; beiden zijn nodig. De kerk is nodig om te leren hoe de missie mag worden uitgevoerd; kerk en missie bijten elkaar dus niet. De missie maakt het christelijke geloof relevant, de kerk maakt het christelijk geloof uniek omdat er wel meer groepen zijn die de wereld proberen te verbeteren. Wat betekent dit voor kerk planting in gebieden waar al kerken zijn? Paas geeft vier reflecties op de relatie tussen kerk en missie en haar implicaties voor kerk planting.

1. In het NT is evangelisatie een groepsactiviteit. De gemeenschappen leven het christelijke leven voor zodat heidenen het kunnen zien. De gemeenschap is zo de hermeneutiek van het evangelie.
2. Een christelijke gemeenschap is vaak een natuurlijk gevolg van evangelisatie. Er is vaak een kloof tussen oudere kerken en *new people groups* waardoor het logischer is dat er een nieuwe gemeenschap ontstaat.
3. In een groep van meer dan 50 mensen ontstaat een andere groepsdynamiek die gekenmerkt wordt door een lagere onderlinge betrokkenheid en een consumptiecultuur waarin een kleine groep al het werk doet.
4. Kerk plantingen dwingen ons om over missiologische vragen na te denken en gewoontes kritisch te her evalueren omdat we buiten onze comfortzone komen.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Paas, 215–217.

¹⁹⁶ Paas, 224.

¹⁹⁷ Paas, 244–249.

¹⁹⁸ Paas, 256.

¹⁹⁹ Paas, 258–264.

2.1.4 Paas, Vreemdelingen en priesters

Vreemdelingschap en missie

Paas betoogt in *Vreemdelingen en priesters: Christelijke missie in een post-christelijke omgeving*²⁰⁰ dat de kerk altijd een minderheid is geweest. Het enige verschil is dat in de huidige samenleving de meerderheid voor het eerst formeel buiten de kerk in plaats van binnen de kerk staat. Het Christendom is voor het eerst niet langer 'sterker' dan de omliggende cultuur. "Vrijwel alle zegeningen van het aardse leven – inclusief die zegeningen die zijn geproduceerd door een christelijke cultuur – zijn in Europa prima verkrijgbaar zonder geloof in God."²⁰¹ Paas schrijft de veranderde samenleving dus toe aan logische historische ontwikkelingen en vindt dat christenen zich daar niet tegen moeten verzetten en een vorm van christenzijn moeten omarmen dat past bij deze veranderende samenleving. Secularisatie dwingt tot een zoektocht naar wat essentieel is: *back to the basics*. Hij stelt een bescheiden manier van kerk-zijn voor waarin men zich opstelt als vreemdelingen en priesters. Paas stelt voorop dat christenzijn niet los van missionair zijn te verkrijgen is. Wel pleit hij voor interculturele missiologie omdat christendom intercultureel is: we mogen leren van christenen uit de hele wereld en van niet-christenen zoals kerkverlaters en geloofsafwijzers. Het christendom moet ontvankelijk zijn en de spanning vasthouden tussen "verlangen naar beïnvloeding van en respect voor de ander."²⁰² "Uiteindelijk moet de zendeling het evangelie uit handen geven aan de hoorder en vertrouwen dat God er zijn gang mee gaat."²⁰³

Gospel and culture

Paas doordenkt de verhouding tussen *gospel and culture* vooral door de mate van invloed die het evangelie op de cultuur kan hebben te bespreken. Allereerst benoemt hij dat er een blijvend verschil is tussen kerk en wereld dat gerespecteerd moet worden.²⁰⁴ De relatie tussen kerk en wereld is situationeel; soms vijandig, soms vriendschappelijk.²⁰⁵ Hij pleit ervoor dat christenen zich opstellen als bescheiden vreemdelingen en afstand nemen van idealen van reconstructie en verovering. Volgens Paas moeten christenen "accepteren dat de grote meerderheid van de Europeanen nooit christen is geweest en het nooit zal zijn."²⁰⁶ Hij ziet daarom liever een spiritualiteit van 'tekenen' en 'voorproefjes', als een soort micro-verzet, dat niet afhankelijk is van succes in het 'bouwen van het koninkrijk'. We doen goede dingen omdat Jezus is opgestaan, of ze nu achter onze rug instorten of niet.

Ballingschap

Paas doordenkt de ont-bedding van het christelijk geloof in de cultuur; het is geen vanzelfsprekend en geaccepteerd onderdeel meer. Het is volgens hem

²⁰⁰ Paas, *Vreemdelingen en priesters*.

²⁰¹ Paas, 57–58.

²⁰² Paas, 35.

²⁰³ Paas, 37.

²⁰⁴ Paas, 111.

²⁰⁵ Paas, 111.

²⁰⁶ Paas, 123.

belangrijk om de betekenis hiervan voor christenen te doordenken. We moeten het verhaal zien; dat helpt ons aan een plot en bedoeling. "Het volk [Israel] liet zien wat de kracht is van een goed verhaal: het is in staat verslagen ballingen bijeen te houden en een nieuw perspectief te geven."²⁰⁷ Daarom noemt hij vijf leerzame elementen vanuit de ballingschap. (1) *Verwarring*. De verleiding is om weer met een groot verhaal te komen terwijl we contextueel en kleiner en concreter moeten spreken. Dankzij secularisatie ontstaat er toenadering tussen kerken. De huidige crisis is te complex om deze met één theologie op te lossen. Er moet veel ruimte en openheid in onze theologie zijn. (2) *Macht*. We moeten niet te veel vertrouwen hebben in het systeem; soms werkt het systeem mee, soms tegen. We moeten daarom leren spreken en denken vanuit de marge in plaats van vanuit de macht. Dus niet denken vanuit de ministerspositie (beleid, strategie) maar vanuit de vluchteling, illegaal en moslim. (3) *Identiteit*. Identiteit is een kwestie van discipline; als je je kinderen niet christelijk opvoedt voedt de wereld ze wel op. Zeker nu alles seculier is hangt het van jou af, er is geen *supportive bible belt* meer. Je hebt daarom de gemeenschap nodig: *'it takes a village to raise a child'*. We moeten niet met een inclusief seculier jargon praten, we moeten durven om ons eigen christelijk geluid te laten horen; soms verstaanbaar, soms onverstaanbaarder voor buitenstaanders maar wel in combinatie met gastvrije maatschappelijke inzet. (4) *Spiritualiteit*. Een spiritualiteit van tekenen en voorproefjes die bestand is tegen tegenstand en niet afhankelijk is van succes is al genoemd. Paas noemt daarnaast nog het belang van klagen in de kerk: woe-de en onmacht zijn welkom. Ook noemt hij het element schuldbelijdenis: de christelijke kerk heeft veel fout gedaan en dat mogen we zonder blad voor de mond erkennen. (5) *Sacramentaliteit*. Paas onderstreept dat christenen niet alleen bezig moeten zijn met woorden, maar vooral ook met *embodiment*: symbolen en rituelen die ons verhaal en anders-zijn laten zien. Ook ziet hij het belang van een eigen getuigende, uitnodigende en niet-betweterige stem die ook oecumenisch-multicultureel van aard is omdat eenheid onder christenen een krachtig getuigenis is.

Priesterschap

Paas werkt de metafoor van de kerk als priester uit door een dubbele beweging te benoemen. Ze vertegenwoordigt de wereld voor God als een lofprijzende, liturgische gemeenschap en is daarmee fundamenteel doxologisch van aard. Ook vertegenwoordigt ze God voor de wereld door uit te nodigen en te getuigen.²⁰⁸ "Haar bestaan wordt gekenmerkt door hoop op Gods verlossing, maar ook door hoop dat mensen om haar heen God zullen verheerlijken"²⁰⁹ We mogen denken in graden van betrokkenheid. Het is helder waar het heil begint maar niet waar het eindigt. We zijn middelpunt zoekend met een vierend hart.

²⁰⁷ Paas, 128.

²⁰⁸ Paas, 193, 196.

²⁰⁹ Paas, 195.

Gemeenschap

Paas benadrukt het belang van gemeenschap. "Moderne christenen [...] zijn nogal eens geneigd hun christenzijn los te maken van een concrete aardse geloofsgemeenschap"²¹⁰ Ze zijn gefrustreerd en zetten hun geloofsreis buiten de kerk voort. Dat is sociologisch gezien niet handig; de meeste mensen raken buiten een gemeenschap hun geloof kwijt. Ook theologisch gezien is het niet juist omdat de kerk niet instrumenteel gezien moet worden. God heeft namelijk in eerste instantie een relatie met de kerk, en daardoorheen pas met haar leden.²¹¹ De laatmoderne spiritualiteit is juist heel individualistisch; de relatie met God komt tot stand door bewijzen of positieve ervaringen.²¹² We ontmoeten God echter juist via en door de ander in de gemeenschap. We geloven door ervaringen van anderen in de Bijbel en in het nu. "Geloven is wel persoonlijk maar niet individueel"²¹³ "Relationaliteit is fundamenteel voor het christelijk verstaan van wie God is."²¹⁴ Het heil is dat er herstel is van gemeenschap tussen God en mens en mensen onderling; je kunt het dus niet alleen. "De kerk is de door God gekozen vorm waarin zijn uiteindelijke plan voor de mensheid en zijn wereld nu zichtbaar wordt."²¹⁵ De kerk is voorsmaak en teken. De kerkdienst is als een lamp die zijn licht in de wereld uitstraalt, en dus onmisbaar. Vanuit de viering stroomt het evangelie via ons de wereld in als een wijnrank uit Christus met diverse vertakkingen. Evangelisatie is dus niet mislukt als mensen niet actief kerklid worden. De ringen eromheen, de bezoekers van het tempelplein hebben ook waarde. We zijn priesters voor onze omgeving. Het herstel van relaties vieren we en leven we uit in de wereld; het heil gebeurt in en door de gemeenschap.

Doxologie, zending en gemeenschap

Paas sluit zijn boek af door drie elementen uit te werken die volgens hem constitutief zijn voor het kerk-zijn in de huidige tijd en West-Europese context: gemeenschap, zending en lofprijzing/doxologie.

Gemeenschap

Er moet prioriteit zijn in de kerk voor diepgaande relaties. Een kleine kerk is daarvoor erg geschikt omdat dit hier meer natuurlijk en vanzelfsprekend tot stand komt. Missionaire visie moet niet via een succesvol model of een visionaire voorganger worden gerealiseerd maar vanuit de mensen zelf die in Gods Woord én in de wereld leven. Paas pleit voor eenvoudige niet spectaculaire routines en ritmes in contact met God, elkaar en de buurt.

Zending

We moeten de minderheidssituatie niet zien als een probleem maar als voorrecht en roeping. Priester zijn betekent dat je je niet druk maakt om mensen die niet mee willen doen maar dat je namens je buurt of familie God de lof

²¹⁰ Paas, 197.

²¹¹ Paas, 203.

²¹² Paas, 204.

²¹³ Paas, 207.

²¹⁴ Paas, 209.

²¹⁵ Paas, 211.

toebrengt. Dat klinkt apart, maar geloven 'voor' iemand is zeer Bijbels, zo laat Paas zien. We moeten dit wel zien in de context van evangelisatie en uitnodiging; anders is priesterschap een excuus voor niet-missionair zijn.

We moeten niet denken dat christenen beter zijn dan niet-christenen, dat is niet zo en als je daarachter komt val je van je geloof. De priesterlijke benadering houdt in dat je God dankt voor al het goede dat hij door gelovigen en ongelovigen geeft. Als het je model is om ongelovigen van hun slechtheid te overtuigen om vervolgens het geloof aan te bieden dan win je alleen de wanhopige mensen en niet de sterke mensen.

Het streven is om zo divers en veelkleurig mogelijk God te danken, om de "intercontinentale en crossculturele gemeenschap van christenen"²¹⁶ te herstellen. Veelkleurigheid staat eerder centraal dan kwantiteit: "it takes a whole world to understand a whole christ."²¹⁷ Zijn alle groepen vertegenwoordigd om God te prijzen? Paas verlangt naar missionair zijn vanuit een verlangen naar veelkleurig lofprijzen en eren in plaats van vanuit de angst voor de hel. Het gaat om goed nieuws; de volheid van Christus is een betere motivatie dan vuur en zwavel. We weten toch niet hoe het zit en het is egoïstisch om uit lijfsbehoud te geloven. Wel is het goed om erbij te horen. Als je het evangelie, de hoop, afwijst word je er niet beter van en ben je in zekere zin 'verloren'. Deze benadering leidt ook tot rustige, grondige evangelisatie in plaats van vluchtig zieltjes winnen met manipulatieve methoden.

Lofprijzing/Doxologie

Doxologie is het doel van de kerk, God eer geven.²¹⁸ We geven God eer door ons hele leven, positief en negatief en inclusief onze naasten bij hem neer te leggen. Het doel van de kerk is dus het meest zichtbaar in de liturgie in de zondagse eredienst. Het centraal stellen van het verkondigen van de grote daden van God brengt ons voorbij de discussies over woorden en evangelisatie versus daden en sociale gerechtigheid.²¹⁹ Er zijn volgens Paas drie manieren van doxologie. *Terugkijken* betekent een explosie van vreugde wegens het vrije genadige geschenk van God. Christenen eren God niet om daar iets mee te bereiken want eren is het doel. Het is dus niet functioneel. Het heeft eventueel positieve bijwerkingen maar daar moet je het niet voor doen, dat is niet het doel. We moeten feestvieren. *Om je heen kijken* betekent dat het verheerlijken van God je bewust maakt van je omgeving. Vanuit God gezien willen we dat de wereld een plaats is van lofprijzing. "Evangeliseren doen we niet om de kerk vol te krijgen en voedselbanken organiseren we niet om de wereld te veranderen. Als dat ons doel is, maken we liefde tot een instrument."²²⁰ We moeten dus niet werken vanuit effectiviteit en succes, dat zijn prima bijproducten maar geen doel op zich. We moeten ook niet werken op basis van optimisme maar vanuit geloof, hoop en liefde. We hoeven God

²¹⁶ Walls in: Paas, 229.

²¹⁷ Cragg in: Paas, 230.

²¹⁸ cf. Rick Warren, *Doelgericht leven: waarvoor leef ik eigenlijk hier op aarde?* (Vaassen: Medema, 2003), hfdst. 1 over God eer geven is het doel van het leven, daarboven is geen hoger doel.

²¹⁹ Paas, *Vreemdelingen en priesters*, 236–237.

²²⁰ Paas, 240.

niet een handje te helpen met onze trucs; we mogen hem wel eren. *Vooruitkijken* is de derde manier van doxologie. We kijken uit naar Gods toekomst. We mogen tekenen en voorproefjes (laten) zien. Misschien bouwt God via ons wel aan het koninkrijk. Hoe dat werkt weten we echter niet; bescheidenheid is op zijn plaats.

2.1.5 Moynagh, Church for Every Context

In *Church for Every Context: An Introduction to Theology and Practice*²²¹ voert Michael Moynagh een pleidooi voor *new contextual churches* binnen een *mixed economy of church*. De definitie van een *new contextual church* (NCC) is dat ze *missional* (gericht op niet-kerkelijken), *contextual* (ze is bezig met inculturatie), *formational* (ze wil discipelen maken) en *ecclesial* (ze wil kerk zijn voor de betrokkenen) is.²²² Moynagh onderscheidt vier typen NCC (die overigens door elkaar kunnen lopen): kerkplanting, *emerging church*, *fresh expressions of church* en *communities in mission* (hieronder valt ook de middelgrote groepen benadering van 3DM). Met *mixed-economy* bedoelt Moynagh het naast elkaar laten bestaan van institutionele en nieuwe vormen van kerk-zijn.²²³ De gevestigde kerk en nieuwe vormen van kerk-zijn bestaan naast elkaar en ondersteunen en respecteren elkaar wederzijds.²²⁴

Cultuuranalyse

Moynagh denkt dat de kerk niet langer aansluit op de maatschappij en daarom irrelevant wordt en krimpt. Hij laat zien dat de NCC perfect aansluiten op de drie trends die hij in de maatschappij ziet. De eerste trend die hij ziet is een *ecclesial turn* richting secularisatie. Religie is één van de vele levensstijlen geworden.²²⁵ In heel het westen (Europa, VS en Oceanië) gaan jonge mensen minder vaak naar de kerk dan ouderen.²²⁶ Ook in de *Global South* gaat dit gebeuren. In urbane gebieden, zo blijkt uit een onderzoek in Nairobi, gebeurt het zelfs al.²²⁷ De secularisatietheorie stelt dat religie daalt als moderniteit stijgt. Moynagh vraagt zich af of er niet eerder sprake is van een aanpassingsprobleem. Misschien wordt het probleem verholpen als de kerk zich aanpast.²²⁸ De kerk is volgens hem dus *self-limiting*; het probleem ligt in de kerk zelf en wel op 3 terreinen. Ten eerste is ze *niet relevant* omdat ze altijd hetzelfde is gebleven en daardoor niet meer aansluit. Ten tweede is ze *niet toegankelijk* omdat de vorm geen rekening houdt met de mensen van buiten. De kerk is smal van vorm; er zijn weinig verschillende stijlen van kerk-zijn waardoor heel veel groepen buiten de boot vallen. Veel mensen vinden het lastig om deel te worden van een groep die ten opzichte van hen anders en onbekend overkomt. Als de kerk gevarieerder wordt zullen er meer mensen

²²¹ Moynagh, *Church for Every Context*.

²²² Moynagh, xiv.

²²³ Moynagh, xix.

²²⁴ Moynagh, 7.

²²⁵ Moynagh, 74.

²²⁶ Moynagh, 73.

²²⁷ Moynagh, 75.

²²⁸ Moynagh, 75; Voetbal en bioscoop hebben zich immers in het verleden ook met succes herpakt. Moynagh, 76.

betrokken raken. Hier is helaas geen empirisch bewijs voor. Ten derde is de kerkelijke organisatie op een ruraal model gestoeld terwijl we nu in een urbane wereld leven. Kleinere kerken groeien makkelijker dan grote kerken, zo blijkt uit onderzoek. Een groot aantal kleine kerken leidt daarom tot effectievere uitvoering van de missie. Kortom, het probleem is dat de kerk, die dient te bestaan voor de mensen buiten haar, te vaak gericht is op zichzelf waardoor mensen buiten de kerk niet het idee krijgen dat de kerk er voor hen is.²²⁹ De hypothese achter het *Mission Shaped Church* rapport van de Anglicaanse kerk is dat de secularisatiethese niet klopt, stelt Moynagh. De kerk heeft gefaald in het aanpassen en moet dat nu alsnog zo snel mogelijk doen.²³⁰ Deze stelling past bij de gedachte van post-secularisatie, waarmee de hernieuwde zichtbaarheid van religie in de maatschappij wordt aangeduid. Verdedigers van dit concept denken in termen van elkaar opvolgende vormen van christendom, bijvoorbeeld de lijn: Rooms-Katholicisme, reformatie, pentacostalisme, en nu dan new contextual churches.²³¹ De tweede trend is een *ethical turn* richting *the expressive/post-materialist self*. In Generatie Y is het leven gefocust op het alledaagse; men denkt meer in plannen dan in hogere doelen.²³² Er is sprake van een verschuiving van deugd en plicht naar zelfexpressie en een immanent referentiekader. NCC's sluiten aan op deze immanent gerichte levens.²³³ De derde en laatste trend is een *economic and social turn* van een hiërarchische- naar een netwerksamenleving²³⁴ waarin er sprake is van een "customized culture". Een doelgroepenkerk sluit dan goed aan omdat een netwerk doelgroepenkerken samen voor een breed bereik en onderlinge verbinding zorgt.²³⁵ Op basis van deze drie verschuivingen stelt Moynagh: "As society disengages further from the church, why should more of the same solve a problem that was created by more of the same? The church needs to adapt."²³⁶

Ecclesiology

Omdat de kerk het volk van God is, zo stelt Moynagh, moet het koninkrijk van God, dat centraal stond in Jezus' onderwijs, centraal staan in de kerk.²³⁷ Moynagh onderscheidt drie visies op de verhouding tussen kerk en koninkrijk. De eerste is een kerkvormig koninkrijk waarin de kerk centraal staat omdat ze het koninkrijk is. De focus ligt dan op het in de kerk krijgen van zoveel mogelijk mensen zodat ze aan het oordeel ontkomen en er is weinig oog voor schepping en wereld. De tweede visie betreft een wereldvormig koninkrijk. Men probeert het goede in de wereld te herkennen en aan te sluiten op wat de Geest aan het doen is. Het gevaar is dat de discontinuïteit tussen Jezus en de wereld wordt vergeten en dat er te weinig cultuurkritiek is. De derde visie, en

²²⁹ Moynagh, *Church for Every Context*, 76–80.

²³⁰ Moynagh, 81.

²³¹ Moynagh, 81–82.

²³² Moynagh, 85.

²³³ Moynagh, 87.

²³⁴ Moynagh, 88.

²³⁵ Moynagh, 89–91.

²³⁶ Moynagh, 95.

²³⁷ Moynagh, 99.

tevens de positie van Moynagh, is die van een koninkrijkvormige kerk. Het koninkrijk is aanwezig in de wereld én is opvallend (*distinctively*) aanwezig in de kerk. De kerk is de eerste vrucht en een voorsmaak van het koninkrijk.²³⁸ De kerk, het koninkrijk en het leven zullen in de nieuwe wereld één zijn, daar mag nu naar vooruitgewezen worden.

Missie mag niet een taak van de kerk zijn, ze is er een wezenlijk onderdeel van, zo stelt Moynagh. Het gaat om gemeenschap (net als de gemeenschap van de triniteit die aan de zending vooraf gaat) én missie (zending door de triniteit). De definitie van kerk is dat ze vier typen relaties heeft: *up* (relatie door deel te hebben aan de Drie-enige God), *in* (relaties door het samenkomen van de gemeenschap van gelovigen), *out* (relaties in liefde voor en dienst aan de wereld) en *of* (relaties als deel van het gehele lichaam, door verbindingen met de wereldwijde kerk). Wanneer één van deze relaties ontbreekt is er geen sprake van kerk. Hoewel deze relaties over het algemeen worden onderhouden door bepaalde kerkelijke praktijken²³⁹ wordt de kerk geconstitueerd door deze relaties in plaats van door praktijken. Een kerk die gefocust is op praktijken heeft het lastig met nieuwe vormen. Een kerk die haar identiteit en praktijken laat vormen en toetsen door de vier relaties is meer divers en meer *adaptable*. Nieuwe vormen van kerkzijn kunnen, wanneer ze deze vier relaties onderhouden, als kerk worden gezien.²⁴⁰

Missie

De uitspraak 'ecclesiologie gaat over wat de kerk is, missiologie over wat de kerk doet' is volgens Moynagh foutief. Het doel van de kerk is om in de *missio Dei* mee te bewegen. Het draait om Gods missie in plaats van om de kerk. Omdat missie inherent is aan God mag missie in de kerk ook geen secundaire plaats hebben. Zelfovergave is Gods natuur, de natuur van missie en de natuur van kerkvermenigvuldiging. De kerk is van nature missionair omdat Gods natuur missionair is.²⁴¹ Moynagh vindt voor het beschrijven van het doel van de missie een balanspositie tussen de klassieke benadering (verbale verkondiging) en de oecumenische benadering (*social gospel*) in de *five marks of mission*:

- Het Evangelie van het koninkrijk verkondigen
- Onderwijzen, dopen en voeden van nieuwe gelovigen
- Liefdevolle dienst in menselijke noden
- Onrechtvaardige structuren transformeren
- De heelheid van de schepping zoeken.

²³⁸ Moynagh, 103.

²³⁹ De relaties worden onderhouden in de kerkelijke praktijken:

- Woord- en sacramentsbediening, gebed (*up*)
- Diaconaat en evangelisatie (*out*)
- Kerkdiensten, gemeentelijke ontmoetingen, pastoraat (*in*)
- Gebruik van praktijken uit de wereldwijde kerk (*of*)

²⁴⁰ "Novel expressions of Christian community can be regarded as church if they maintain four interlocking sets of relationships with God through Christ with the world with the living tradition and within the gathering." Moynagh, *Church for Every Context*, 114.

²⁴¹ Moynagh, 125.

Alleen van een kerk die al deze vijf doelen nastreeft kan worden gezegd dat ze in Gods missie meedoet. De kerk weerkaatst de Goddelijke Zelfgave wanneer zij zich geeft in missie in de volle breedte. "The church is included in the divine self-giving mission that touches every dimension of life."²⁴² Moynagh trekt vijf conclusies²⁴³ op basis van zijn bespreking van het begrip 'missie'. (1) "God is as much mission as love." Daarom is het organiseren van missionair zijn net zo belangrijk als het samenkomen voor de eredienst. (2) De kerk moet geen *come-to-us* structuur hebben maar zich als kerk geven op plekken en netwerken waar de kerk nog niet is. (3) De kerk ontwikkelt zich in relatie tot de wereld omdat ze leert van wat de Geest buiten de kerk aan het doen is. (4) De kerk moet niet individuen vanuit een cultuur van buiten God de kerkelijke cultuur in trekken, ze moet juist een contextuele kerk zijn. (5) De kerk moet geen imperialistische benadering hanteren maar "a church from inside the context" zijn. Christenen van buiten de context moeten zich eerst onderdompelen in de context. [The] "church will emerge from within the context – to serve it."

Missie door gemeenschappen

Moynagh betoogt dat omdat God een goddelijke *communion-in-mission* is, ook de natuur van de *missio Dei* communiaal is en de kerk een *community-in-mission* te dient zijn. God wil voor zijn missie daarom door gemeenschappen, die zowel doel als middel van de missie zijn, heen werken.²⁴⁴ Het onderscheid "gathered for worship, scattered for mission" is dus niet de goede benadering.²⁴⁵ NCC's integreren de 'gathered congregation' en 'Christians in the world' door de kerk zichtbaar te maken op meerdere tijden in de week en op meerdere plaatsen. Moynagh ziet voor zich dat bij nieuwe kerkleden 'missie' onbewust in hun DNA komt omdat ze vanaf dag één 'missie' voorgeleefd krijgen door de groep. Ook heeft een NCC een duidelijke doelgroep waardoor het makkelijker is om als groep missie te bedrijven. Zo kan de omgeving van de NCC aan de groep 'proeven' wat kerk voor zijn of haar specifieke context betekent en hoe men hieraan mee kan doen. NCC's zijn zo een toegankelijke ingang tot de bredere kerk. NCC's kunnen vrucht dragen als ze, hoe klein ze ook zijn, als 'echte kerk' worden beschouwd.²⁴⁶

²⁴² Moynagh, 131.

²⁴³ Moynagh, 132–133.

²⁴⁴ Moynagh, 143.

²⁴⁵ Moynagh, 139.

²⁴⁶ "New members may be engaged in 'mission' before they intentionally follow Christ. [...] Mission will be in their DNA as they are born again, and from the beginning their discipleship will be in the context of practical, day-to-day self-giving. [...] A new contextual Church is likely to have a more clearly defined missional focus, which makes it easier for members to engage in mission as a community. They can start initiatives together, and better support each other's individual witness because they understand the situation. As a result, newcomers are drawn into a community whose corporate missional life is stronger than many conventional churches. New contextual churches enable individuals who are attracted to Jesus to experience church in their circumstances. Not having to attend church in a very different setting can make it easier to start learning the communal practices of the faith. Once new believers are comfortable with their experience of church, they can be introduced to the wider body. [...] Treading the church through society makes the church more visible; makes it easier to draw

Contextualisatie: cultuurspecifieke kerken

Moynagh beargumenteert het goed recht van contextualisatie aan de hand van de accommodatie van God en de incarnatie van Jezus. Als de kerk de mensen moet dienen als een *community in mission* dan moet ze zich met hen verbinden en dus contextualiseren, dat wil zeggen: aanpassen aan de cultuur zoals God zichzelf door de cultuur heen liet zien en Jezus het koninkrijk letterlijk belichaamde.²⁴⁷ Voorts betoogt hij dat contextualisatie alleen gelimiteerd wordt door de vier relaties. De kern van het evangelie kan nooit een criterium zijn omdat er geen universeel evangelie los van een context bestaat. Een kerkelijke kern kan ook geen criterium zijn omdat er geen normatieve kerk is; de kerk bestaat uit een verzameling lokale theologieën.²⁴⁸

Moynagh is op het gebied van contextualisatie voorstander van een homogene benadering. Mensen komen makkelijker tot geloof als ze binnen hun eigen subcultuur worden benaderd door een contextuele kerk. Wanneer ze vervolgens christen zouden worden zijn zij op hún beurt goed in staat om mensen uit hun eigen subcultuur te bereiken omdat ze daar *natives* zijn. Deze aanpak versterkt zichzelf dus.²⁴⁹ De heterogene benadering betoogt dat cultureel-gemixte kerken tot de kern van het christendom behoren: slaven en vrijen door elkaar. Die diversiteit heeft echter een limiet omdat er onder de oppervlakte altijd iets gemeenschappelijks te vinden is dat de gemeenschap bij elkaar houdt. De heterogeniteit van de kerk moet daarom niet te veel geromantiseerd worden want een té diverse kerk werkt nu eenmaal niet.²⁵⁰ Moynagh is daarom voorstander van de *focused-and-connected church*. Dat is een lokale kerk die uit cultuurspecifieke groepen, zoals *mid-sized communities*, bestaat die regelmatig als geheel samenkomen.²⁵¹ Zijn argumenten voor dit model zijn: de praktijk in het Nieuwe Testament, de sociale werkelijkheid: het past bij de netwerksamenleving dat netwerken goed verbonden moeten zijn en zo fungeren als 'bridging ties that take people to other networks', Gods intenties met de mensheid en het patroon van de verkiezing: God kiest Abraham en Israël, Jezus incarneert; er is een beweging van het specifieke naar het grotere geheel. "The church will not be truly local, if its language, worship and style of life belong to another 'place' and so fail to communicate as the authentic call of God in that 'place,'" zo benadrukt Moynagh.²⁵²

in people from outside; often involves small groups that can adapt more easily to a new member; implants mission into the DNA of an emerging Christian; involves accessible groups that can be bridges to the wider church. [...] To help contextual churches bear fruit, it is important to insist that they really are church. Theologically, this is true whatever their size."

Moynagh, 145–146.

²⁴⁷ Moynagh, 166.

²⁴⁸ Moynagh, 160.

²⁴⁹ Moynagh, 168.

²⁵⁰ Moynagh, 169–170.

²⁵¹ Moynagh, 171.

²⁵² Moynagh, 190.

2.2 INDELINGEN IN PARADIGMA'S

In deze paragraaf zullen de enkele indelingen van paradigma's van zending en/of kerk-zijn in de huidige veranderende samenleving worden geschetst.

2.2.1 Models of contextual theology

Bevans onderscheidt vijf verschillende benaderingen die christenen hanteren in het omgaan met het vraagstuk rondom *gospel and culture*. Op basis hiervan beschrijft hij vijf 'models of contextual theology', deze worden op de volgende wijze weergegeven en kritisch besproken door Kim.²⁵³

(1) *Translating the Word (translation)*. Er is één vertaalbare waarheid. Het probleem van deze benadering is dat deze erg op de vertaler georiënteerd is en dus de interpretatie door de *locals* mist, zij zijn ook een partij.

(2) *Rooting the gospel in culture (anthropological)*. Het naakte evangelie wordt in de cultuur dan wel in de goede schepping ingebracht. De kritiek op deze benadering is dat religie en cultuur niet te scheiden zijn en dat het model de cultuur niet uitdaagt.

(3) *Transforming society (praxis)*. Dit is een cultuurkritische benadering die de maatschappij van binnenuit wil transformeren. Een hiaat aan deze benadering is dat niet iedereen zich in een relevante machtspositie bevindt om deze visie te kunnen toepassen.

(4) *Inculturation (synthetic)*. Men balanceert tussen enerzijds de boodschap van het evangelie en de traditie van de kerk en anderzijds de cultuur en maatschappij. Er is sprake van dialoog en wederzijdse beïnvloeding. De valkuil is dat de balans verstoord raakt richting de cultuurkant waardoor er syncretisme kan ontstaan.

(5) *Cultural formation of identity (transcendent)*. De theologische notie dat Jezus zich in zijn doop realiseerde wie hij was vormt de achtergrond voor dit model. *Locals* mogen het christendom zelf vormgeven door middel van introspectie-leren. Zo ontstaat er een legitieme vorm van christen-zijn die niet lijkt op een vorm uit een andere cultuur.

2.2.2 Ecclesiologische assen

De goedkeuring of afkeuring van de drie 'post'-woorden, die door Paas besproken worden,²⁵⁴ levert drie ecclesiologische assen op.²⁵⁵

De eerste as beslaat een continuüm tussen de goedkeuring en afkeuring van het post-Christendom. De meeste Europese evangelicalen, die vaak *Free Church roots* hebben, zijn goedkeurders omdat ze het Christendom een verdacht concept vinden. Goedkeurders zijn te vinden in voormalige nationale kerken zoals het katholicisme en het *mainline* protestantisme. Omdat men het instituut ziet als noodzakelijk om het geloof te dragen en om mensen te vormen verlangt men gedeeltelijke restauratie. Men verdedigt dit door te stellen dat de invloed van commerciële en politieke actoren groter is dan de invloed die de kerk ooit had. Men ziet de kerk als het morele geweten van de maatschappij en als "storehouses of religious language and rituals, and as

²⁵³ Kim, *Joining in with the Spirit*, 44 e.v.

²⁵⁴ Zie de bespreking onder 'Visie op de secularisatiecrisis' in §2.1.3

²⁵⁵ Paas, *Church Planting in the Secular West*, 190–193.

places of cultural memory.” Dergelijke kerken zien het ook als hun functie om in het publieke debat tot rechtvaardigheid en genade in maatschappij en wereld op te roepen.

De tweede as beslaat een continuüm tussen de goedkeuring en afkeuring van postmoderniteit. “Among those who accept post-modernity [...] we find organizers of retreats and pilgrimages, monastic communities, experimenters with spiritual direction and mystagogy, and all the types of Christianity that find social expression in cathedral-like worship, festivals, and internet-communities.” De afkeurders betreuren juist het verlies van helderheid en definitie. Deze groep vormt sektarische gemeenschappen of ze bestaat uit kerken die rolmodellen en theologische helderheid bieden, ook op het gebied van dagelijkse thema's zoals gezinsleven. Veel laatmoderne evangelicale gemeenschappen behoren tot deze groep en zoeken een balans tussen postmoderniteit en traditionelere rolverwachtingen.²⁵⁶

De derde as beslaat een continuüm tussen de goedkeuring en afkeuring van *post-christianity*. Christenen die *post-christianity* goedkeuren zien autonomie als de missie. Ze promoten een algemeen streven naar rechtvaardigheid en vrede. Het belang van de kerk of van geloven in God wordt gerelativeerd. Afkeurders gaan het religieuze analfabetisme tegen door evangelisatie en apologetiek richting de culturele elite, bijvoorbeeld door middel van studentenwerk. Een andere vorm hiervan zijn de (mannen)groepen die getypeerd worden door avontuurlijke activiteiten. Ze houden tegelijk vast aan de klassieke evangelicale doctrine en laten zo zien dat *christianity* niet voor slapjanussen is.

In onze maatschappij is individuele voorkeur maatgevender geworden dan externe autoriteit en probeert men los te komen van de invloed van instituten en gemeenschappen; dit heet individualisatie. Charles Taylor gebruikt de term subjectivisatie om de invloed van individualisatie op mensen te beschrijven. De vraag hoe christenen zich tot subjectivisatie moeten verhouden levert bij Paas drie assen op tussen verschillende aspecten van het goedkeuren of afkeuren van subjectivisatie.²⁵⁷

De eerste as loopt tussen privé en publiek. De privé-pool benadrukt het private karakter van de kerk. Gebouwen en structuren zijn niet nodig; de kerk is niet meer dan een groep mensen met een religieuze motivatie of verbondenheid met Christus die in hun gedrag niet wezenlijk anders zijn dan de wereld. De publieke pool benadrukt juist de zichtbaarheid van de kerk. De hoogkerkelijke variant maakt dit zichtbaar door een publiek instituut met bisschoppen en een gebouw. De laagkerkelijke variant vormt een gemeenschap en morele tegencultuur.

De tweede as loopt tussen consumptie (keuze) en sacrament. De consumptiebenadering ziet de kerk louter als instrumenteel; de tijd en locatie van het kerk-zijn is afhankelijk van de voorkeuren van de mensen. Alles wat de redding van de mensheid dient kan kerk zijn. De sacramentele benadering doet juist geen concessies aan de evangelische structuur van de kerk in ruimte en

²⁵⁶ Paas, 191.

²⁵⁷ Paas, 193–196.

tijd. Het vieren op de Dag van de Heer is de structuur van het koninkrijk en speciaal voor de eredienst is er de heilige plek van het kerkgebouw. De kerk is zo gezien een ambassade van het koninkrijk.

De derde as loopt tussen gemeenschap (organisme) en instituut (organisatie). De kant van de gemeenschap stelt dat de belangrijkste uitdaging voor de kerk is om controlesystemen los te laten en de ritmes van het koninkrijk te adopteren. Dit betekent dat er gewerkt wordt aan een uitnodigende relationele gemeenschap waarin men elkaar *accountable* houdt in plaats van ondergeschikt maakt aan hiërarchische autoriteit. Sociaal-wetenschappers wijzen er echter op dat na de eerste fase van gemeenschapsvorming structuur een voorwaarde is om de gastvrije cultuur te waarborgen. Volgens Paas blijft dan nog wel de vraag open staan welke structuren dan nodig zijn en in welke mate. Zolang structuren als 'neutraal' worden gezien, en niet als potentiële getuigen van het koninkrijk zullen er anti-institutionele bewegingen blijven optekomen, zo stelt hij.²⁵⁸

2.2.3 Kerkmodellen in reactie op de secularisatie

Paas geeft een indeling in kerkmodellen waarmee gereageerd is op de secularisatie.²⁵⁹ Volgens Paas houden al deze modellen te veel vast aan de vergane vorm van christenzijn. Deze indeling levert dus niet alleen een paradigmatische bril op maar is ook onderdeel van het betoog van Paas.

De eerste twee modellen gaan uit van een gekerstende wereld. In de volkskerk wordt religie zo ruim gedefinieerd dat iedereen erin past; verbinding lijkt een doel op zichzelf te worden. Het laat zien dat niet alleen in 'buiten' maar ook in 'binnen' moet worden geïnvesteerd omdat er zich veel soorten mensen 'binnen' bevinden. De diversiteit maakt ook dat er meer kerkvormen nodig zijn en dat de buitengrenzen niet scherp moeten worden gesteld omdat er graden van betrokkenheid zijn. Het probleem van de *kerk als tegencultuur* is dat je pas christelijk kunt leven in relatie tot de cultuur omdat kerk en wereld tegenover elkaar komen te staan. Wanneer ze in plaats van een tegencultuur een intensieve cultuur zou zijn zouden mensen makkelijker kunnen toetreden en kunnen leren van de toewijding en de neomonastieke stroming.

Er zijn ook modellen die uitgaan van het ideaal dat strategisch bereikt of hersteld moet worden. Het *kerkgroeimodel* bereikt dit ideaal door individuele bekering.²⁶⁰ Het *transformatiemodel*, dat verband houdt met het Neocalvinisme, streeft juist naar bekering van de cultuur en wil de wereld veranderen. Deze benadering streeft niet naar evangelisatie maar naar het bouwen van het koninkrijk en is populair onder jonge missionaire christenen. Men krijgt het gevoel dat men mee kan bouwen aan een groter verhaal. Dit inspireert en leidt tot een gevoel van optimisme en maakbaarheid. Er is sprake van een centrifugale houding en een strategisch investeren in steden en leiders om-

²⁵⁸ Paas, 196.

²⁵⁹ Paas, *Vreemdelingen en priesters*, hfdst. 3.

²⁶⁰ Het kerkgroeimodel wordt uitgebreid besproken in §2.1.3 onder 'Kritiek op groei en confessionalisatie als motieven voor kerkplanting.'

dat dit de meeste impact heeft. Deze droom is echter te groot en te perfectionistisch en leidt daardoor tot teleurstelling en nieuwe secularisatie. "Telkens zien we hetzelfde: eerst wordt het christelijk geloof geïnstrumentaliseerd in dienst van aardse doelen en vervolgens blijkt dat die doelen ook zonder christelijk geloof wel bereikt kunnen worden. Zo krijg je 'christelijke' landen zonder christenen"²⁶¹ Dit model geeft orthodoxe jongeren in eerste instantie hoop door het relevant kunnen zijn voor de wereld maar het risico is dat ze vrijzinnig of postchristelijk worden. "Een andere mogelijkheid [...] is dat deze jonge evangelicalen het gebrek aan betovering en het activisme [...] moe worden [...] en zich zullen wenden tot een 'ouderwets', meer liturgisch, sacramenteel, 'katholiek', type van christendom. En wie weet of juist het herleven van een vitaal katholicisme [...] niet aantrekkelijker zal zijn voor veel geseculariseerde en ontwortelde leeftijdsgenoten dan een christendom dat voortdurend haar superioriteit wil bewijzen in wereldverbetering [...] en dat bovendien altijd uit lijkt op hernieuwde controle over de samenleving."²⁶²

De laatste twee modellen zijn het meest recent opgekomen. Het concept *kerk binnenstebuiten* gelooft in de vooruitgang van de geschiedenis (Hegel) en wil aansluiten bij al het goede dat er al gebeurt. Het probleem is dat christenen dan niets meer te zeggen hebben. Er is geen norm meer op basis waarvan kan worden gezegd wat goed is en wat niet. Paas stelt dat de kerk er juist is vóórdat zij handelt, ze moet niet alleen effectief zijn maar ook van Jezus getuigen. Het gevaar, zowel bij vrijzinnig als evangelisch, is dat de kerk relevant moet zijn, en dat wat relevant is wordt bepaald door de ontwikkelingen in de wereld. De *kerk als krachtcentrale*, tot slot, komt voort uit het Neopentacostalisme. Men verkondigt dat het geloof wat oplevert zoals rijkdom en geluk. Er is sprake van veel prikkels en uitbundig vieren. De ruimte voor reflectie is echter beperkt: je doet mee of haakt af. Er is een enorme gerichtheid op het hier en nu hetgeen weer tot secularisatie kan leiden. En ondanks de grote woorden lukt het niet om niet-christenen tot de kerk te laten komen; ze stelen alleen schapen uit andere kerken. "Het grootste verschil tussen kerken die regelmatig bekeerlingen trekken en kerken die dat niet doen, ligt in de daadwerkelijke hoeveelheid energie die wordt geïnvesteerd in de wereld buiten de gemeente, en niet in de theologie of de missionaire retoriek"²⁶³

2.2.4 Biotopen voor vernieuwing

Paas beschrijft drie biotopen waarin vernieuwing kan ontstaan: *free havens*, *laboratories* en *incubators*.²⁶⁴

Een *free haven* is een cultuurkritische, licht anarchistische, veilige en beschermde omgeving waar kunst ongehinderd kan worden geproduceerd. Er is grote afstand van het machtscentrum en een radicaal commitment aan bepaalde idealen en overtuigingen. Er bestaat daarnaast ook een type *free*

²⁶¹ Paas, *Vreemdelingen en priesters*, 92.

²⁶² Paas, 93.

²⁶³ Paas, 108.

²⁶⁴ Paas, *Church Planting in the Secular West*, §4.4.

haven dat een radicale wereld mijdende cultuur heeft. In het Christendom is er een parallel van deze twee vormen van *free havens* te vinden in de vorm van kloosters en sektes. Omdat kloosters meer open waren naar de wereld hebben ze veel meer invloed gehad dan sektes. Vandaag de dag is het anabaptisme een *free-haven*-stroming die voor veel innovatieve inzichten zorgt. Nieuwere kerkmodellen zoals huiskerken en neomonastieke gemeenschappen moeten kiezen of ze de sektarische of de monastieke route willen bewandelen. De monastieke route betekent dat ze zichzelf zien als een aanvullende structuur naast de bestaande kerk. Dit sluit niet uit dat ze zich als een profetische minderheid met radicale (kerk)cultuurkritische standpunten presenteren, kenmerkend is echter wel dat ze hiermee namens en voor de kerk functioneren.

Wie met gelijkgestemden omgaat leert niets nieuws, in gemeenschappen van verschillende mensen met verschillende overtuigingen en ideeën ontstaan innovaties, zo'n plek is een laboratorium. Een doelbewuste horizonverbreiding zorgt voor verdieping en nieuwe inzichten. De elementen van een gemêleerde gecommiteerde groep met gedeelde waarden is vaak terug te zien in een kerk plant. Wanneer een dergelijke groep zich bezint op de taak van de kerk kan ze tot authentieke vernieuwing komen. Een laboratorium is geen alternatieve structuur naast de kerk maar fungeert als een ontwikkelings- en onderzoeksafdeling voor de kerk. Als voorbeeld noemt Paas "interdenominational communities [such as] St. Thomas' Crookes in Sheffield, 'a partnership of Anglican/Baptist/Free Church.' Among other innovations, it has been the birthplace of the so-called Missional Communities and Lifeshapes, developed by Rev. Mike Breen." Dit is de kerk waar 3DM uit voortgekomen is.

Incubators zijn (financieel) afhankelijk van hun 'moeder.' Incubators lijken het meest op geplande innovatie. Ze krijgen de mogelijkheid om in de marge van een ondersteunend machtscentrum te innoveren. De *Fresh expressions* beweging en het concept *mixed economy* zijn voorbeelden van bewegingen die gebruik maken van incubators. *Free havens* en laboratoria kunnen overigens tevens incubators zijn. Incubators moeten genoeg autonomie krijgen omdat het gevaar bestaat dat het waardevolle aanbod van geld en training ook als controle-instrument kan werken. Incubators leveren een schat aan inzichten op, daarom moeten ze verbonden zijn met wetenschappers die deze inzichten toegankelijk maken voor de bredere kerk omdat de wijsheid anders onbekend blijft.

2.3 ANALYSE EN CONCLUSIE

De in dit hoofdstuk beschreven missiologische visies en indelingen in paradigma's worden nu met elkaar in discussie gebracht door ze te clusteren in missiologische hoofdthema's. De belangrijkste missiologische thema's zijn:

- (1) 'visie op de secularisatiecrisis en op de huidige tijd en samenleving',
- (2) 'missie en ecclesiologie', (3) 'contextualisatie' en (4) 'strategie'.

2.3.1 Visie op de secularisatiecrisis en op de huidige tijd en samenleving

De verschillende missiologen hebben hun eigen kijk op de oorzaak van het ontstaan van de veranderende samenleving en komen daarom ook met verschillende manieren waarop er gereageerd zou moeten worden. Stefan Paas wijst christenen een kleine cirkel van invloed toe. Hij laat zien dat christenen altijd al in de minderheid zijn geweest en dat er nu zelfs sprake is van post-christelijkheid. Grote dromen van verovering en reconstructie zijn volgens hem niet meer dan een *fata morgana*. Christenen mogen zich focussen op priesterschap en voorproefjes van het koninkrijk. Kim neemt een middenstandpunt in: ze bestrijdt de deterministische gedachte dat moderniteit automatisch tot secularisatie leidt en betoogt dat geloof publiek geuit moet worden. Ze doet echter geen toekomstvoorspellingen. Goheen verwerpt de secularisatiethese nog wat scherper en benoemt het verdwijnen van de kritische subversieve stem van het evangelie als medeveroorzaker van de status quo in Europa. Goheen impliceert dat het werken aan dit probleem vrucht kan dragen. Moynagh, stelt, contra Kim en Goheen, dat de secularisatie ook in de *Global South* gaat doorzetten. Hij staat aan het andere uiterste van het spectrum en kent christenen een grote cirkel van invloed toe. Het grote probleem is volgens hem dat de kerk niet meer aansluit op de maatschappij omdat ze vergeten is om zich aan te passen aan de veranderingen in de samenleving. Wanneer ze hierin een inhaalslag weet te maken is er een goede kans dat dit het probleem verhelpt. De indeling in kerkmodellen in reactie op de secularisatie is een hulpmiddel om te zien hoe verschillende typen kerken de huidige samenleving en context interpreteren.

2.3.2 Missie en ecclesiologie

Een tweede missiologisch thema is de betekenisgeving van 'missie' en haar verhouding tot de kerk. Goheen stelt dat het doel van de kerk de missie is. Bij missie denkt hij aan het verkondigen van Gods koninkrijk in Woord en daad. Ook voor Moynagh is het koninkrijk van God het centrale begrip; de kerk is volgens hem daar een unieke voorsmaak van. Omdat het God primair om missie gaat draait de kerk, die gedefinieerd wordt door in-up-out-of-relaties, ook primair om Gods missie. Voor Moynagh zijn de *5 marks of mission* een adequate manier om de missie praktisch te definiëren. Paas benadrukt, uitdrukkelijker dan voorgaande auteurs, dat de kerk niet instrumenteel is. Bij hem krijgen zaken als doxologie, cross-cultureel vieren, spiritualiteit en sacramentaliteit daarom ook meer aandacht. De missie is volgens hem om te verkondigen en te discipelen. Dit krijgt bij hem vorm door priesterschap en gemeenschap. De twee ecclesiologische assen van Paas helpen de impliciete ecclesiologische overtuigingen van verschillende typen kerken onderscheiden.

2.3.3 Contextualisatie

Goheens sleutelterm om over contextualisatie te spreken is *faithfull contextualization*. Hij zoekt een balans tussen aansluiten en uitdagen. Impliciet draagt zijn boek echter de uitdagende kant, de 'kritische stem', meer uit dan de aansluitende. Kim zet in vergelijking met Goheen meer in op de aansluitende kant. Voor haar is inculturatie een belangrijk uitgangspunt. Ze is het in zoverre wel eens met de door Goheen genoemde balans dat ze ervoor

waarschuwt om alle elementen van de cultuur klakkeloos als 'goed' te bestempelen. Het dualisme tussen gospel en culture vindt ze echter een valse tegenstelling omdat het evangelie niet los van de cultuur bestaat. De Geest laat de cultuur zich van binnenuit ontwikkelen én bekritiseert haar. De opvallendste visie van Paas op contextualisatie is de lans die hij breekt voor kerkplanting als middel daartoe. Kerkplanting is volgens hem een sterk middel voor contextualisatie omdat ze evangeliseert in groepsverband, de kloof naar onbereikte groepen dicht, tot hogere betrokkenheid van leden leidt en de kerk dwingt om kritisch na te denken over gewoontes en contextualisatie. Bij alle auteurs is terug te zien dat ze in de woord-daad discussie het standpunt innemen dat *verbal proclamation* en *social gospel* ieder hun legitieme stem hebben in het missionaat. De indeling van Bevans helpt om te zien hoe verschillende type kerken omgaan met het vraagstuk rondom *gospel and culture*.

2.3.4 Strategie

Kim heeft een weinig uitgewerkte missiologische strategie hetgeen precies past bij haar strategie: *joining in with the spirit*. Goheen pleit voor het relevant maken voor het hier en nu van het evangelie als *counterstory*. De kerk moet een contrastgemeenschap tegenover afgoderij zijn. *Urban mission* is een effectief middel om invloed uit te oefenen. De strategieën van Paas en Moynagh zijn meer concreet. Moynagh pleit voor een *mixed economy of church* waarin ruimte wordt gemaakt voor *new contextual churches*: cultuurspecifieke kerken die als gemeenschappen missie kunnen bedrijven. Paas stelt in het algemeen dat we afscheid moeten nemen van verovering strategieën, zoals groei- en confessie-motieven. Innovatie, dus vrij van horizontale en verticale planning, door middel van kerkplantingen heeft een goede kans om de kerk iets te bieden voor haar roeping. Over het resultaat daarvan laat Paas zich niet uit omdat ware vernieuwing zich niet laat voorspellen. De indeling in biotopen van vernieuwing helpen plekken waar vernieuwing kan ontstaan te herkennen.

2.3.5 Conclusie

Dit hoofdstuk gaf antwoord op de eerste deelvraag: Wat is het missiologisch debat aangaande nieuwe vormen van kerk-zijn in een veranderende samenleving? Er werden enkele missiologische visies aangaande het theologisch-missiologisch debat over nieuwe vormen van kerk-zijn in een veranderende samenleving geschetst alsmede enkele indelingen van paradigma's van zending en/of kerk-zijn in de huidige samenleving. In bovenstaande analyse werden de diverse stemmen met elkaar in verbinding gebracht aan de hand van vier gevonden hoofdthema's.

Het eerste thema, 'visie op de secularisatiecrisis en op de huidige tijd en samenleving', bleek gecentreerd te zijn op een spanning tussen twee visies. De eerste visie stelde dat de kerk weinig directe invloed heeft gehad op de oorzaken van de veranderingen in de samenleving en dat christenen naar verwachting ook weinig invloed op de maatschappij zullen hebben in de toekomst. De andere visie ziet de houding van de kerk juist als invloedrijke factor

op de veranderingen in de samenleving en denkt dat de huidige ontwikkelingen sterk kunnen worden beïnvloed wanneer christenen een andere houding aannemen. Deze spanning klonk door in het tweede thema, 'missie en ecclesiologie', waarin er debat bleek te zijn over de verhouding tussen deze twee begrippen. Een ecclesiologie die ondergeschikt is aan een wat instrumentele opvatting van missie botste hier met een visie op de kerk als, los van haar functie, fundamenteel zijnde. Het derde thema, 'contextualisatie', spits-te zich toe op de discussie over de verhouding tussen het evangelie en de cultuur waarbij het met name opviel dat sommigen dit woordpaar als gescheiden begrippen opvatten terwijl anderen ze meer benaderen als onderling met elkaar vervlochten. Tot slot werden middels het thema 'strategie' de diverse beschreven strategieën opgesomd. Kim riep op om de Geest de ruimte geven, Goheen zette in op de contrastgemeenschap, Moynagh pleitte voor een *mixed economy of church* en Paas brak een lans voor kerkplanting als innovatiestrategie.

Deze vier hoofdthema's zullen in het volgende hoofdstuk het raamwerk vormen voor de missiologische analyse van de 3DM-cultuur. Dit zorgt tevens voor een structuur waarbinnen de zendingstheologie van 3DM, die in het volgende hoofdstuk wordt beschreven, in gesprek kan worden gebracht met de diverse missiologische visies en indelingen.

3 3DM EN HAAR THEOLOGIE VAN ZENDING

Dit hoofdstuk geeft antwoord op de tweede deelvraag: Wat is 3DM en wat is haar theologie van zending? Daartoe zullen allereerst de grote lijnen en kernconcepten van de 3DM-cultuur worden beschreven aan de hand van de resultaten van de tekstanalyse van een selectie uit de boeken van 3DM. Vervolgens zal de 3DM-cultuur missiologisch worden beschreven en geanalyseerd door gebruik te maken van de missiologische visies en indelingen in paradigma's die werden beschreven in hoofdstuk 2.

3.1 BESCHRIJVING VAN DE 3DM-CULTUUR

In 1948 riep de Anglicaanse zendeling Lesslie Newbigin West-Europa uit tot zendingsgebied en stelde hij de vraag hoe de kerk weer missionair kon worden.²⁶⁵ Dit leidde tot de Britse *Gospel and Culture* discussie en vervolgens tot het Amerikaanse *The Gospel and Our Culture Network*. Uiteindelijk ontstond de *Missional Church Movement* die het belang van de contextualiteit van de kerk onderstreept.²⁶⁶ Onder andere door de invloed van deze beweging kwam uiteindelijk in de Anglicaanse kerk het rapport *Mission-Shaped Church*²⁶⁷ uit, dat *Fresh Expressions of Church* voorstond. In deze context begon Mike Breen als predikant. Toen hij predikant werd van St. Thomas' Church in Sheffield had hij al de nodige missiologische ontwikkeling en visievorming doorgemaakt.²⁶⁸ St. Thomas' Church, een samenwerking tussen de *Anglican-Baptist*- en *Free Church*, had zich het *Emerging Church* gedachtegoed, dat gelieerd is aan bovenstaande bewegingen, al stevig eigen gemaakt. In deze kerk kregen de ideeën van Breen omtrent *missional communities* en *liveshapes* vastere vorm.²⁶⁹ Om de opgedane inzichten breder toegankelijk te maken startte Breen de organisatie 3DM-ministries dat kerken in Europa en Amerika traint door middel van leergemeenschappen.²⁷⁰ De kern van de 3DM-cultuur is discipelschap, welke vorm krijgt door te leven als familie op missie. Er zijn drie belangrijke bouwstenen voor een cultuur van discipelschap. De eerste bouwsteen is het leren door onderdompeling. Daarnaast is het gebruik van een discipelschapstaal die cultuur creëert van belang. De laatste bouwsteen is het gebruik van de hulpmiddelen 'huddels' en 'missiegemeenschappen' die helpen om de cultuur van discipelschap te leren leven. Deze paragraaf is gestructureerd volgens deze gedachtelijn en zal haar uitwerken en toelichten. Deze paragraaf tracht de visie van Breen zo goed mogelijk te beschrijven en weer te geven en weerspiegelt dus niet per se de mening van de onderzoeker. Omwille van overzichtelijke literatuurverwijzing zal in dit hoofd-

²⁶⁵ "Emerging Church and Missional Church: Same Difference?", Website Fresh Expressions US, 18 april 2016, <https://freshexpressionsus.org/2016/04/18/emerging-church-missional-church-difference/>; Doornenbal, *Crossroads*, 4.

²⁶⁶ Doornenbal, *Crossroads*, 4.

²⁶⁷ The Archbishops' Council 2004 of the Church of England, *Mission-Shaped Church*.

²⁶⁸ Breen, "What is Missiology?"; Breen en het 3DM Team, *Familie op missie*, 1–8.

²⁶⁹ Paas, *Church Planting in the Secular West*, 231.

²⁷⁰ Breen en het 3DM Team, *Een cultuur van discipelschap*, 8–9.

stuk naar de meest geciteerde boeken in de lopende tekst door middel van een afkorting worden verwezen. Het gaat om: *Een cultuur van discipelschap (CD)*²⁷¹, *Missiegemeenschappen (MG)*²⁷² en *Familie op missie (FM)*²⁷³. Het cijfer erachter verwijst naar de pagina's of, indien voorafgegaan door een 'h', naar een hoofdstuk.²⁷⁴

3.1.1 Discipelschap

Vele christelijke leiders vragen zich af hoe de kerk van de toekomst eruitziet en hoe we mensen bereiken die Jezus niet kennen. Daaronder zit de vraag: hoe maken we discipelen? Christelijke leiders zijn vaak niet getraind om discipelen te maken maar om de organisatie van de kerk te bouwen en te dienen. Jezus is blijkens de evangeliën niet geïnteresseerd in het bouwen van de kerk maar enkel in discipelen, zo stelt Breen. Als je mensen tot discipelen maakt, krijg je altijd de kerk. Maar als je doel de kerk is, krijg je zelden discipelen, eerder consumenten. Discipelschap bouwt de kerk en niet andersom. De kerk is het gevolg van discipelschap en niet de oorzaak. We hebben geen missionair probleem maar een discipelschapsprobleem want als je discipelen kunt maken dan zul je daarmee automatisch missionair zijn. Jezus' enige model om te zorgen dat het koninkrijk van God in gemeenschappen groeit, om te zorgen dat hij het met de wereld in orde maakt en dat mensen christen worden is discipelschap. Dat is dus het enige waar we ons op moeten richten (CDh1).

3.1.2 Familie op missie

Discipelschap krijgt vorm door te leven als een familie op missie (*family on mission*²⁷⁵) omdat dit past bij wie God is en omdat de gemeenschap de hermeneutiek van het evangelie is.

God is familie op missie

Breen vindt het concept *missio Dei* van belang omdat het ons leert dat onze missionaire activiteiten geworteld moeten zijn in de natuur en activiteit van God zelf. "We doen geen missie voor God, maar met God." Het probleem is dat men in de meeste kerken uitgaat van het participeren in de *missio Dei* als individu op onze werkplek en op school omdat we God zien als een individu op missie. Deze individuele aanpak werkt niet en dat is logisch omdat ze niet strookt met wie God is. "God zelf is familie op missie," "Gods wezen [is] gemeenschap" (FM22). Daarom kunnen we beter spreken over de *missio Trinitatis*. In Jezus' doop wordt zichtbaar dat hij "niet onafhankelijk opereert, maar dat hij afkomstig is van een familiegemeenschap om die te vertegenwoordigen." Wanneer onze methode verschuift van individuen naar families op mis-

²⁷¹ Breen en het 3DM Team, *Een cultuur van discipelschap*.

²⁷² Breen, *Missiegemeenschappen*.

²⁷³ Breen en het 3DM Team, *Familie op missie*.

²⁷⁴ Citaten probeer ik zoveel mogelijk van aanhalingstekens te voorzien. Soms is dit niet mogelijk door een omkering van de zinsbouw of veel tussenvoegsels. Van het eerste deel van CD is een leesverslag gemaakt, zie § 1.3, waarin letterlijke en globalere weergave door elkaar lopen waardoor citaten uit het eerste deel van CD minder vaak van aanhalingstekens zijn voorzien.

²⁷⁵ Mike Breen en Sally Breen, *Family on Mission* (Pawleys Island: 3 Dimension Ministries, 2014).

sie dan kunnen we “een completer beeld demonstreren en verkondigen van wie God is.” Familie op missie is “de methode die God gebruikt om zijn redende werk te volbrengen in de wereld. Al Gods missionaire handelen ont-springt vanuit zijn identiteit: familie op missie” (FM20-23). Breen illustreert dit door het Bijbels narratief langs te lopen: Adam en Eva (familie: het is niet goed dat de mens alleen is, missie: wees vruchtbaar en wordt talrijk), Kain en Abel (zonde zorgt voor splitsing en schending van de familie), Noach en zijn familie wordt door God gebruikt, door Abraham en zijn familie zullen alle volken op aarde gezegend worden en ook Jezus werkt door het principe ‘familie op missie’. Kortom: “familie op missie is Gods manier om de wereld te redden” (FM23-24).

Jezus' voorbeeld

Ook door Jezus laat God zien hoe familie op missie eruitziet. Het concept familie wordt door hem niet langer gedefinieerd door bloedverwantschap. De missie van Jezus is om de dingen uit Jesaja 61²⁷⁶ “voor iedereen te gaan realiseren, Joden en heiden inclusief” (FM32). Hij ziet zijn leerlingen als zijn familie: “iedereen die de wil van God doet, die is mijn broer en zuster en moeder”²⁷⁷ (FM29). Zijn ‘echte’ familie c.q. sociale netwerk wijst hem af (verhaal van de afwijzing in Nazaret²⁷⁸) dus gaat hij op zoek naar een nieuwe familie (verhaal van de aanstelling van de discipelen) (FM33) want “zelfs de zoon van God heeft een familie nodig om zijn roeping te vervullen.” Jezus werkt op dezelfde manier als normale mensen en doet dus hetzelfde als waar hij ons in traint. “Ondanks dat hij God is weet hij niet alles” (FM35). “Familie, dat zijn degenen, die zich totaal overgeven, die hun agenda opzij zetten [sic!] voor Jezus’ agenda.” Dat is wat de discipelen doen (FM39). Jezus laat de leerlingen zich bij zijn *oikos*, het Griekse woord voor een uitgebreide familie²⁷⁹, aansluiten (FM41). Het was “Jezus’ bedoeling [...] om het huis van zijn Vader te vullen met kinderen, en daarom trainde hij discipelen om discipelen te maken.” (FM43). “De missie van Jezus’ *oikos* is om meer mensen in de familie uit te nodigen (FM44).

Gemeenschap

Als mensen de gelegenheid krijgen om de wereld te zien worden zoals hij bedoeld was volgens God plan dan kunnen ze uit fascinatie voor deze verandering kiezen om mee te gaan doen in de geschiedenis van de redding die

²⁷⁶ 18 ‘De Geest van de Heer rust op mij,
want hij heeft mij gezalft.
Om aan armen het goede nieuws te brengen
heeft hij mij gezonden,
om aan gevangenen hun vrijlating bekend te maken
en aan blinden het herstel van hun zicht,
om onderdrukten hun vrijheid te geven,

¹⁹ om een genadejaar van de Heer uit te roepen.’

De Nieuwe Bijbelvertaling (Nederlands Bijbelgenootschap, 2004), Lucas 4:18–19.

²⁷⁷ Marcus 3:20-35

²⁷⁸ Lucas 4:14-30

²⁷⁹ Frederick William Danker e.a., *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature* (Chicago, Ill., etc.: The University of Chicago Press, 2000), s.v. οἶκος.

God aan het bewerkstelligen is. “In contact komen met een familie op missie is hoe mensen gefascineerd raken door ‘een wereld die verandert.’” (FM25). Omdat ze “gemeenschappen van het evangelie [zijn] waar het goede nieuws van Jezus belichaamd en verkondigd wordt” (MG33). Jezus stichtte een familie op missie “om het hemelse huishouden dat hij vertegenwoordigt te weerspiegelen” (FM43). “In plaats van gedwongen of gekunsteld voelt evangelisatie [op deze manier] natuurlijk aan, doordat mensen nu getrokken worden door de manier van leven die ze zien in de gemeenschap” (MG15). Daarom moeten we “als *gemeenschap* tijd te gaan doorbrengen met deze mensen” (MG37).

Hoe ziet familie op missie eruit?

Familie op missie vormt de bedding voor alle andere thema's die in de 3DM-cultuur aanbod komen (FMi). Uitgebreide families moeten een belangrijke rol gaan spelen als we verandering willen in ons land (FMii). Een belangrijk aspect van familie op missie is dat je mensen betreft in wat je al aan het doen was. Jezus “organiseert niet iets speciaals” voor zijn leerlingen maar “nodigt hen simpelweg uit bij wat hij al aan het doen is, [...] kom en zie” (FM30). Het gaat er dus om dat je mensen toegang geeft tot je leven. Mike Breen en zijn vrouw Sally betrekken iedereen bij hun leven en missie (FM8). Ze vertellen dat de mensen die zij in hun leven uitnodigden hen hielpen bij bijvoorbeeld huiswerk en administratie. Onderwijl hadden Mike en Sally “ruim de tijd om hen tot discipelen te maken.” We betrekken iedereen bij ons leven en onze missie (FM8) en bieden dus geen intensief programma aan maar maken hen al doende tot discipelen (FM7). De cultuur van het familie-op-missie-zijn of *oikos*-vormen wordt gekenmerkt door de elementen: samen eten, samen lol maken, een gezamenlijke missie, samen bidden en het delen van financiële en materiële middelen (MG67-68). Het leven als familie op missie kent drie ingrediënten naar analogie van de *lifeshape* ‘de driehoek’ (zie verderop). De *bovendimensie* is het geestelijke ouderschap hetgeen betekent dat je verantwoordelijkheid neemt voor het geestelijk welzijn en de ontwikkeling van de familie (FM49) door “(1) geestelijke diepgang te ontwikkelen, (2) je onderwerpen aan God, boven het volgen van je eigen agenda en (3) het opofferen van je eigen verlangens ten behoeve van de familie die je leidt” (FM56). De *binnendimensie* gaat over voorspelbare patronen. Gezonde families hebben voorspelbare patronen nodig, zo blijkt uit psychologisch onderzoek. Een belangrijker argument is echter is dat Jezus ons dit voorleeft. Het zorgt voor een gevoel van veiligheid in de levens van de leden (FM50). Voorspelbare patronen gaan over: liefde, discipline en vrijheid (FM71). De *buitendimensie* is die van de missie. “Gezonde families hebben een hoger doel nodig.” De familie van Jezus kwam samen “om de wereld te veranderen, om het koninkrijk van God nabij te zien komen en om Gods wil te zien gebeuren op de aarde en in de hemel” (FM50). “Missie is het geïntegreerde principe dat families samenbindt” (FM16).

Missie

“De reden dat de familie bestaat [wordt] gedefinieerd door een missie. [...] Het doel van een familie op missie is het leven van Jezus vermenigvuldigen in

het leven van anderen, zodat ze discipelen van Jezus worden en ze zichzelf kunnen reproduceren in het leven van anderen. [...] Met andere woorden: de missie is Jezus" (FM87). Het imiteren van Jezus betekent ten eerste dat je luistert naar de woorden van Jezus. Dat betekent samen Bijbellezen, bidden en aanbidden zodat Jezus' woorden in ons zijn en we altijd leven in antwoord op hem. Deel van de missie is om mensen te trainen om in een interactieve relatie met Jezus te leven omdat je geen discipel kunt zijn als je niet weet hoe je Jezus' woorden moet beluisteren en beantwoorden. Ten tweede moeten we leven volgens de wijze van Jezus. De methodes en strategieën van Jezus waren niet van incidentele aard maar doelbewust aan ons voorgedaan om vervolgens door ons te worden geïmiteerd. Onze discipelschapscursussen falen omdat we vergeten dat Jezus niet alleen informatie gaf maar het ook voorleefde aan zijn leerlingen. Onze een-op-een discipelschapsmethoden falen omdat we vergeten dat Jezus bijna altijd discipelen maakte in groepen zodat het geleerde vermenigvuldigd kon worden (FM89-90). Tot slot moeten we de werken van Jezus doen. De eerste taak, nog voor de taak om te onderwijzen, van de discipelen was genezen, opwekken uit de dood en geesten uitdrijven. Voor ons in het familie-op-missie- en discipelschapsproces is dit dus ook essentieel om te doen, ook al voelen we ons er oncomfortabel bij. In onze familie op missie doen we dit dus net zoals Jezus: niet vreemd of onbeheerst bovennatuurlijk of als theater. We verwachten gewoonweg dat de Vader goede dingen voor ons wil en dus spreken we woorden van genezing (FM90-91). Breen stelt dat de missie van een familie bepalend is voor alle keuzes die de familie maakt. Of je kind op voetbal gaat hangt ervan af of dat de familie helpt om hun missie uit te leven. Ook de taal van de familie sluit aan op de missie. Je communiceert aan je kinderen dat "zij deel zijn van wat God doet," je wenst ze niet alleen een goede schooldag maar vraagt hen om op school "mee te doen met het werk van Jezus" en als ze thuiskomen vraag je "wat ze God zagen doen" of "welke kansen ze hebben gemist." De "missie helpt de familie [...] in dezelfde richting te bewegen" en bepaalt "waaraan ze hun tijd, geld en energie zullen besteden" (FM91-93).

3.1.3 Bouwstenen

Leren door onderdompeling

De onderwijskunde onderscheidt drie manieren van leren. We leren het beste als ze alle drie gecombineerd worden. 1. Instructieleren: informatieoverdracht van leraar op leerling. 2. Praktisch leren: kijken hoe iemand anders het doet en dat na proberen te doen. 3. Natuurlijk leren: intuïtief leren door onderdompeling in een nieuwe omgeving of cultuur (*immersion*²⁸⁰). Discipelschap in kerken is vaak alleen op de kennisoverdrachtmanier gericht; men gaat ervan uit dat het geven van informatie genoeg is om mensen discipel te laten worden. Mensen worden niet door capabele anderen meegenomen of ondergedompeld in een cultuur waar ze van kunnen leren.

²⁸⁰ Breen en Cockram, *Building a Discipling Culture*.

In de tijd van Jezus leerden leerlingen van Rabbi's door hen tot in de kleinste details te imiteren. Jezus leefde het leven voor en de discipelen konden oefenen om hem na te doen. Er was sprake van praktisch leren (nr. 2). Mattheus 11 over Jezus' juk duidt daar volgens Breen ook op: Een jonge os werd naast een oude os onder een juk geplaatst zodat hij het werkritme van de oude ervaren os kon leren. Als de jonge os oud werd kon hij op zijn beurt zijn opgedane ervaring doorgeven. Jezus laat de leerlingen leren door de twaalf en de 72 erop uit te sturen en ze te coachen (Lukas 9 en 10). Jezus gebruikt ook instructieleren (nr. 1); hij onderwijst, want onderwijs, theologie en leerstellingen zijn ongelooflijk belangrijk. Maar hij liet ook zien hoe je moest leven zoals hij leerde. Er was daarnaast altijd sprake van onderdompeling (nr. 3). De discipelen waren namelijk altijd bij Jezus en hij spendeerde de helft van zijn tijd op aarde met zijn leerlingen (CDh3). Deze onderdompeling realiseer je in je eigen leven door mensen toegang te geven tot je leven en je huis en door hen mee te laten doen in de alledaagse dingen die je al deed, zoals avondeten. Je gaat dus niet meer doen maar je gebruikt je tijd slimmer. We zien Jezus dit ook doen: de leerlingen werden ondergedompeld in zijn leven en leerden van wat ze meemaakten. Het is daarom belangrijk dat we een leven leiden dat het waard is om te imiteren zodat mensen alles in ons leven wat op Jezus lijkt van ons kunnen imiteren. We zien dus dat Jezus zijn discipelen niet alleen informatie geeft maar hen ook vraagt om hem te imiteren. Vervolgens kan er een derde stap gezet worden: 'Jullie zullen grotere dingen doen dan ik heb gedaan'. In het boek Handelingen is te zien dat de leerlingen op Jezus' fundament gaan innoveren. Discipelschap volgt dus de route: informatie, imitatie, innovatie (CDh4).

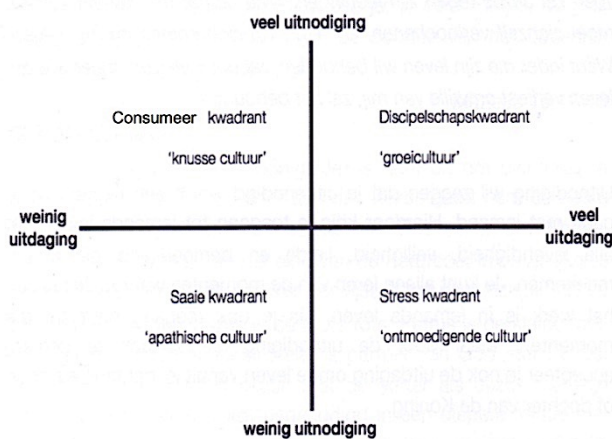
Discipelschapstaal

Voor discipelschap heb je een gedeelde taal nodig omdat dit een eigen cultuur creëert (CDh4) en helpt om het DNA van Jezus' leer, missie en discipelschap makkelijk door te geven. De taal die we gebruiken bestaat uit *liveshapes*. Jezus leefde in een mondelinge cultuur waarin men goed was in het onthouden van verhalen. Wij leven in een beeldcultuur daarom past het goed bij ons "om de lessen van [...] de Bijbel te verbinden met enkele eenvoudige beelden" (CDh5): *liveshapes*. De *liveshapes* zijn een "diagnostisch element" en een "spiegel" om onze eigen situatie te beoordelen (FM51) en ze helpen om processen en onbalans in je eigen leven te ontdekken (CD7). De meest gebruikte en voor dit onderzoek relevante *liveshapes* worden nu beschreven. *Oikos*, zie boven, lijkt ook een *liveshape* te zijn en functioneert in ieder geval als zodanig (FM51).

Matrix: uitnodiging & uitdaging

Jezus heeft in minder dan drie jaar een kleine groep mensen tot discipelen gemaakt. Hij leerde ze om te doen en te zijn zoals hij. Jezus ging zo met hen om dat er een discipelschapscultuur ontstond met de juiste mix van veel uitnodiging en veel uitdaging. De onderstaande figuur maakt dit inzichtelijk door deze twee elementen als assen te presenteren. Als wij een cultuur van discipelschap willen dan zijn beide componenten hiervoor onmisbaar. Een goede discipel nodigt mensen uit in een verbondsrelatie met hem én daagt

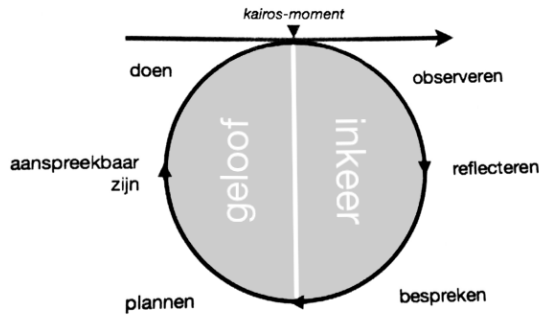
hen op directe maar genadige wijze uit om vanuit hun ware identiteit te gaan leven. Veel kerken hebben echter de cultuur linksboven in de figuur: ze willen het de leden zo aangenaam mogelijk maken. Uitdaging komt wel via de preek maar leidt niet tot verandering omdat mensen meestal het beste worden uitgedaagd in persoonlijke relaties. Ook veel kleine groepen zijn goed in 'uitnodiging' – het bieden van een veilige fijne omgeving – maar bieden geen uitdaging. Bovendien leidt deze cultuur tot consumentisme waardoor een kleine groep mensen al het werk doet en deze groep het gevoel van de cultuur rechtsonder in de figuur ervaart. Discipelschapscultuur ontstaat niet vanzelf. Hiervoor moet worden gewerkt aan een cultuur van 'weinig controle, veel aanspreekbaarheid' en geïnvesteerd in het opbouwen van proactieve leiders (CDh2).

Leercirkel: geestelijke doorbraak

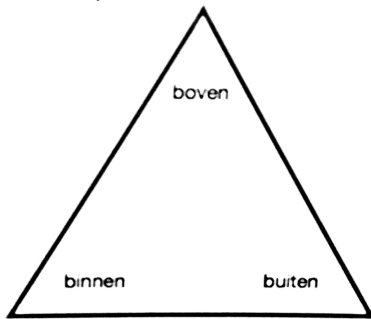
Deze *lifeshape* is de basisvorm (CD58) en het leerproces dat ze beschrijft kan worden gebruikt om op alle andere *lifeshapes* te reflecteren (bijv. FM52). De kerntekst achter deze vorm is: "De tijd is aangebroken, het koninkrijk van God is nabij: kom tot inkeer en hecht geloof aan dit goede nieuws."²⁸¹ Het leerproces start met een *kairos*-moment; een opvallend moment in je leven, positief of negatief, waarbij God je even stilzet, bijvoorbeeld een conflict ('de tijd is aangebroken'). Dit biedt je vervolgens een kans om te groeien ('het koninkrijk van God is nabij'). Dit doe je door 'tot inkeer' te komen door het moment te observeren, er zelf op te reflecteren en het te bespreken in een huddel of huisgroep. Vervolgens ga je in geloof aan de slag door een plan te maken met betrekking tot hoe je met dit thema aan de slag wilt, iemand te vragen of hij er af en toe naar wil vragen en vervolgens door het te gaan doen (CDh6).

²⁸¹ Marcus 1:14-15

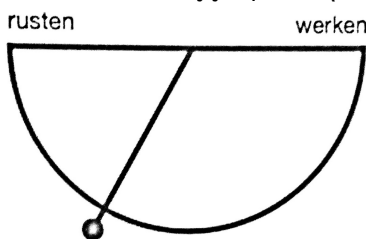
Driehoek: diepere en gebalanceerde relaties

“Jezus [sic!] leven werd bepaald door drie relaties: boven – met zijn Vader, binnen – met de door hem gekozen volgelingen en buiten – met de gebroken wereld om hem heen” (CD73). We zien hem dit uitleven in Marcus 9:2-29.²⁸² Jezus wil dat christenen en kerken deze relaties hebben, verdiepen en in balans hebben. We mogen leven in relatie met God en onder de leiding van de Heilige Geest (boven), in de kerk met elkaar (binnen) en in relatie met onze missionaire context: mensen die Jezus nog niet kennen en de wereld waar de liefde van God naar uitgaat (buiten) (CD56, CDh7, MGii, MGvii, MG20).

Halve cirkel: levensritmes

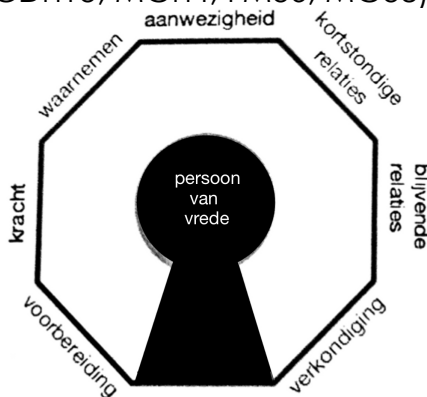
Jezus en Adam en Eva voor de zondeval laten het ritme zien waarin we mogen leven. We zijn geschapen om vruchtbaar te zijn (cultuurmandaat). Daarom is pensioen onnatuurlijk en denkt Breen dat er in de hemel ook gewerkt gaat worden. Het startpunt, juist ook in onze gestreste maatschappij, is echter rust. De halve cirkel staat voor een ritme van rust en werk, dagelijks, wekelijks en door het jaar heen: elke dag bidden en de Bijbel lezen op een betekenisvolle manier, wekelijks een rustdag nemen en regelmatig ontspannen op een manier die bij je past (CD56, CDh8).

²⁸² Mike Breen, *Huddelgids voor deelnemers* (Assen: 3DM Nederland, 2012), 19.

Achthoek: zending door personen van vrede

Lucas 10:5-6: "Als jullie een huis binnengaan, zeg dan eerst: 'Vrede voor dit huis.' Als er een vredelievend mens woont, zal jullie vrede met hem zijn; zo niet, dan zal die vrede bij je terugkeren." De Engelse vertaling spreekt over a *person of peace* daar komt het in het Nederlands vertaalde sleutelbegrip 'persoon van vrede' vandaan. Dit is een persoon wiens hart door de Heilige Geest is voorbereid om het evangelie te ontvangen en is te herkennen aan haar houding: ze verwelkomt je, ze luistert naar je en ze biedt je hulp aan. We hoeven dus niets te forceren maar slechts onze ogen open te houden. Er valt een zware last rondom evangelisatie van ons af als we leren dat God het leeuwendeel van het werk doet. Zowel individueel als in groepsverband moeten we leren zien wat God aan het doen is in de levens van mensen om ons heen. Een persoon van vrede is voor een familie op missie ook een sleutelfiguur omdat zij hun hele netwerk of buurt voor hen openstelt en toegankelijk maakt. "Daarom is het de eerste prioriteit van een missiegemeenschap om die mensen te bereiken waar God al mee bezig geweest is binnen de buurt of het netwerk waar je je op richt" (MG37). Ook Jezus stak zijn energie in personen van vrede en liet anderen, zoals de rijke jongeling, voorbijgaan (CD57, CDh13, MGh4, FM36, MG38).

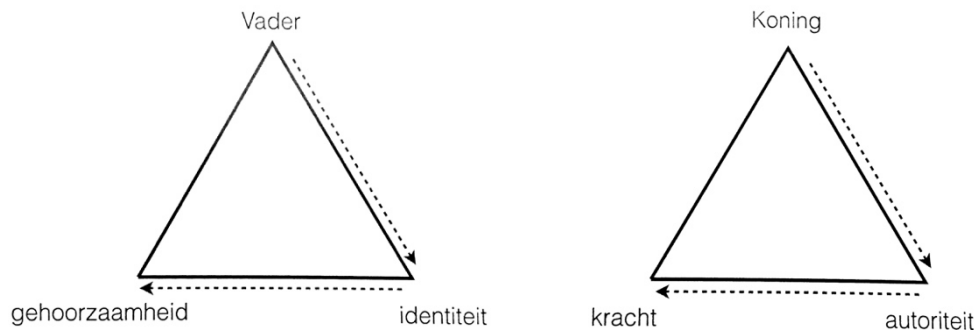

Dubbele driehoek van verbond & koninkrijk: Bijbels perspectief

De rode draad van de Bijbel wordt gevormd door de thema's verbond en koninkrijk.²⁸³ Het is een Bijbels grondlegend principe en uitgangspunt (FM17). Verbond en koninkrijk kan ook worden geformuleerd als relatie en verantwoordelijkheid, als uitnodiging en uitdaging (*matrix-lifeshape*), familie en missie (*oikos*) maar ook het evangelie als plaatsvervanging én overwinning (FM19, MG25-26). Deze twee elementen moeten een geïntegreerde en gebalanceerde identiteit zijn in ons leven (FM20). Door de thema's verbond en koninkrijk uit te werken ontstaat onderstaande *lifeshape*. De verbondsdriehoek (link) legt uit dat het besef dat we kinderen van God de Vader zijn ons de identiteit van verbondspartner geeft en op grond daarvan de mogelijkheid om vanuit vrijheid te gehoorzamen. De koninkrijksdriehoek (rechts) maakt duidelijk dat we ook onderdanen van God de Koning zijn, die autoriteit geeft ons de kracht om onze taak in het koninkrijk uit te voeren. De volgorde is van belang; als je tegen de pijltjes in beweegt trap je in een valkuil.²⁸⁴

²⁸³ Breen, *Covenant and Kingdom: The DNA of the Bible*.

²⁸⁴ Breen, *Huddelgids voor deelnemers*, 37-41.

Hulpmiddelen

Discipelschap en familie op missie kun je leren door gebruikmaking van hulpmiddelen. Ze bieden een *structuur* om het belangrijkste, de *textuur*, te leren (FMv-vii). De bestemming is *oikos*/familie op missie. Een huddel of een missiegemeenschap is slechts het voertuig om daar te komen en discipelschap is de motor (MG4-6).

Huddel

Omdat leiderschap van groot belang is voor het bouwen aan een cultuur van discipelschap²⁸⁵ zitten leiders in een huddel. Een huddel is een door 3DM ontwikkelde trainingsvorm voor leiders van een christelijke gemeenschap die het meeste doet denken aan groepssupervisie. Het doel is om de leiders toe te rusten in discipelschap en leiderschap.²⁸⁶ Breen laat zien dat Jezus met een kleine groep leerlingen optrok; dat moeten wij ook doen. Bij ons heet zo'n groepje een huddel. Dat is een groep van 4-10 leiders met wie je een discipelschapsrelatie aangaat en die je regelmatig coacht in groepssetting. De beste discipelschapsrelaties hebben een georganiseerde en informele component, de huddel is de georganiseerde component. Huddeldeelnemers zetten na verloop van tijd een eigen huddel op waardoor er in theorie exponentiele groei ontstaat; we hebben in de praktijk gezien dat dit daadwerkelijk min of meer gebeurt (CDh4). Een huddelbijeenkomst volgt het proces van de cirkel-*lifeshape*. Deze manier van werken is ook terug te zien in de huisgroepen, dat zijn subgroepen van een missiegemeenschap. De vrucht van huddels zijn goede leiders van middelgrote en kleine groepen. Door gestructureerd bezig te zijn met karakter, vaardigheden en geloof komt er geestelijke groei in het persoonlijk leven van de leiders en in het leven van de groepen die zij leiden (CD7-10).

Missiegemeenschap

Missiegemeenschappen, die in een lang leerproces door Breen zijn ontwikkeld,²⁸⁷ zijn middelgrote gemeenschappen van 20-40 personen die als familie met elkaar optrekken (gemeenschap) én een missie omarmen voor een gebied, netwerk (MG9) of doelgroep (missie) en daarnaast zelf weer uit kleinere (huis)groepen bestaan. Ze zijn gebalanceerd in contact "met God, met

²⁸⁵ Breen en het 3DM Team, *Missionaire leiders vermenigvuldigen*.

²⁸⁶ Kragt-Vels, "Huddelend Jezus leren volgen?", 7; Buursema en Krugier, "Eropuit in clusters", 80.

²⁸⁷ Hopkins en Breen, *Clusters*.

elkaar en met hun leefomgeving.”²⁸⁸ Missiegemeenschap wordt in de literatuur ook wel cluster, MC (*Missional Community*) of MSC (*Mission-Shaped Community / Mid-Sized Community*) genoemd. Een missiegemeenschap oefent zich in het leven als ‘familie op missie.’²⁸⁹ Door *oikos* leert de Geest ons vruchtbaar te zijn in discipelschap en missie “op een manier die we kennen van de vroege kerk: openlijk ons geloof uitleven in de diverse buurten en relationele netwerken van onze steden. [...] Hier [ligt] het kantelpunt [...] voor de Westerse kerk.” Missiegemeenschappen zorgen voor een cultuuromslag richting leven als familie op missie hetgeen ervoor zal zorgen dat we Gods droom voor deze wereld met eigen ogen gaan zien (MG). Missiegemeenschappen gaan dus zowel over discipelschap, omdat ze “gemeenschappen van Jezus [zijn] waar mensen geoefend worden samen Jezus te volgen en zo het lichaam van Christus vormen”, als over evangelisatie omdat ze “gemeenschappen van het evangelie [zijn] waar het goede nieuws van Jezus belichaamd en verkondigd wordt” (MG33).

Deze ontbrekende groeps grootte kan van betekenis zijn in de Nederlandse context: theologische, sociologische en empirische onderbouwing laten zien dat deze groeps grootte daadwerkelijk effect kan hebben. Missiegemeenschappen werken niet als losse activiteit maar zijn een effect van discipelschap (CD7-10). “Elke groeps grootte [heeft] [...] een eigen functie en dynamiek. [...] Kerken die de middelgrote groep centraal stelden in hun gemeente-opbouw [1] revitaliseerden. [...] [Ze blijken] [2] de meest natuurlijke manier [...] om verbinding te leggen met buurten of doelgroepen. [3] De instroom van [Alpha-cursus cursisten] [...] die verder willen met het geloof [vindt] [...] het meest natuurlijk plaats [...] binnen deze groeps grootte” (MG p.ii-iii). Dit komt omdat je semi-anoniem kunt instromen hetgeen drempelverlagend werkt (MG8). Ook gaat deze groeps grootte een consumentenhouding tegen; iedereen draagt bij en ondersteunt elkaar (MG5).

Een missiegemeenschap heeft vijf karakteristieke eigenschappen. De eerste is de grootte van 20-40 mensen waarmee ze ‘klein genoeg is om te zorgen en groot genoeg om te borgen.’ Dat betekent dat er niemand vergeten wordt maar dat de groep ook missionaire slagkracht heeft. Ten tweede heeft ze een heldere missionaire visie; ze is gericht op een specifieke buurt of netwerk waarin ze incarneert en relaties opbouwt. Ten derde is ze lichtgewicht en onderhoudsarm; ze vraagt niet te veel tijd of geld waardoor ze geschikt is voor gewone mensen met een negen-tot-vijf-baan. Ten vierde heeft ze een aanspreekbare leider die niet wordt gecontroleerd maar wel ondersteund en getraind door de centrale thuiskerk. Tot slot leeft ze in boven, binnen en buiten ritmes.

Vier basisprincipes zijn van belang voor missiegemeenschappen. Ten eerste zijn missiegemeenschappen gemeenschappen van discipelschap; het ma-

²⁸⁸ Buursema en Kruijer, “Eropuit in clusters”, 80.

²⁸⁹ “Oikos: part one”, *Missional Communities Blog* (blog), geraadpleegd 6 november 2015, <http://missionalcommunitiesblog.com/2012/09/06/oikos-part-one/>.

ken van discipelen is de normale gang van zaken in de missiegemeenschap. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van gemeenschappelijke taal (§3.1.3, 'Discipelschapstaal'), gemeenschappelijke ritmes (§3.1.2) en goed leiderschap (§3.1.3, 'Huddel'). Ten tweede zijn missiegemeenschappen gemeenschappen van goed nieuws: "het bestaansrecht van missiegemeenschappen is gelegen in het trekken van mensen binnen de cirkel van het nieuwe leven in Christus." Ten derde zijn missiegemeenschappen gemeenschappen die zoeken naar personen van vrede en aansluiten bij wat God aan het doen is (achthoek-*lifeshape*). Tot slot zijn missiegemeenschappen niet alleen organisatorisch maar juist ook organisch. Een missiegemeenschap is geen set activiteiten maar een familie met een levensstijl. Missiegemeenschappen zullen nooit slagen als ze als toevoeging op het bestaande leven worden gezien. Een missiegemeenschap is juist zeer intensief en vraagt hoog commitment maar is tijdtechnisch toegankelijk vanwege haar cultuur: je leeft als een uitgebreide familie in relatie met elkaar waardoor de ontmoetingen niet als afspraken voelen. In je samenleven met je gezin tel je ook niet het aantal keer dat je samen aan tafel zit; het is gewoonweg je leven. Daarnaast recycle je tijd door je missionaire focus te verbinden aan dingen die je toch al deed; je doet missie in de zijlijn van je leven en sluit aan bij wat God aan het doen is. Een missiegemeenschap is dus lichtgewicht en niet in tegenspraak met de halve-cirkel-*lifeshape* (MG7-44, 10, 38, 39-41, 43, 44).

3.2 MISSIOLOGISCHE ANALYSE

In de vorige paragraaf werden de grote lijnen en kernconcepten van de 3DM-cultuur beschreven. In deze paragraaf zal de 3DM-cultuur missiologisch worden beschreven en geanalyseerd door gebruik te maken van de missiologische visies en indelingen in paradigma's die werden beschreven in hoofdstuk 2. De clustering in vier hoofdthema's uit §2.3 vormt hiervoor het raamwerk dat tevens de mogelijkheid biedt om de 3DM-cultuur in gesprek te brengen met de diverse missiologische visies en indelingen. Deze thema's zijn:

- (1) 'visie op de secularisatiecrisis en op de huidige tijd en samenleving',
- (2) 'missie en ecclesiologie', (3) 'contextualisatie' en (4) 'strategie'.

3.2.1 Visie op de secularisatiecrisis en op de huidige tijd en samenleving

Breen spreekt over een "post-christelijk Europa" (CD16). Hij schrijft echter weinig over de problemen die in het secularisatiedebat worden genoemd, zoals dat het institutionele christendom afneemt. Eerder ziet hij de gebreken in de kerk en cultuur als probleem *an sich* omdat het er op grond van de Bijbel überhaupt anders uit zou moeten zien. Breen is meer gefocust op de inhoud en op het aansluiten op de maatschappelijke ontwikkelingen dan op het waarnemen van ongunstige secularisatieontwikkelingen en het achterhalen en wegnemen van de oorzaken daarvan. De kern van zijn analyse is: in de cultuur mist onderlinge familiale gemeenschap en in de kerk ontbreekt de focus op discipelschap.

Probleem in de cultuur: familie op missie

Volgens Breen is het gezin en het individualisme een mislukt experiment (FM11) dat heeft geleid tot eenzaamheid, depressie en het feit dat we "meer

gestrest en drukker dan ooit" zijn (MG5). Er is wantrouwen richting de systemen 'gezin' en 'kerk' ontstaan omdat ze tot onveiligheid en trauma hebben geleid (echtscheidingen, kerkelijke schandalen) (FM12). Ondanks dat verlangt onze cultuur naar familie. Er is een "verlangen van mensen om [...] deel te zijn van een gemeenschap die leeft en werkt voor een [hoger] doel, een uitgebreide familie die bestaat voor een missie die belangrijker is dan de agenda van een enkel individu" (FM11, FM16). We zien dit verlangen terug in kunstuitingen zoals *Friends*, *Modern Family*, *The Walking Dead* en in reclameuitingen (FM12-16). Dit verlangen is logisch want "zo hebben de meeste culturen in de menselijke geschiedenis geleefd" (FM12). De cultuur geeft volgens Breen niet per se weer wat waar is maar het is interessant om te zien dat men snakt naar wat God altijd al probeert te doen (FM17).

Probleem in de kerk: discipelschap

Breen stelt dat uit onderzoek onder orthodoxchristelijke leiders blijkt dat de volgende twee vragen hen verbinden en unaniem worden gesteld. Hoe ziet de kerk van de toekomst eruit? Hoe bereiken we mensen die Jezus niet kennen? Met impliciet daaronder de vraag: hoe maken we discipelen? Deze vraag leidt tot het antwoord op de eerste twee vragen. "Het probleem is dat de meesten van ons zijn opgeleid en getraind om de organisatie van de kerk te bouwen en te dienen. We zijn niet getraind om discipelen te maken" (CDh1). "We zien om ons heen het christendom afbrokkelen en het kerkelijk landschap is voorgoed veranderd. Daarbij worden we sterk bewust dat de meesten van ons zijn opgeleid voor een wereld, die niet langer bestaat" (CD15). Deze benadering doet denken aan de visie van Moynagh die de kerk gebrek aan aanpassing verwijft. Het verschil is dat Breen meer bezig is met de Bijbelse norm dan met het aansluiten op de cultuur.

Veroveringsidealen en instrumentele kerkopvatting

"De missie van 3DM is om de wereld te veranderen door Amerika te veranderen door de kerk van Amerika te veranderen door het missionaire discipelschap terug te geven in de handen van gewone mensen" (FM94). Breen streeft naar een gemeenschap van discipelen die "zoeken naar de groei van Gods koninkrijk hier op aarde [...] door reproductie van discipelschap en transformatie van elke omgeving waar dit leven vorm krijgt" (MGix). Deze taal van idealen en verovering en het ingrijpend veranderen van wereld en samenleving komt in de teksten zeer frequent voor (MG6-7, MG5, FM50, FMii).²⁹⁰

Dit is precies de taal en houding waar Paas in zijn beide boeken kritiek op heeft omdat het volgens hem ten eerste een onrealistisch ideaal is en ten tweede een te instrumentele ecclesiologie oplevert. De ecclesiologie van Breen heeft zeker instrumentele trekken. "[De kerk heeft] geen ander doel

²⁹⁰ We hebben de mogelijkheid om de wereld te veranderen. (MG6-7); "Degenen onder ons die Christus volgen [hebben de] mogelijkheid om de samenleving letterlijk opnieuw op te bouwen vanuit uitgebreide families." (MG5); De familie van Jezus kwam samen "om de wereld te veranderen, om het koninkrijk van God nabij te zien komen en om Gods wil te zien gebeuren op de aarde en in de hemel." (FM50); "verandering" (FMii); "Als we eerlijk zijn brengt deze methode niet dezelfde vrucht voort die we zien in het boek Handelingen." (FMii)

dan om mensen bij Christus te brengen en kleine Christussen van hen te maken" (MG23). Breen impliceert echter ook dat alle hoeken van de driehoek-*lifeshape* geen instrument maar een doel in zichzelf zijn door ze aan Bijbelse kernteksten te verbinden (MG11-12). Door het concept 'familie op missie' in de triniteit te wortelen maakt hij ook duidelijk dat de kerk geen missionair middel is maar een doel in zichzelf. De instrumenteel klinkende elementen komen voort uit Breens onderstreping dat de samenleving en alle mensen moeten worden uitgenodigd voor dit christenleven hetgeen daarmee een essentieel element van kerk-zijn in dit leven is.

Breens veroveringstaal wordt door hemzelf genuanceerd als hij schrijft over het reeds en nog niet van het koninkrijk (MG29). Daarnaast gebruikt hij een aantal keer verwoordingen die getuigen van bescheidenheid ten opzichte van het menselijk aandeel en die het tegoed van het eschaton benadrukken (MG21, 24, 27, 29). Volgens Breen laat Jezus zien dat succes geen samenkomst met duizenden mensen en een steeds groter wordende kerk is. "Succes is gehoorzaam zijn aan wat de Vader vraagt. Soms gaat dat gepaard met een groeiende kerk, meer gebouwen en meer populariteit maar vaak ook niet. Het gaat om gehoorzaamheid. Wij bepalen niet wat de Vader doet" (CD38). Ondanks deze tekstplaatsen blijft, op grond van het verschil in aantallen tekstplaatsen, de balans bij Breen aan de kant van het 'reeds' overhellen.

"Evangeliseren doen we niet om de kerk vol te krijgen en voedselbanken organiseren we niet om de wereld te veranderen. Als dat ons doel is, maken we liefde tot een instrument."²⁹¹ We moeten dus niet werken vanuit effectiviteit en succes, dat zijn prima bijproducten maar geen doel op zich, aldus Paas. Een dergelijke verwoording blijft in contrast staan met Breens visie. Het gevaar van de benadering van Paas is dat het kan overkomen als een wat makke houding en gebrek aan idealisme. Breen denkt enerzijds wat teveel in onrealistische termen van verovering maar neemt ook geen totaal ongebalanceerde positie in en durft de geloofssprong te maken inzake de impact die de kerk van Christus door de kracht van de Heilige Geest in het hier en nu op de samenleving en op mensenlevens kan hebben.

Intensieve cultuur

In termen van de 'kerkmodellen in reactie op de secularisatie' welke door Stefan Paas werden uitgewerkt (§2.2.3) moet de 3DM-cultuur worden getypeerd als een 'intensieve cultuur'. Dit is een genuanceerde en door Paas geprezen variant van de kerk als tegencultuur die zich daarvan onderscheidt doordat ze zich niet van de wereld afsluit. Deze wijze van kerk-zijn is in de 3DM-cultuur met name te herkennen in haar intensiteit, radicaliteit en in de aanwezige neomonastieke elementen. Het neomonastieke element is met name terug te zien in de nadruk op ritmes en voorspelbare patronen (cf. de cirkel-*lifeshape*). In de beschrijving van familie op missie is dit het meest nadrukkelijk aanwezig omdat het één van de drie pijlers is (§3.1.2). Het doet

²⁹¹ Paas, *Vreemdelingen en priesters*, 240.

denken aan Paas, die in *Vreemdelingen en priesters* pleit voor eenvoudige niet spectaculaire routines en ritmes in contact met God, elkaar en buurt (cf. de driehoek-*lifeshape*). De intensiteit van de 3DM-cultuur is bijvoorbeeld af te lezen aan de ondertitel van het boek *Missionaire leiders vermenigvuldigen: van halfslachtige vrijwilligers naar actieve krachten van het koninkrijk*.²⁹² Het radicale is terug te zien in hoe Breen schrijft over het principe dat de missie bepalend is voor je keuzes: 'of je kind op voetbal gaat hangt ervan af of dat de familie helpt om hun missie uit te leven.' (§3.1.2 'Missie'). Breen laat merken dat hij vindt dat je in de kerk op unieke wijze iets van Gods koninkrijk kunt zien en staat daarmee in de lijn van Moynagh en Goheen en zal op dat punt wat frictie hebben met Paas (§2.1).

3.2.2 Missie & ecclesiologie

Discipelschap: mission in the hands of everyday people

Voor Breen gaat missie over discipelschap. Het grote probleem is dan ook dat christenen discipelschap en missionair zijn van elkaar losgemaakt hebben (CD16). Jezus telde geen bekeerlingen, gebouwen of budgetten maar discipelen (CD17). We hebben geen missionair probleem maar een discipelschapsprobleem want als je discipelen kunt maken zul je daarmee automatisch missionair zijn. Jezus' enige model om te zorgen dat het koninkrijk van God in gemeenschappen groeit, dat hij het met de wereld in orde maakt en dat mensen christen worden is discipelschap (CDh1). In termen van de *five marks of mission*²⁹³ stopt missionair zijn niet bij 'het Evangelie van het koninkrijk verkondigen' (sec missie) maar gaat ze vervolgens verder met 'het onderwijzen, dopen en voeden van nieuwe gelovigen' (discipelschap) (MG p.ii-iii). "Het uiteindelijke doel van evangelisatie is [...] niet bekering, maar discipelschap" (MG 32-33). Dit komt overeen met de missionaire taken zoals Paas die beschrijft: verkondigen (witness) en discipelen (pastoral). Discipelschap kan ook wel beschreven worden vanuit het 3DM motto: 'mission in the hands of everyday people'. Missionaire visie moet niet via een visionaire voorganger worden gerealiseerd maar vanuit de mensen zelf (Paas).

Discipelschap onderstreept eigenlijk het ambt aller gelovigen. "[Familie op missie] is geen specialisme voor predikanten [...] of experts – dit is voor iedereen!" (MG6, MGachterflap). Er wordt benadrukt dat iedereen zich deze cultuur eigen kan maken (MG6): familie op missie is ook voor singles, getrouwen, kinderen, volwassenen, lege-nesters, iedereen. Jezus was ook single en vormde familie met mensen aan wie hij niet verwant was (FM22, FM9). Zoals eerder gezegd leidt het niet tot uitputting in het leven van de gewone mensen omdat ze discipelschap integreren in de haarvaten van hun dagelijks leven (FMondertitel). Het is bijzonder om te zien dat onder *everyday people* ook kinderen worden verstaan (FM2). Breen schrijft dat hij zijn kinderen betreft

²⁹² Breen en het 3DM Team, *Missionaire leiders vermenigvuldigen*.

²⁹³ De derde, 'liefdevolle dienst in menselijke noden', is heel duidelijk terug te zien in de missiegemeenschappen. Zijdelings leidt dit nog tot de derde: 'onrechtvaardige structuren transformeren.' Over de laatste, 'de heelheid van de schepping zoeken', is in de boeken van Breen niets terug te vinden.

bij de missie van het gezin; ze worden ermee opgevoed en groeien ermee op (FM8). Je moet volgens hem aan je kinderen communiceren dat “zij deel zijn van wat God doet” (FM91-93) (zie ook de kenmerkende citaten onder §3.1.2 'Missie').

Ecclesiologie: familie op missie

Discipelschap vormt niet alleen de kern van de missie maar is logischerwijs ook het ecclesiologische kernconcept. Discipelschap is zelfs constitutief voor het kerk-zijn: “discipelschap bouwt de kerk en niet andersom” (CDh1). Inzake het kerk-zijn krijgt het discipelschap gestalte in de missiegemeenschap, niet in de zondagse samenkomst. Daarom spreekt Breen ook over de “herontdekking van de kerk als *oikos*” (MG5). Ze is de “basis voor vitale geloofsgemeenschappen” (MGondertitel). Het leven in de missiegemeenschap wordt bepaald door de driehoek-*lifeshape*. Deze definitie van kerk-zijn komt dus overeen met Moynagh die hiervoor de in-up-out-of-relaties gebruikt. Dat de of-relatie bij Breen ontbreekt is deels logisch omdat hij over kerk-zijn op een ander niveau spreekt dat het macroniveau van Moynagh. Anderzijds is het opvallend dat Breen bijna nergens over verbinding met andere kerkelijke tradities spreekt. Verder is hij wel verwant met Moynagh gezien het feit dat Breens ecclesiologie naadloos op de definitie van de *new contextual church* aansluit.²⁹⁴

Breens ecclesiologie kan verder gepositioneerd worden aan de hand van de ecclesiologische assen van Paas (§2.2.2). Breen staat duidelijk negatief tegenover *postchristianity*; hij tracht juist de kern van het christelijke leven op een nieuwe manier terug te brengen in de maatschappij. Hij ziet een kerk, die Breens theologisch heldere principes toepast, als rolmodellen en is daarmee antipostmodern. Hierbij past ook het patroon van denken in eenrichtingsverkeer, dat doorklinkt in woordgebruik als ‘mensen die mij volgen’, ‘mensen die ik tot discipel maak’ (CDh1, FM7, FM8) en “vragen beantwoorden” (MG37-38). Met het post-christendom denken lijkt hij juist wel mee te gaan. Bij Breen is weinig waardering voor het instituut kerk te bespeuren. Hij heeft kritiek op de manier van kerk-zijn van de gevestigde kerk en verwijt haar een irrelevante cultuur van institutioneel consumentisme. Daarnaast past post-christendom goed bij zijn, van oorsprong anabaptistische, visie op de kerk als intensieve cultuur. Op de assen met betrekking tot subjectivisme staat Breen in de as tussen privé en publiek duidelijk op die laatste pool. De laagkerkelijke variant daarvan vormt namelijk een gemeenschap en morele tegencultuur. Op de as tussen keuze en sacrament zit Breen juist op de eerste pool omdat hij vanuit het spectrum gezien een redelijke instrumentele benadering van de kerk hanteert: hij gooit het tijdstip, de locatie en de structuur van het kerk-zijn namelijk radicaal om. Inzake de as tussen gemeenschap en instituut staat hij uiteraard op de pool van gemeenschap; deze past uitstekend bij zijn principe ‘weinig controle, veel aanspreekbaarheid’ (CDh2). Over het algemeen denkt

²⁹⁴ De definitie van een *new contextual church* (NCC) is dat ze *missional* (gericht op niet-kerkelijken), *contextual* (ze is bezig met inculturatie), *formational* (ze wil discipelen maken) en *ecclesial* (ze wil kerk zijn voor de betrokkenen) is (§2.1.5).

Breen dus redelijk collectief. Breen ageert tegen het individualisme en daarmee ook tegen het primair geloven als individu omdat dit strijdig is met het collectieve denken in de Bijbel: 'wij mensen zijn ingesteld op familie.' (FM25). Het priesterschap van Paas is eigenlijk ook een vorm van collectief denken. Bij Breen is daarom soms ook iets daarvan terug te zien, bijvoorbeeld wanneer hij stelt dat leden van missiegemeenschappen "voor de mensen om hen heen Jezus' bediening beoefenen" (MG33) en voor hun personen van vrede moeten bidden (CD173).

3.2.3 Contextualisatie

Translation of the Word

Vanuit de 'models of contextual theology' van Bevans (§2.2.1) valt op dat de 3DM-cultuur sterk leunt op de invalshoek van *translation*. Het Woord van God is de basis en wordt betrokken op de context. "We cultiveren onze identiteit [...] in welke context we ons ook begeven" (MG15). Breen gebruikt de cultuur alleen als illustratie (voorbeelden uit de media MG30, aanhalen van moderne kunstuitingen FM12-16) en niet als bron: de cultuur geeft niet per se weer wat waar is maar het is interessant dat ze snakt naar wat God altijd al probeert te doen (FM17). De boeken van 3DM hangen bijna aan elkaar van de Bijbelteksten. Zowel de grote theologische concepten van Breen als de *liveshapes* en zelfs de methoden worden uit de Bijbel gedestilleerd en door de Bijbel gestaafd. Voorbeelden: 'De driehoek-*liveshape* zie je overal in de Bijbel terug.' (MGix). 'Jezus had een groep van 72 mensen, dus wij ook.' (MGii). Het principe is dus: "Jezus [is] altijd ons voorbeeld. [...] Alles wat we doen in discipelschap en missie moet terug te vinden zijn in de wijze waarop Jezus dingen deed" (FM26, CDondertitel, FM45, FM89-90).²⁹⁵ Als er iets niet werkt in onze manier van kerk-zijn komt dat volgens Breen dan ook vaak omdat de methoden uit de Bijbel niet werden gevolgd (FMii, FM21).²⁹⁶ Daarnaast is de vroege kerk voor Breen ook een bron, waarschijnlijk op basis van de aannahme dat deze nog dichtbij Jezus stond en zijn methoden via de leerlingen zijn doorgegeven (MG4-5, MG6, MG4-6, FM44).²⁹⁷

²⁹⁵ "Bouwen aan een missionaire beweging door discipelschap in de stijl van Jezus." (CDondertitel); "De methode die we gebruiken moet congruent zijn aan de manier van Jezus." "Jezus zal ons leren" door zijn voorbeeld in de evangeliën en de leiding van de Heilige Geest. (FM45); Het principe van Leven volgende wijze, de manier van Jezus als principe voor een familie op missie. (FM89-90).

²⁹⁶ Over individueel missie bedrijven: "Als we eerlijk zijn brengt deze methode niet dezelfde vrucht voort die we zien in het boek Handelingen." (FMii); Over de *missio Trinitatis*: "De praktijk hapert omdat het ons ontbreekt aan een identiteit die ons bewust maakt van een effectievere methode." (FM21)

²⁹⁷ "In de vroege kerk waren discipelschap en missie altijd gecentreerd rond de *oikos*. [...] *Oikos* laat de kerk vandaag de dag bloeien." (MG4-5); Gods Geest geeft *oikos* om vruchtbaar te zijn in discipelschap en missie "zoals de vroege kerk dat was: openlijk ons geloof uitleven in de diverse buurten en netwerken van onze steden." (MG6); Door *oikos* leert de Geest ons vruchtbaar te zijn in discipelschap en missie "op een manier die we kennen van de vroege kerk: openlijk ons geloof uitleven in de diverse buurten en relationele netwerken van onze steden. [...] hier [ligt] het kantelpunt [...] voor de Westerse kerk." (MGachterflap, MG4-6); Familie op missie is de strategie van de vroege kerk; Paulus sluit aan bij de Grieks-Romeinse *oikos* en gaat voorbij aan de religieuze structuur van de synagoge. Socioloog Rodney Stark zegt

Kritiek

Kim vindt dat in deze benadering van *translation* de interpretatie door de *locals* mist omdat de vertaler dominant is. Een voorbeeld hiervan is dat Breen ageert tegen het individualisme en daarmee ook tegen het primair geloven als individu omdat het strijdig is met het collectief denken in de Bijbel (FM25). Breen laat daarbij na om de vruchten die zijn opgekomen uit de cultuur van het individualisme alsmede de valkuilen van collectief denken te benoemen. Paas vindt het in deze benadering een gemis dat er geen hermeneutische slag plaatsvindt waarin de huidige cultuur serieus wordt genomen. "Such approaches are not methodologies promising the same results for churches in late modern, deeply secularized, democratic Europe as for churches in first-century Greece"²⁹⁸ Daarnaast kunnen er vragen gesteld worden bij het feit dat veel Bijbels gelegitimeerde principes van 3DM tevens corresponderen met recente sociologische en organisatiekundige inzichten.²⁹⁹ Op grond van bepaalde typen inspiratieleer is bovenstaande wellicht niet problematisch, het is echter evident dat het bij veel theologen wel vragen oproept. Breen schrijft dat zijn boek is gebaseerd op 30 jaar ervaringen in post-christelijk Europa en geen perfect systeem geeft en slechts vertelt wat voor hem heeft gewerkt (CDh1). Ondanks dat het niet legitiem is om deze uitspraak volledig uit te spelen tegen het principe van Bijbelse modellen roept het toch de vraag op waarom Breen zoveel heeft moeten experimenteren in de praktijk en daarnaast ook bescheiden over het resultaat spreekt als de modellen al kant en klaar in de Bijbel te vinden waren. Men zou eerder de zinsnede 'gebaseerd op 30 jaar Bijbelstudie' verwachten. Paas heeft ook via een andere invalshoek kritiek op het spreken in termen van Bijbelse en vroegkerkelijke modellen. "It is wonderful to read about house churches in the New Testament period [...] but are we sure that this type of church is a model in these contexts rather than a cultural coincidence? Was it a conscious, theological decision to gather in private houses or was persecution a major factor?"³⁰⁰ Tot slot zijn er nog exegetische vragen te stellen bij het Bijbelgebruik van Breen. Ondanks dat in dit onderzoek geen ruimte is voor een exegetisch excurs kan op basis van de tekstanalyse wel genoemd worden dat verscheidene Bijbelse bewijsplaatsen voor modellen en principes op zijn minst dubieus zijn.

God, kerk en wereld

In het gedachtegoed van Breen rondom de 'persoon van vrede' (*achthoek-lifeshape*) is veel te zien over zijn visie op de verhouding tussen God, kerk en wereld. Dit principe doet denken aan *joining in with the Spirit* (§2.1.2): "het [is] de eerste prioriteit van een missiegemeenschap om die mensen te bereiken waar God al mee bezig geweest is binnen de buurt of het netwerk waar je je op richt" (MG37). "[We moeten] leren zien wat God al aan het doen is in het

dat het leven als familie op missie de reden is dat het christelijk geloof zich de eerste honderd jaar zo sterk verspreidde. Zo moeten wij het dus ook doen. (FM44)

²⁹⁸ Paas, *Church Planting in the Secular West*, 202.

²⁹⁹ Voorbeelden zijn, zoals al eerder werd genoemd (§1.1.3): de cirkel van Kolb, situationeel leidinggeven van Blanchard en de *social spaces* van Edward T. Hall. Buursema en Kruijer, "Eropuit in clusters", 73–74.

³⁰⁰ Paas, *Church Planting in the Secular West*, 202.

leven van mensen om ons heen" (MG36). Breen denkt rondom dit thema echter veel smaller dan Kim. Breen denkt vooral aan mensen die door God zijn voorbereid om het evangelie te ontvangen en, contra Kim, niet aan het herkennen van de Geest in de gehele cultuur. Paas schrijft ook over de verhouding tot de wereld en benadrukt dat zij, ook theologisch, een functie als kritisch tegenover heeft. "God does not want the world to disappear into the church at this side of the eschaton. The church can only be the church if there remains a world outside of her, challenging her, threatening her, and sometimes welcoming her (Luke 10:5-6)."³⁰¹ Breen erkent weliswaar dat niet alle mensen personen van vrede zijn maar schrijft daar geen bijzondere functie aan toe. Daarnaast blijkt uit de missie van 3DM³⁰² dat Breen ook geen grote functie voor de wereld lijkt te zien aangezien hij hoopt dat de hele wereld veranderd zal worden.³⁰³

3.2.4 Missiologische strategie

Wel cultuur, geen model

Paas schrijft in *Vreemdelingen en priesters*: missionaire visie moet niet via een succesvol model worden gerealiseerd maar vanuit de mensen zelf die in Gods Woord én in de wereld leven. Dat is precies waarin Breen zich onderscheidt van veel andere voormalig-populaire kerkmodellen: het gaat om een *cultuur* van discipelschap (CDtitel). Missiegemeenschappen zijn geen "trucje of model dat je als een activiteit kunt opzetten of uitvoeren. [...] Persoonlijk geloof in God, discipelschap, investeren in relaties [en] bewogenheid met mensen" is de basis. "Het gaat in de kern om 'zijn', om identiteit" (MGiv). Missiegemeenschappen zijn dan ook slechts een middel (structuur) om tot het doel te komen: familie op missie (textuur) (§3.1.3 'hulpmiddelen', FMvi, FM9, MG15, MG4).³⁰⁴

Innovatie bestaat uit de opeenvolgende stappen: faciliteren, creëren en implementeren.³⁰⁵ De 3DM-cultuur als geheel correspondeert niet met een van de biotopen voor vernieuwing van Paas (§2.2.4) omdat dit het *faciliteren* van het *creëren* beschrijft. De 3DM-cultuur heeft deze twee fases al doorlopen en zet juist de laatste stap van innovatie door te *implementeren*. Omdat ze een cultuur is en geen model, is er nog steeds ruimte voor innovatie op kleinere schaal. De missiegemeenschappen kunnen worden gezien als *incubators* die

³⁰¹ Paas, 119.

³⁰² "De missie van 3DM is om de wereld te veranderen door Amerika te veranderen door de kerk van Amerika te veranderen door het missionaire discipelschap terug te geven in de handen van gewone mensen." (FM94)

³⁰³ Mike Breen, *Leading Kingdom Movements: The "Everyman" Notebook on How to Change the World* (Pawleys Island: 3 Dimension Ministries, 2013).

³⁰⁴ Geen taak maar een manier van zijn. (FMvi); "Integreren van familie en missie in één leven." (FMpvi); Geen "periodieke activiteiten en programma's" maar "een samenhangend leefpatroon dat een cultuur van zowel discipelschap als missie versterkt." (FM9); Missionaire levensstijl in plaats van missionaire activiteiten. (MG15); We willen het ten diepste niet hebben over missiegemeenschappen maar over familie. (MG4)

³⁰⁵ Tinko Blanken, "Innovans quaerere intellectum: Voorwaarden voor open innovatie in de kerk" (Vrije Universiteit, 2014), http://www.ubvu.vu.nl/pub/fulltext/scripties/10_2113880_0.pdf.

de vrijheid en ondersteuning van de moederkerk krijgen om uit te zoeken op welke manier ze haar buurt of netwerk het beste kunnen dienen. Dit correspondeert met de visie van Kim die stelt dat lokale christenen autonomie moeten krijgen om het evangelie te vertolken op een manier die bij hen past (§2.1.2).

Groei en vermenigvuldiging

Een essentieel onderdeel van de discipelschapscultuur is dat ze een cultuur is van discipelen die zelf weer discipelen maken (CD13–48). Reproductie is dus een essentieel principe om te voorkomen dat opgebouwde vrucht weer verdwijnt (FM6, 2 Tim 2:2 MG17): “Groei je toe naar geestelijke reproductie van kinderen die zichzelf weer kunnen reproduceren?” (FM52). Paas is argwanend ten opzichte van het streven naar numerieke groei omdat dit kwantiteit met kwaliteit kan verwarren en daardoor andere vormen van groei, zoals discipelschap, over het hoofd ziet.³⁰⁶ De 3DM-cultuur gaat hier op gebalanceerde wijze mee om omdat ze niet slechts naar numerieke groei streeft maar naar kwalitatieve groei door te streven naar discipelschap en het participeren in het koninkrijk van God (MG21).

Breen maakt gebruik van een homogene strategie door middel van missiegroepen die zich richten op een specifieke buurt of netwerk en zich daarnaar vormen. Hij hanteert met de ‘persoon van vrede’ als sleutelfiguur voor een buurt of netwerk dezelfde filosofie als Moynagh. Mensen komen makkelijker tot geloof als ze binnen hun eigen subcultuur worden benaderd. Wanneer ze vervolgens christen zouden worden zijn zij op hún beurt goed in staat om mensen uit hun eigen subcultuur bereiken omdat ze daar *natives* zijn.³⁰⁷ Paas is tegen dit “homogeneous unit principle” omdat het strijdig is met de “ethnic reconciliation” in het evangelie.³⁰⁸ Breen vermijdt deze valkuil omdat hij niet pleit voor doelgroepkerken maar voor doelgroepgemeenschappen die regelmatig in groter verband bij elkaar komen. Hij staat daarmee in de lijn van de *focused-and-connected church* van Moynagh (§2.1.5 ‘Contextualisatie: cultuurspecifieke kerken’) waardoor hij de voordelen van zowel homogeniteit als heterogeniteit weet te benutten.

Pedagogische visie

Breen komt niet alleen met een theologisch-missiologicalische visie maar zet ook sterk in op pedagogische principes die zijn idealen kunnen verwezenlijken. Het gebruik van wetenschappelijke inzichten en reeds geteste manieren van werken werd al genoemd.³⁰⁹ Daarnaast werd beschreven hoe de *lifeshapes* gebruikmaken van de beeldcultuur (§3.1.3 ‘discipelschapstaal’). Naar buiten toe maakt Breen gebruik van de kracht van een gemeenschap die werkt als hermeneutiek van het evangelie.³¹⁰ Voor de gelovigen ontwierp Breen hulpmiddelen om op een effectieve manier leiders te trainen en ook ontwierp hij mis-

³⁰⁶ Paas, *Church Planting in the Secular West*, 120.

³⁰⁷ Moynagh, *Church for Every Context*, 168.

³⁰⁸ Paas, *Church Planting in the Secular West*, 121.

³⁰⁹ §1.1.3; §3.2.3 ‘Kritiek’.

³¹⁰ Paas, *Church Planting in the Secular West*, 258–264.; §3.1.2

siegemeenschappen waarin 'familie op missie' kan worden geleerd (§3.1.3 'hulpmiddelen') en waarin gebruik wordt gemaakt van het effectieve 'leren door onderdompeling' (§3.1.3 'leren door onderdompeling'). Tot slot pleit Breen niet voor niets voor discipline en gemeenschap (§3.1.2); ze blijken volgens Paas essentieel voor het vormen en behouden van identiteit (§2.1.4 'ballingschap').

3.3 CONCLUSIE

In dit hoofdstuk werd antwoord gegeven op de tweede deelvraag: Wat is 3DM en wat is haar theologie van zending? Daartoe werden in §3.1 de grote lijnen en kernconcepten van de 3DM-cultuur beschreven. De kern van de 3DM-cultuur is discipelschap omdat dit volgens Breen constitutief is voor het kerk-zijn. Discipelschap krijgt vorm door te leven als een familie op missie omdat dit past bij wie God is en omdat de gemeenschap de hermeneutiek van het evangelie is. Familie op missie betekent dat een groep christenen leeft als een hechte familie met een gezamenlijk hoger doel. Dit doet ze door samen God te leren kennen en te eren, door samen te leren, te genieten en voor elkaar te zorgen en door als groep bij te dragen aan Gods missie in een specifieke context. Er zijn drie belangrijke bouwstenen voor een cultuur van discipelschap. De eerste bouwsteen is het leren door onderdompeling. Dit betekent dat er niet alleen informatie over discipelschap wordt gegeven maar dat het ook wordt voorgeleefd. De tweede bouwsteen is een discipelschapstaal die helpt om een cultuur te creëren. Deze discipelschapstaal wordt gevormd door de *liveshapes* die een aantal belangrijke principes van discipelschap en het christelijk geloof te berde brengen. De besproken *liveshapes* behandelden de onderwerpen: uitnodiging en uitdaging; geestelijke groei; gebalanceerde relaties met God, elkaar en de wereld; levensritmes van rusten en werken; zending door personen van vrede en tot slot verbond en koninkrijk. De laatste bouwsteen is het gebruik van de hulpmiddelen 'huddels' en 'missiegemeenschappen' die helpen om de cultuur van discipelschap te leren leven. Een huddel is een trainingsvorm voor leiders. Een missiegemeenschap is een middelgrote gemeenschap die zich oefent in het zijn van 'familie op missie' door als familie met elkaar op te trekken én een missie te omarmen voor een gebied, netwerk of doelgroep en daarnaast zelf weer uit kleinere (huis)groepen bestaat.

In §3.2 werd de 3DM-cultuur missiologisch beschreven en geanalyseerd door gebruik te maken van de missiologische visies en indelingen in paradigma's die werden beschreven in hoofdstuk 2. Het eerste thema was 'visie op de secularisatiecrisis en op de huidige tijd en samenleving'. Breen houdt zich niet zozeer bezig met het debat over de secularisatiethese maar wijst concreet aan dat individualisme en gebrek aan gemeenschap het grootste probleem van de samenleving zijn en dat het probleem van de kerk is dat ze niet in staat is om discipelen te maken. Breen schrijft redelijk gebalanceerd over de rol van de kerk in de wereld maar hield wel duidelijk over richting veroveringsidealén en een meer instrumentele kerkopvatting. Hij pleit daarom voor de kerk als intensieve cultuur. Het tweede thema was 'missie en ecclesiologie'. Bij

Breen gaat missie primair over discipelschap, daarmee wordt er een stap verder gezet dan het evangeliseren omwille van nieuwe gelovigen zonder hen te leren leven als leerlingen van Jezus. Door de insteek op discipelschap krijgt missie vorm in het dagelijks leven van gewone mensen. In Breens ecclesiologie staat het begrip 'familie op missie' centraal hetgeen een kerkopvatting oplevert waarin het collectieve, en niet het individuele, centraal staat. Het derde thema was 'contextualisatie'. Breen hanteert de Bijbel, althans in ieder geval in theorie, als bron van kennis en norm voor zijn theologie maar ook voor zijn methoden voor de aanpak van de praktijk. Hierop werd de kritiek gegeven dat er sprake is van eenrichtingsverkeer waarbij de cultuur niet serieus wordt genomen en zijn er een aantal kritische vragen gesteld omtrent Breens exegese en Bijbelgebruik. Breens visie op de verhouding God, kerk en wereld kreeg de kritiek dat ze geen ruimte laat voor het herkennen van het werk van de Geest in de cultuur en de kritiek dat ze geen onderscheiden theologische rol voor de wereld ziet. Het vierde en laatste thema was 'strategie'. Breen pleit niet voor een kerkmodel maar juist voor een cultuur van kerk-zijn waarbinnen de missiegemeenschappen de ruimte krijgen om op lokale schaal te innoveren. Breen maakt gebruik van een homogene strategie binnen een *focused-and-connected church*. Hij ziet groei niet slechts in termen van kwantiteit maar juist ook in kwaliteit, namelijk discipelschap. Hij zet sterk in op pedagogische principes als middel om dit ideaal te verwezenlijken. In het volgende hoofdstuk zal de stap naar de praktijk worden gezet middels het veldonderzoek bij Assen Zoekt, waarin de onderzoeksresultaten uit hoofdstuk 2 en uit dit hoofdstuk ondersteunen in de observatie en analyse.

4 VELDONDERZOEK ASSEN ZOEKT

Dit hoofdstuk geeft antwoord op de laatste deelvraag: Hoe krijgt de 3DM-cultuur vorm bij Assen Zoekt? De dataset die hiervoor is gebruikt bestaat uit: een *field note* op basis van contactmomenten per e-mail, WhatsApp en telefoon; een interview met de theoloog van NLZoekt; twee interviews met leiders van missiegroepen en twee participerende observaties bij missiegroepen. Het veldonderzoek vond plaats in de periode van 11 mei 2016 tot 17 november 2017. Er is zoveel mogelijk gefocust op de *operant theology* omdat deze het grootste hiaat in eerdere onderzoeken bleek (§1.2.2). De structuur van dit hoofdstuk wordt gevormd door de concepten die opkwamen uit het proces van *open coding* (§1.3.5). De missiologische thema's uit hoofdstuk 2 en de beschrijving en analyse van de 3DM-cultuur uit hoofdstuk 3 gaven inzichten die hielpen om te kunnen focussen in het praktijkonderzoek en dienden tevens de scherpte van de analyse van de opgebouwde data.

In dit hoofdstuk zal eerst worden ingegaan op de waargenomen pluriformiteit en vervolgens op de cultuur van Assen Zoekt. Daarna zal specifiek worden gekeken naar de praktijken van de missiegroepen door te beschrijven in hoeverre de 3DM-cultuur in de dynamiek van deze groepen te herkennen is. Op deze basis verder bouwend wordt vervolgens aan de hand van de *sensitizing concepts*, namelijk de diverse *lifeshapes*, naar de data gekeken. De driehoek-*lifeshape* en het concept 'familie op missie' worden het meest uitgebreid besproken omdat ze zowel in de tekstanalyse als in het veldonderzoek dominant bleken.

Pluriforme verbondenheid

Ver van de randstad, waar normaliter de vernieuwende ideeën vandaan komen, komen de leden van een missiegemeenschap van Assen Zoekt bijeen in een huiskamer in een rustige wijk met parkeerpleintjes en kindvriendelijke kronkelige straatjes. Het is een bont gezelschap: vermogend of in de bijstand, spraakzame types en meer timide personen, singles, stellen met en zonder kinderen, hoog en laagopgeleid, jongemannen van 25 en oudere dames van 75. De ene man draagt hippe kleding en een muts, een ander een goedkope spijkerbroek en trui. Sommige dames dragen het haar strak naar achteren, zijn gehuld in een vormeloze trui en dragen geen make-up, anderen hebben 's ochtends lang voor de kledingkast en in de badkamer gestaan. De kinderen kruipen of rennen er spelend met hun autootjes tussendoor. Deze pluriformiteit lijkt geen toeval; in de missiegemeenschap is er voor iedereen een passende rol. Een vrouw die lichamelijke soms begrensd is blijkt juist sterk te zijn in het juridisch bijstaan van asielzoekers waar de gemeenschap contact mee heeft. Een ander ziet het niet zitten om te koken voor de hele huisgroep; daarom heeft de leider besloten om in kleinere groepjes te gaan eten zodat ook deze persoon op zijn eigen manier kan bijdragen door voor een groepje van drie te koken. Iedereen is welkom in de missiegemeenschap. Zo vinden asielzoekers maar ook mensen uit de nabijgelegen GGZ-

instelling regelmatig hun weg naar de missiegroep. De pluriformiteit zorgt ook wel voor uitdagingen: veel 'GGZ-klanten' kosten soms te veel energie, tussen moslim en christenasielzoekers die beiden gastvrij worden onthaald botert het soms niet zo, in een groep met veel laagopgeleide mensen is het soms lastig om een capabele nieuwe leider te vinden en het is soms een uitdaging om onderwijs voor alle typen mensen toegankelijk te houden.

Groepsverschillen

De pluriformiteit werkt ook door op groepsniveau. In de ene groep is een cultuur van eenvoud dominant: men gaat gemiddeld wat losser gekleed en we eten brood met soep. De andere groep is wat meer verfijnd: men heeft overwegend wat meer geld in het uiterlijk gestoken en de trendy-culinaire maaltijd wordt geserveerd met een glaasje watermeloen sap. Opvallend genoeg verschilt ook de dominante spiritualiteit in beide groepen. De geloofsbeleving in de eenvoudige groep is relatief wat stilliger en beïnvloed door de evangelische beweging: de term 'levend geloof' wordt regelmatig in de mond genomen, men praat over 'stille tijd' en iemand vertelt dat God hem hielp om zijn sleutels terug te vinden. De spiritualiteit van de andere groep laat zich wat meer typeren als post-evangelicaal en/of gereformeerd van achtergrond. Men staat meer open voor de mediacultuur, ook als deze schuurt met het geloof ('*ik moest er stiekem erg om lachen*'), en veronderstelt het mogelijke gelijk van andersgelovigen. Tegelijk wordt er wel weer flink gediscussieerd over het al dan niet meedoen aan *Halloween*. Blijkbaar is er binnen Assen Zoekt ruimte voor missiegroepen met een eigen karakter, niet alleen qua doelgroep (zie verderop) maar ook qua spiritualiteit en wijze van contextualisatie.

De cultuur van Assen Zoekt

De leden van Assen Zoekt spreken erg positief over de gemeente. Het is een '*relaxte kerk*', zo hoort men ook regelmatig terug, die een '*gevoel van thuis-komen*' oproept. Het wordt gewaardeerd dat de gemeente open staat voor iedereen: '*van pinkster tot gereformeerd*'. Dat ook laagopgeleiden mee kunnen doen staat volgens hen in positief contrast met de omliggende kerken. Assen Zoekt is '*een echte zendingsgemeente*' die '*ook gewoon heel goed in discipelschap is*'. De Bijbel staat merkbaar centraal. Het streven van Breen naar een Bijbelgetrouwe missionaire gemeente waarin iedereen mee kan doen is dus herkenbaar. Vanuit een ecclesiologische bril valt de *anti-postchristianity* op. Er wordt gezellig gebarbecued en het valt gasten op dat er '*gewoon pittig gevoetbald wordt*'; geloven is niet saai of ouderwets. Daarnaast is er een anti-institutionele tendens te proeven: '*Assen Zoekt is zo anders dan de traditionele of gereformeerde kerk*', open en flexibel in plaats van een vastgeroeste gevestigde orde (zie §2.2.3 voor de bijbehorende ecclesiologische assenstelsels). Een ander element dat opvallend frequent voorkomt in de *field notes* is de erkenning én acceptatie van conflicten en fouten. In beide groepen is er commentaar op de manier van werken van één van de leiders hetgeen bij enkele groepsleden voor vervelende situaties zorgde. Tegelijk worden de positieve kanten van deze aanpak benoemd en wordt conflict niet alleen negatief gelabeld: '*we bespraken net ook wat frustraties maar*

dat hoort er ook gewoon bij', stelde een missiegroeplid. Ook *'in de missiegroepen zijn soms conflicten die maken dat mensen weer hun eigen weg gaan. Het is fijn dat ze tenminste binnen de kerk blijven. De conflicten gaan vaak over verwachtingen; daar moet je goed over praten,'* zei later op de avond een ander. In een andere missiegroep stelt men dat er soms dingen fout gaan maar dat dit in een echte familie ook gebeurt, dat het er gewoon bij hoort en dat we elkaar mogen liefhebben. Weer een ander zei: *'Ik vond het wel grappig, toen ik bij deze missiegroep kwam was het ook niet altijd koek en ei, er worden fouten gemaakt en dan weer vergeving. Weet je als je heel intensief met elkaar op trekt, dat vond ik wel heel menselijk, je moet hier echt niet zijn omdat het hier nou zoveel leuker of beter is.'* Assen Zoekt hoeft blijkbaar geen gepolijste succesgemeente te zijn maar blijkt op basis van de data te worden gewaardeerd als familie waarin conflict en verbondenheid hand in hand gaan, net zoals in een biologische familie, en verbindt zich op die manier met Breens gedachtegoed aangaande 'familie'.

Missiegroepen

In Assen worden missiegemeenschappen aangeduid als missiegroepen. Hoe de onderzochte missiegroepen precies werden gevormd en samengeroepen is in het veldonderzoek niet naar voren gekomen. Wel werd door een oud-leider genoemd dat de missiegroepen dusdanig dynamisch zijn dat ze op termijn opsplitsen of opgeheven worden omdat (nieuwe) missiegroepen gevormd worden rondom de dynamische buurten, netwerken, passies en hobby's van haar leden. De missiegroepen zijn het centrum van het kerk-zijn. Eén zondag in de maand is er zelfs geen kerkdienst maar een bijeenkomst in de missiegroepen. Toen er gemeente breed een kinderdienst werd georganiseerd kwam daar direct commentaar op dat dit de centrale samenkomst centraal zet en aan de kinderen beter de ruimte had kunnen worden gegeven in de verschillende missiegroepen. De missiegroepen zijn 'lichtgewicht' en komen meestal samen in huiskamers maar zijn kleiner dan Breen beschrijft: zo'n 15-40 volwassenen is niet ongebruikelijk terwijl Breen het vaak ook over 72 personen heeft. Wel hebben ze duidelijke ritmes: momenten van Bijbelstudie (bovendimensie) of van *'eten, kletsen en spelletjes'* in de huisgroepen (binnendimensie) en momenten waarin men met de hele missiegroep 'op missie' gaat door bijvoorbeeld een buurtbarbecue te organiseren (buitendimensie). Ook de organische kant is aanwezig: men heeft tussendoor contact met elkaar en met de doelgroep en komt in flexibele samenstellingen bijeen om te wandelen, te knutselen of voor een whiskyproeverij. De missiegroepen hebben ieder een eigen missie. Zo is de ene groep helemaal ingericht op het ontmoeten en helpen van asielzoekers en heeft de andere groep er juist voor gekozen om zich te richten op de mensen in hun eigen netwerken en hobby's die iedereen al heeft en dat zij vervolgens kunnen worden meegenomen naar de barbecues. Kortom, in de zendingstheologie van Assen Zoekt spelen contextualisatie en het *homogeneous unit principle* (§3.2.4 'Groei en vermenigvuldiging) blijkbaar een belangrijke rol. De doelgroepen zijn gekozen op basis van de interesses en passies van de leden. Dit zorgt er ook voor dat missie, zoals Breen schrijft, niet erbovenop komt maar juist wordt verweven met

het alledaagse leven én dat het mensen van buiten de kans geeft om te leren door onderdompeling. Zo was iemand die lid werd van de 'asielzoekersmissiegroep' al betrokken bij asielzoekers en nodigde iemand die vaak knutselde buurvrouwen uit om daaraan mee te doen. Soms levert het verweven van missie in je dagelijks leven dilemma's op. Iemand die voor zijn werk een objectieve rol moet innemen vertelde het lastig te vinden dat dit inperkend werkt op de ruimte om Jezus' liefde te geven aan degenen met wie hij werkt. Een ander zag een kans om een geïsoleerd gezin aan contacten te helpen maar vond het lastig dat ze deze informatie misschien niet zomaar kon gebruiken omdat ze deze toevallig in een systeem met vertrouwelijke persoonsgegevens had gezien. Tot slot lijkt men zich bewust van de *social gospel*- en *verbal proclamation*-kant van missie. Een missiegroeplid die iemand met een klein sociaal netwerk wil meenemen naar een knutselmiddag doet dat naar eigen zeggen vooral omdat diegene eenzaam is. Maar, zo stelt ze, het werkt voor iedereen anders met het in contact komen met het geloof: *'een andere collega van mij kent iemand die geïnteresseerd is in de chronologie van de Bijbelse verhalen dus heeft ze diegene een Bijbel gegeven.'* In een andere missiegroep wordt er gediscussieerd over een cursus die een aantal ergens hebben gevolgd die volgens hen wel erg *'evangelisatiegericht'* is en daarmee als te nauw wordt gezien. Een ander benadrukt vervolgens weer dat we holistisch te werk moeten gaan door te dienen in het lichamelijke, psychische én het geestelijke. Het hoort er allemaal bij.

Lifeshapes

De *lifeshapes* moeten bij de leden van de missiegroepen niet als bekend verondersteld worden, zo benadrukken twee leiders van Assen Zoekt. Dat is volgen hen meer iets voor de missiegroepleiders, die ook gehuddeld worden. De cultuur zou volgens hen wel terug te zien moeten zijn. In de missiegroepen zijn inderdaad zowel in de cultuur als in het onderwijs de principes achter de *lifeshapes* terug te zien. De *lifeshapes* zijn niet geheim maar *'je wilt niet dat er een te grote focus op de modelletjes komt die een principe inzichtelijk proberen te maken,'* aldus een missiegroepleider. In deze uitspraak is die visie van Breen terug te horen die zich richt op een cultuur in plaats van een model. Dezelfde leider vertelt dat het omgaan met de *lifeshapes* ook maatwerk is. Soms vertelt hij iemand erover en is diegene het weer snel vergeten, een andere keer merkt hij dat de *lifeshapes* iemand helpen om *'dingen te structureren'*. Ook merkt hij op dat de *lifeshapes* niet bij ieders karakter passen: *'sommige mensen nemen de discipelschapstaal over en anderen niet. Dan is het zoeken hoe je de principes overdraagt, want daar gaat het om.'*

In beide bezochte missiegroepen wordt er bewust gereflecteerd op de rust-werkbalans van de groep, die ook wordt gethematiseerd in de halve cirkel. In de ene groep heeft men in ieder geval genoeg ruimte voor de rust-kant: tijdens de herfstvakantie komt men niet bij elkaar. Als een nieuwe bezoeker vraagt of de missiegemeenschap niet druk is, is de reactie: *'je bent niet verplicht om altijd te komen. Als jij zegt: 'ik wil even een keertje thuisblijven' dan is dat helemaal prima.'* Dat blijkt wel, de helft van de leden is die avond niet

aanwezig. Daarnaast is de groep de laatste tijd niet zo actief op de missiekant. Het is een interessante vraag hoe deze observaties zich verhouden tot Breens uitgangspunten van radicaliteit en commitment die eerder werden beschreven. In de andere missiegroep slaat de balans sterk uit naar de andere kant. Men komt slecht toe aan ontspannen uitjes met de groep en ervaart regelmatig een hoge werkdruk inzake het helpen van de asielzoekers. Ook tijdens de huisgroepavonden bestaat het risico dat er de hele tijd over asielzoekers wordt gepraat, hetgeen ten koste gaat van bijvoorbeeld de Bijbelstudie. Dit wordt dan ook meerdere malen benoemd als valkuil.

De cirkel-*lifeshape* is ook af en toe herkenbaar, zowel expliciet, wanneer iemand het over een *kairos*-moment heeft, als impliciet. Tijdens een Bijbelstudiemoment valt bijvoorbeeld op hoe nadrukkelijk men de thematiek op het eigen dagelijks leven betreft ('wat zegt God en wat ga je daarmee doen'). In een andere groep wordt een groeps gesprek over liefde nadrukkelijk betrokken op de realiteit in de groep ('inkeer') en wat er daarin anders kan ('geloof'). Ook het concept 'persoon van vrede' uit de achthoek komt vaak impliciet aan de orde. Regelmatig valt de zinssnede '*in contact komen*'. Mensen hebben contact met personen met wie ze onderweg zijn, nodigen hen uit voor bijeenkomsten en denken na over hoe ze met hen kunnen omgaan. Zo neemt iemand een collega mee naar de knutselclub waar de gesprekken over koetjes en kalfjes gaan, maar soms ook in één keer over het geloof. De eerste driehoek van de dubbele-driehoek-*lifeshape* komt ook nog even langs als op basis van 1 Johannes 4 wordt verteld dat we eerst de liefde van de Vader ontvangen en op grond daarvan weer liefde kunnen uitdelen. *Lifeshapes* die niet in dit onderzoek zijn meegenomen passeren soms ook de revue. Zo werd er bijvoorbeeld naar het vierkant-*lifeshape* over het doorgeven van leiderschap en de vijfhoek-*lifeshape* over de vijfvoudige bediening verwezen wanneer in de missiegroep respectievelijk het leiderschap in de groep en de diversiteit in talenten in de groep ter sprake kwamen.

De driehoek-lifeshape

Het meest vanzelfsprekend aanwezig is de bovendimensie van de driehoek. Er wordt gebeden voor het eten en voor aanvang van een Bijbelstudie. Er wordt dus ook uit de Bijbel gelezen en over de Bijbel gesproken. In de gesprekken door de avonden heen komen God en de Bijbel regelmatig voor in de gesprekken. De binnendimensie was terug te zien in de gezelligheid en lol, maar in beide bezochte groepen was er ook veel ruimte voor het delen van persoonlijke en kwetsbare verhalen zoals ziekte en een verbroken relatie. Soms lijkt het of de binnendimensie slechts instrumenteel wordt benaderd. Dat mensen aan de onderlinge liefde iets van God kunnen zien werd bijvoorbeeld aangeduid als '*een missionair toeltje*'. Op grond van de overige data kan echter worden gesteld dat de binnendimensie ook in zichzelf een plaats heeft. De groep als hermeneutiek van het evangelie is meer een uitvloeistel dan een instrument. Zo vertelde iemand dat het gasten opviel dat bij het voetballen '*mensen hier zelfs sorry zeggen als jij hén een trap hebt gegeven*'. '*Zo kun je iets laten zien.*' Dat sorry-zeggen was natuurlijk onderdeel van de

cultuur in plaats van een afgesproken strategie. De buitendimensie, tot slot, is elders al vaak aangestipt. Er wordt stevig geïnvesteerd in het 'in contact komen' met andersgelovigen zoals asielzoekers en in contacten met mensen uit de eigen netwerken en hobby's.

In de ene groep zijn 'binnen' en 'buiten' duidelijk gescheiden. 'De oikos-avonden zijn voor ons als huisgroep om op elkaar en naar boven gericht te zijn, daar zijn de asielzoekers niet bij.' In de missiegroep, dus mét de asielzoekers, gaat het echter niet de hele tijd over het geloof omdat ze willen dat het toegankelijk is voor iedereen. Ze zijn dan primair gericht op het bouwen aan relaties. In de andere groep is het onderscheid tussen binnen en buiten juist heel fluïde. Dat komt omdat mensen van buiten, die wat meer betrokken raken op de groep, al snel als 'binnen' worden gezien omdat ze erbij gaan horen. Tegelijkertijd wordt het ook wel als heel bijzonder gezien dat er een aantal mensen van buiten de kerk via een Alpha-cursus binnen stromen; 'voor de meeste kerken is dit gewoon puur 'buiten.' Dat binnen en buiten elkaar overlappen heeft volgens een missiegroep leider ook een gevaar.

Mensen van buiten hebben de neiging om een naar binnen gerichte groep te vormen zodra ze een groep hebben waar ze zich thuis voelen. Ieder mens is natuurlijk even hard op zoek naar een stukje veiligheid en zekerheid. Het is iedere keer weer zoeken hoe je je groep ook zo openhoudt dat er mensen aan kunnen blijven sluiten. Steeds is de boodschap: jij hebt nu een plek gevonden waar je je thuis voelt maar er zijn nog veel meer mensen die dat nodig hebben.

Breens onderstreping van de buitendimensie, die volgens hem in veel kerken mist, werpt natuurlijk de vraag op wat de achtergrond van de betrokkenen bij Assen Zoekt is. Op basis van de *field trips* komt naar voren dat de meeste mensen vanuit één van de plaatselijke vrijgemaakte kerken (GKV) zijn binnengekomen en/of via de Alpha-cursus, die bij Assen-zoekt grootschalig en frequent plaatsvindt. De Alpha-cursus is voor wat betreft de instroom één van de grote succesfactoren van Assen Zoekt terwijl een dergelijke cursus niet expliciet voorkomt in de strategieën van Breen. Het is interessant om verder te onderzoeken of mensen eerst in contact met de Alpha-cursus komen en vervolgens in een missiegroep instromen of dat ze via de missiegroepen in aanraking komen met het geloof en vervolgens een Alpha-cursus gaan doen. Op basis van de data lijkt het eerste scenario plausibeler. In een interview geeft een lid van een missiegroep aan dat de verschillende achtergronden van instromers op basis van haar ervaring divers zijn en gelijkwaardig zijn verdeeld. In haar Alpha-cursus-groepje zaten van de zeven mensen bijvoorbeeld drie mensen die helemaal van buiten de kerk kwamen en drie mensen die de kerk jarenlang de rug hadden toegekeerd en het weleens opnieuw wilden proberen.

De instroom vanuit de GKV doet denken aan het *of*-aspect uit de driehoek van Moynagh welke bij Breen juist ontbreekt. Een deelnemer met een GKV-achtergrond vertelt dat Assen Zoekt haar trok omdat ze proefde dat dingen hier anders gingen en omdat het haar opviel dat discipelschap hier centraal

stond. Ondanks het verschil tussen de GKV en Assen Zoekt vertelt ze dat de GKV ook open staat om te leren wat zij als grote traditionele gemeente kunnen leren van Assen Zoekt. Er zijn veel contacten en samenwerking over en weer. Deze samenwerking wordt door een leider bevestigd. Hij vertelt dat er vijf grote GKV's in Assen zijn. De missiegroep heeft een samenwerkingsovereenkomst met één van de kerken en mag gebruikmaken van hun wijkgebouw. Ondanks de goede verhoudingen zijn er soms spanningen omdat Assen Zoekt *'de dingen heel anders doet'* en vanwege de instroom van GKV'ers. Het zou interessant zijn om nader te onderzoeken of de eerder beschreven anti-institutionele tendens ook raakvlakken met de genoemde spanningen heeft.

Familie op missie

Samen eten, samen lol maken, een gezamenlijke missie, samen bidden en het delen van financiële en materiële middelen, dat zijn de belangrijke elementen van de door 3DM nagestreefde *oikos*-cultuur. Eerder bleek al dat missie en gebed aanwezig zijn bij de missiegroepen van Assen Zoekt. In de groepen wordt ook vaak samen gegeten. Iemand merkt op dat lekker eten een belangrijke randvoorwaarde is. Het delen van middelen lijkt ook niet ongevoel. Mensen blijken hun huizen open te zetten om asielzoekers na de dienst te verwelkomen of om de intocht van Sinterklaas te gaan bekijken met een groep missiegroepleden en asielzoekers. Dat het bij elk bezoek de gewoonste zaak van de wereld was om mij als onderzoeker met de auto van het station te halen en weer te brengen is hier ook een signaal voor. Ook het feit dat iemand een missiegroep lid dat bezweet aankomt een douche aanbiedt geeft aan dat men zich in elkaars huis 'thuis' mag voelen. 'Samen lol maken' ontbreekt ook niet. De ene groep gaat elke twee maanden bowlen en de andere groep heeft regelmatig een avond waarin iedereen gezellig langs komt om een spelletje te doen of wat te kletsen. Toch blijkt het voor mensen uit een protestantse en Nederlandse cultuur lastig te zijn om 'lol maken' als een gelijkwaardig en constitutief onderdeel van kerk-zijn te zien: Halverwege een avond stelt iemand voor om *'maar eens aan de avond te beginnen'* waarmee zij naar de Bijbelstudie verwees. Concluderend kan worden vastgesteld dat alle vijf de elementen van de *oikos-lifeshape* duidelijk waar te nemen zijn in de missiegroepen.

De tekstanalyse liet zien dat 'familie op missie' impliceert dat de kinderen volwaardig meedoen. In één van de groepen vertelt een leider aan een nieuw stel dat het geen enkel probleem dat er momenteel een kind tegen een deur aan het bonken is. Kinderen mogen hier gewoon lekker kind zijn. Het nieuwe stel ontspant hierdoor zichtbaar. De rest van de avond blijkt dit inderdaad zo te zijn. Het is niet erg dat er soms herrie is of dat het groeps gesprek af en toe even wordt onderbroken door een kind. De kinderen mogen lekker op schoot komen zitten, niet alleen bij hun ouders, en er is zelfs een deelnemer die tijdens de Bijbelstudie gezellig met de kinderen mee kleurt.

Breens ideaal is dat een missiegemeenschap slechts een middel is om te leven als *oikos*. In het leven van één van de leiderschapsstellen is te zien dat *oikos* inderdaad ook los van de missiegroep bestaat. Ze leggen veel contacten in de wijk. Soms loopt dit parallel aan het ritme van de missiegroep maar vaak gaat het daar ook buitenom. Op een bepaald moment buiten de bijeenkomst van de missiegroep om nemen ze even de tijd om te praten met iemand die wel wat ondersteuning en meedenken kan gebruiken. Dit doet ook denken aan het principe van 'geestelijk ouderschap' (§3.1.2). Andere missiegroepleden vertellen ook over 'buitenactiviteiten' buiten de missiegroep om. Zo was er iemand afwezig die die avond muziek aan het maken was in een verzorgingstehuis. Dat de *oikos*-cultuur bij Assen Zoekt echt gestalte heeft gekregen blijkt wel uit het volgende afsluitende citaat: 'Waarom ga je kerst met je familie vieren? Wij zijn toch je familie?'

Conclusie

Dit hoofdstuk gaf antwoord op de laatste deelvraag: Hoe krijgt de 3DM-cultuur vorm bij Assen Zoekt? Allereerst viel het op dat iedere groep een eigen karakter had, zowel qua groeps cultuur als qua vormgeving van de missie. Hierin lijkt de homogene strategie van Breen tot uiting te komen. Tegelijkertijd was er ook binnen de groepen sprake van pluriformiteit, schijnbaar zelfs meer dan binnen de omliggende kerken, hetgeen door Paas zeer zou worden gewaardeerd omdat hierin, zelfs ondanks de homogene benadering, iets van de "ethnic reconciliation" van het evangelie doorklinkt. Uit de data bleek dat men zich, naast dat men missiegroep lid is, ook echt verbonden voelt met het bredere Assen Zoekt; er is geen sprake van een eilandjescultuur. Assen Zoekt wekt daarmee de indruk daadwerkelijk een *focused-and-connected church* te zijn (§3.2.4 'Groei en vermenigvuldiging').

Op basis van de data kan worden gesteld dat de 3DM-cultuur in de dynamiek van de missiegroepen te herkennen is. Er wordt niet zozeer in termen van een succesvol kerkmodel gedacht maar juist in termen van cultuur en familie. Indicatoren hiervoor zijn dat er ruimte is voor conflict en problemen, welke dus niet negatief opgevat worden. Daarnaast worden de *lifeshapes* vaak impliciet ingebracht omdat het primair om de principes gaat en niet om de modelletjes. Zoals in dit hoofdstuk beschreven werd zijn de *lifeshapes* zowel te herkennen in de manier van denken en spreken in de missiegroepen als wel in hoe ze de vormgeving van het dagelijks leven lijken te beïnvloeden. De *oikos-lifeshape* en de driehoek-*lifeshape*, die bij Breen het meest prominent zijn, waren in het veldonderzoek ook het meest duidelijk en uitgebreid te herkennen in de groeps cultuur.

Een ander opvallend gegeven spitst zich toe op de observatie dat in de ene groep een waterscheiding tussen de binnendimensie en de buitendimensie was waar te nemen, terwijl deze dimensies in de andere missiegroep onherleidbaar door elkaar liepen. Dat deze onduidelijkheid in het veldonderzoek werd waargenomen is in het licht van de theorie van Breen niet verwonderlijk. Bij hem is ook te zien dat er enerzijds een scherp onderscheid is omdat hij

wenst dat niet-gelovigen van buiten tot geloof komen en anderzijds een vloeiende overgang omdat het leren door onderdompeling in de familie vorm krijgt doordat niet-gelovigen worden uitgenodigd om langzamerhand deel te worden van de familie, waar ze aanvankelijk slechts op bezoek kwamen teneinde het geloof te verkennen.³¹¹ Het is de vraag of deze laatste beschreven beweging van buiten naar binnen in de missiegroepen van Assen Zoekt ook voorkomt. De data wekken namelijk de indruk dat nieuwe leden vooral via de succesvolle centrale Alpha-cursus binnenkomen en niet primair via de relationele verbindingen die de missiegroepen met hun doelgroepen leggen. Uiteraard moet deze hypothese eerst worden getoetst door nader onderzoek. Zelfs als deze hypothese te staven zou zijn spelen de missiegroepen nog steeds een belangrijke rol in het laten toetreden van nieuwe gelovigen tot de kerk. In het vorige hoofdstuk werd namelijk beschreven dat de instroom van Alpha-cursisten in de groepsgrootte van de missiegemeenschap het meest natuurlijk plaats vindt (MG p.ii-iii). Ook beschreef Paas dat er vaak een kloof is tussen oudere kerken en nieuwe gelovigen waardoor de laatsten lastig aansluiting vinden. Het is dus alleen al een opvallend gegeven dat Alpha-cursisten via de missiegroepen wel in groten getale aansluiting kunnen vinden bij de bestaande kerk.

³¹¹ Doordat bij Breen beide benaderingen een rol spelen botst het niet met de visie van Paas in *Vreemdelingen en priesters* omtrent fluïde graden van betrokkenheid. Dit zou in het geval van denken in een waterscheiding tussen buiten en binnen wel het geval zijn.

5 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

5.1 BEANTWOORDING HOOFDVRAAG

5.1.1 Onderzoekresultaten

Aan het begin van dit onderzoek werd geconstateerd dat de Nederlandse samenleving is veranderd. Er werd genoemd dat het noodzakelijk is dat christenen hun geloof blijvend contextualiseren door vernieuwing van het kerk-zijn teneinde relevant én uitdagend te blijven. Omdat het belangrijk is om praktijken te onderzoeken die deze taak hebben geprobeerd op te pakken is er in deze masterthesis onderzoek gedaan naar de manier van christen-zijn en kerk-zijn zoals de trainingsorganisatie 3D Movements (3DM) deze voorstaat. De hiaten in het onderzoek naar 3DM bleken enerzijds de verdere theologische doordenking van de 3DM-cultuur te zijn en anderzijds empirisch onderzoek naar praktijken van de 3DM-cultuur in Nederland met daarbij een focus op de deelnemers in plaats van de leiders. De hoofdvraag van het onderzoek luidde daarom: *Wat is de theologie van zending van 3DM en hoe krijgt deze vorm bij Assen Zoekt?* Om de 3DM-cultuur te kunnen positioneren en evalueren werd het voor dit onderzoek relevante theologisch-missiologicalisch debat inzichtelijk gemaakt door in hoofdstuk 2 antwoord te geven op de eerste deelvraag: Wat is het missiologicalisch debat aangaande nieuwe vormen van kerk zijn in een veranderende samenleving? Hiertoe werd een literatuurstudie gedaan waarin enkele visies aangaande dit debat werden geschetst alsmede enkele indelingen van paradigma's van zending en/of kerk-zijn. De diverse stemmen konden worden samengebracht in de vier thema's: (1) 'visie op de secularisatiecrisis en op de huidige tijd en samenleving', (2) 'missie en ecclesiologie', (3) 'contextualisatie' en (4) 'strategie'. In hoofdstuk 3 werd vervolgens onderzoek gedaan naar de eerste helft van de hoofdvraag door antwoord te geven op de tweede deelvraag: Wat is 3DM en wat is haar theologie van zending? In antwoord hierop werden de grote lijnen en kernconcepten van de 3DM-cultuur beschreven aan de hand van de resultaten van de tekstanalyse van de boeken van 3DM. De kern van de 3DM-cultuur is discipelschap, welke vorm krijgt door te leven als familie op missie. De drie bouwstenen voor een cultuur van discipelschap zijn: leren door onderdompeling, discipelschapstaal en de hulpmiddelen 'huddel' en 'missiegemeenschap'. Vervolgens werd de 3DM-cultuur missiologicalisch beschreven en geanalyseerd aan de hand van, en in gesprek met de vier genoemde missiologicalische thema's. 3DM constateert een gebrek aan gemeenschap in de samenleving en discipelschap in de kerk en pleit op idealistische wijze voor een deels instrumentele kerk als intensieve cultuur. In de 3DM-cultuur krijgt missie vorm door discipelschap waarmee in groepsverband *mission in the hands of everyday people* wordt vormgegeven. Voor 3DM is de Bijbel de bron van theologie en strategie waarmee 3DM het risico loopt om de cultuur, het werk van de Geest daarin, en de theologische rol van de wereld niet serieus te nemen. Bovendien is het Bijbelgebruik van 3DM exegetisch en hermeneutisch

dubieus. 3DM staat voor een cultuur, waarin een homogene strategie binnen een *focused-and-connected church* wordt gehanteerd en waarin wordt gestreefd naar kwalitatieve kerkgroei door inzet van pedagogische principes (§3.2.4). Tot slot werd in hoofdstuk 4 de stap naar de praktijk gezet middels het veldonderzoek bij Assen Zoekt dat antwoord gaf op de tweede helft van de hoofdvraag middels de derde en laatste deelvraag: Hoe krijgt de 3DM-cultuur vorm bij Assen Zoekt? De 3DM-cultuur blijkt herkenbaar in de missiegroepen welke worden gekleurd door de *lifeshapes*. Daarnaast wijst de waargenomen pluriformiteit binnen en tussen de groepen op een *focused-and-connected church*. De binnen- en buitendimensie van de driehoek-*lifeshape* bleken zowel bij Breen, de belangrijkste vertegenwoordiger van de 3DM-cultuur, als bij Assen Zoekt zowel van elkaar gescheiden als met elkaar verbonden te zijn. Tot slot kwam de vraag op welke invloed de missiegroepen hebben op het toetreden van nieuwe leden van buiten de kerk.

5.1.2 De theologie van zending van 3DM

Op basis van deze beantwoording van de deelvragen kan de hoofdvraag van dit onderzoek worden beantwoord door de theologie van zending van 3DM te beschrijven. De zendingstheologie van 3DM is dat gewone gelovigen verantwoordelijk zijn voor het vormgeven van de missie door als discipelen in missiegemeenschappen te leven. Discipelschap is voor 3DM voluit onderdeel van de missie omdat missie niet alleen gaat over evangelisatie teneinde mensen tot geloof te laten komen, maar ook over het discipelen van mensen. Het leven in missiegemeenschappen is van belang om zodoende te kunnen laten zien hoe het christelijke leven eruitziet door het voor te leven in plaats van erover te praten. Het geeft bezoekers vervolgens de kans hiervan te komen proeven. De missiegemeenschap geeft een voorproefje van het koninkrijk en nodigt mensen van buiten uit om aan dit leven deel te gaan nemen.

Zendingstheologie 3DM in relatie tot de besproken missiologen

De zendingstheologie van 3DM heeft overeenkomsten, maar juist ook veel verschillen met de zendingstheologieën van Kim, Paas, Goheen en Moynagh. De benadering van 3DM verschilt in de basis sterk met die van Kim omdat 3DM een theologie van zending heeft waarbij er met name sprake is van eenrichtingsverkeer vanuit de eigen overtuigingen op basis van de Bijbel richting de context. Kim daagt juist uit om aan te sluiten bij wat de Geest in de cultuur laat zien. 3DM laat niet merken dat ze denkt dat de cultuur iets te brengen heeft. De missiegemeenschappen passen zich in het kader van contextualisatie wel aan aan de (sub)cultuur, dit lijken ze echter alleen te doen om aan te kunnen sluiten teneinde het geloof in de taal van de context te kunnen verkondigen en niet omdat men waarde in de subcultuur zelf ziet. Men wil wel in contact komen met mensen van buiten de kerk, maar alleen opdat ze zich bij de kerk aansluiten in plaats van dat de kerk bij hen aansluit. Ook ten opzichte van het denken van Paas verschilt de zendingstheologie van 3DM wezenlijk. 3DM denkt dat er grote verandering in de samenleving mogelijk is onder invloed van de kerk. Er is de ambitie om de wereld te ver-

anderen. Deze veroveringstaal staat in wezenlijk contrast met de bescheidenheid van Paas aangaande de invloed van de kerk op de wereld.

Een ander groot verschil is dat 3DM, ten opzichte van Paas, de kerk in veel grotere mate ziet als instrument om het koninkrijk te brengen en verkondigen in woord en daad. Paas benadrukt juist de doxologische functie van de kerk. De lofzang moet gaande worden gehouden en God moet, mede namens de wereld, worden geprezen. 3DM denkt veel meer *ad hoc*, functioneel en pragmatisch over de kerk. Dat deze meer instrumentele ecclesiologie geen aandacht lijkt te hebben voor het doxologie-motief van Paas is een ernstig gemis omdat de ecclesiologische grond onder de voeten zal wegvallen wanneer de kerk even niet zo succesvol is in het realiseren van de idealen van 3DM.

Paas' concept van priesterschap gaat onder andere over graden van betrokkenheid van mensen bij de kerk en over 'het brengen van God bij de mensen, en de mensen bij God. Op deze punten is er een overeenkomst met de missiegemeenschappen van 3DM. De graden van betrokkenheid zijn terug te zien in het feit dat de leden van de missiegemeenschappen mensen uitnodigen tot een, voor dat moment, passende graad van betrokkenheid op de kerk. Zo beschrijft Breen dat sommige mensen eraan toe zijn om uitgenodigd te worden voor een ontspannen activiteit terwijl anderen er juist aan toe zijn om voor een Bijbelstudie uitgenodigd te worden. Het verschil is wel dat bij Paas de verschillende graden van betrokkenheid een meer permanent bestaansrecht hebben terwijl Breens wens lijkt te zijn dat allen uiteindelijk tot geloof, discipelschap en lidmaatschap van de missiegemeenschap komen. God wordt bij de mensen gebracht doordat de groep functioneert als hermeneutiek van het evangelie doordat het koninkrijksleven wordt voorgeleefd. De mensen worden bij God gebracht doordat men wordt opgeroepen om te bidden voor de personen van vrede. Men vraagt aan God welke persoon hij heeft voorbereid om in contact met het geloof te komen om vervolgens voor diegene te gaan bidden. Een subtiel verschil met Paas is dat Paas zal stellen dat het brengen van de mensen bij God breder is dan bidden dat ze tot geloof mogen komen. Het houdt ook in dat je de mensen in bredere zin opdraagt bij God.

Het doel van de zending bij 3DM en Paas verschilt. Bij 3DM staat productiviteit centraal en bij Paas gehoorzaamheid. Paas zou eerder zeggen dat je Gods daden moet verkondigen in de wereld, of er nu iemand tot geloof komt of niet, dat is wel belangrijk maar niet het wezen van het kerkzijn. Paas zou een kerkdienst met alleen een predikant en geen bezoekers ook nog waardevol vinden omwille van haar doxologische taak. Paas is soms wat te realistisch hetgeen tot passiviteit kan leiden, Breen is soms te idealistisch hetgeen tot overspannenheid en teleurstellingen kan leiden wanneer de realiteit tegenvalt. Een balans tussen beide invalshoeken werkt dus versterkend.

Goheen en ook Moynagh geven een op elkaar gelijkende analyse van de samenleving; ze denken beiden dat de krimp van de kerk in het Westen deels aan haar eigen opstelling te wijten is. Beide missiologen vinden het belangrijk om te bespreken wat er speelt in de samenleving, hoe dit is gekomen en wel-

ke invloed de kerk hierop heeft gehad. Breen houdt zich nauwelijks bezig met de redenen voor de krimpende kerk. Hij geeft domweg aan dat het inhoudelijk gezien, dus los van de gevolgen voor de afname van kerkleden, een probleem is dat de samenleving individualistisch is geworden en dat de kerk onvoldoende in staat is om mensen tot discipelen te maken. Daar gaat hij mee aan de slag.

Van alle besproken missiologen heeft de zendingstheologie van Moynagh de grootste overlap met die van 3DM. Dit komt omdat zowel Breen als Moynagh in de context van de *fresh expressions* beweging opereren en denken. De belangrijkste twee overeenkomsten zijn dat beiden spreken over de relaties *up, in* en *out* als constitutief voor het kerk zijn en dat beiden een *focused-and-connected church* propageren. Er zijn ook duidelijke verschillen. Breen spreekt in de onderzochte teksten niet merkbaar over de *of*-dimensie, die voor Moynagh onmisbaar is. Daarnaast spreekt Breen niet over de *mixed-economy of church*. Zijn verhouding tot de gevestigde kerken is daarmee onduidelijk. Hij lijkt eerder tegen de fouten van de gevestigde kerk te ageren. Breen en Moynagh lijken op dit punt dus een andere gerichtheid te hebben. Voorzichtigheid is hier wel op zijn plaats omdat Breen vooral bezig is met de vraag hoe in een lokale kerk een cultuur van discipelschap kan gaan groeien terwijl Moynagh ook op macroniveau over de kerk schrijft waardoor de genoemde onderwerpen bij hem mogelijk eerder in beeld komen dan bij Breen.

Resumé bouwstenen zendingstheologie 3DM

Zoals beschreven zijn discipelschap, koninkrijk, contextualiteit en gemeenschap de belangrijkste bouwstenen in de zendingstheologie van 3DM.

Discipelschap

Discipelschap is voor Breen de essentie van geloven. Het christelijk geloof gaat over discipelschap en een gelovige zou altijd een discipel moeten zijn. Daarnaast ziet hij discipelschap als een missionaire opdracht; hij vindt dat het tot missie behoort en niet tot gemeenteopbouw. Daarnaast vindt Breen dat zijn invulling van toegewijd discipelschap van elke gelovige mag worden gevraagd. Dit staat in contrast met Paas die benoemt dat er altijd al graden van betrokkenheid zijn geweest en zullen zijn en stelt dat het deelnemen aan een tegencultuur niet voor elke gelovige is weggelegd. Op dit punt is weer het verschil tussen het realisme van Paas en het idealisme van Breen te zien. Paas komt op dit punt dichtbij Kim die stelt dat je in de vrijheid van de Geest ziet dat Gods koninkrijk vormen krijgt op de aarde en dat er dus geen krampachtige beweging hoeft te zijn van de kerkelijke kern naar de wereld toe. Wat er buiten de kerk gebeurt is ook waardevol en de intensieve cultuur van de kerk is niet per se het hoogtepunt van wat God in de wereld aan het doen is.

Geloof valt bij 3DM samen met discipelschap en dat is een te eenzijdige benadering. Geloven gaat ook over zingeving. Wanneer de kerk enkel een discipelschapstrainingcentrum is mist ze andere wezenlijke aspecten. Gelovigen komen ook naar de kerk om getroost te worden, het mysterie van het geloof te ervaren en te doordenken en om samen door het beleven van een eeuwenoude liturgie en traditie God te ontmoeten. Ten opzichte hiervan is

Breens kerkopvatting wel erg immanent en instrumenteel. Het doxologielement van Paas, het in bescheidenheid gaande houden van de lofzang ook al weet je niet waarom, is een waardevolle toevoeging op de erg ingekleurde en afgekaderde benadering van Breen.

Discipelschap en familie op missie zijn centrale begrippen in het vocabulaire van Breen. Veel modellen uit de klassieke zendingsgeschiedenis opereren rondom de begrippen doop en bekering. Het is opvallend dat dit bij 3DM niet langer sleuteltermen zijn in het spreken over het geloof. Breen sluit met de door hem ingebrachte begrippen aan bij de fluïde betrokkenheid van mensen op geloof en kerk waar Paas over spreekt. Wanneer er juist wordt gedacht in termen van bekering en doop dan ligt er een heel duidelijk markeringspunt bij de overgang van niet-christen naar christen. Het centraal stellen van het begrip discipelschap neemt deze focus wat weg omdat zowel christenen als niet-christenen worden uitgenodigd en uitgedaagd om richting het ideaal van discipelschap te groeien. Dat geeft meer ruimte aan mensen die in verschillende graden van betrokkenheid op de kerk leven.

Koninkrijk

Koninkrijk is een klassieke term die door Breen juist wel wordt vastgehouden, en dat is in het licht van het bovenstaande opvallend. Er is een relatie waar te nemen tussen het gebruik van deze term en de inhoud van Breens zendingstheologie. Breen denkt, net zoals veel zendingstheologen uit eind 19^e, begin 20^e eeuw die het begrip koninkrijk centraal stelden, in termen van veroveren en maakbaarheid. Ook het denken in eenrichtingsverkeer past hierbij. Bij Breen overheerst de gedachte dat 'wij iets komen brengen'. Paas en Kim hanteren op dit punt een heel andere benadering. Paas gebruikt de term priesterschap omdat koninkrijk het risico van maakbaarheid heeft en Kim wijst het denken in eenrichtingsverkeer af en hanteert daarom de insteek *joining in with the spirit*. Breen blijft het oude concept koninkrijk gebruiken en daarmee ook de twee oude denkbeelden: missie als eenrichtingsverkeer en het denken in termen van maakbare veroveringsidealen. Moynagh stelt dat het koninkrijk aanwezig is in de wereld én opvallend (*distinctively*) aanwezig is in de kerk. Deze benadering zorgt ervoor dat het denken in termen van eenrichtingsverkeer wordt voorkomen, zonder de bijzondere positie van de kerk te bagatelliseren, en verdient daarom de voorkeur ten opzichte van de insteek van Breen.

Gemeenschap

Gemeenschap blijkt bij Breen een term te zijn die zijn ecclesiologie typeert. Een analyse op basis van de ecclesiologische assen van Paas liet zien dat in de kerk bij Breen het collectief, en niet het individu, het primaat heeft. De term discipelschap roept wellicht een connotatie van individualiteit op maar bij Breen is discipelschap iets wat juist alleen in een gemeenschap kan plaatsvinden. Collectief denken resulteert er dan ook in dat van het individu wordt gevraagd dat het zich toewijdt aan de intensieve cultuur van de gemeenschap. De gedachte van de kerk als familie op missie benadrukt sterk de kerk als gemeenschap. Daarmee zit Breen aan de organische kant van

het ecclesiologische spectrum. Het is daarom niet verwonderlijk dat er weinig over de institutionele kanten van het kerk-zijn is te lezen bij Breen.

Contextualisatie

Contextualisatie gaat onder andere over de vraag hoe het geloof en/of de kerk zich verhouden tot een bepaalde plek in een bepaalde tijd. Breen denkt rondom dit onderwerp in termen van eenrichtingsverkeer. Hij vraagt zich af hoe het evangelie vertaald kan worden naar de context. Daarvoor mag overigens de vorm van de missiegemeenschap zich radicaal aanpassen en innoveren om te kunnen aansluiten op de homogene doelgroep. Breens benadering contrasteert met Kim, die juist voor wederzijdse beïnvloeding pleit.

Bij Breen is de Bijbel het subject van contextualisatie en de subcultuur het object; het evangelie wordt vertaald naar de context. Breen schrijft dat tekst én context onontbeerlijk zijn. Wanneer er enkel focus ligt op de tekst levert dit onverstaaenbaarheid op – bij 'tekst' denkt hij waarschijnlijk aan het evangelie zoals het in de Bijbel is verwoord – de context moet echter ook niet de overhand krijgen. Breens benadering doet denken aan de term *faithful contextualization* van Goheen; de werkwijze moet helemaal Bijbels én helemaal gecontextualiseerd zijn. Zoals bij Goheen te bespeuren viel dat het aspect *faithful* uiteindelijk toch het primaat heeft zo zal ook Breen stellen dat beide elementen even belangrijk zijn maar zal hij in de praktijk met name nooit willen inleveren op de inhoud. Bij Paas is er, in tegenstelling tot het voorgaande, geen waterscheiding tussen tekst en context. Hij benadrukt, net als Kim, meer dat het evangelie geen losstaande entiteit is die in een van geloof geïsoleerde omgeving zou worden ingebracht.

5.2 AANBEVELINGEN VOOR VERVOLGONDERZOEK

5.2.1 Literatuurstudie

In dit onderzoek is een aantal belangrijke missiologische onderwerpen besproken. Het is van belang om het onderzoek naar deze thema's voort te zetten. Er valt dan te denken aan verdere doordiening van het thema *gospel and culture* en de invloed hiervan op het denken over contextualisatie. Ook de spanning tussen het organische en institutionele van het kerk-zijn in een veranderende samenleving moet verder worden doordacht. Het vraagstuk rondom commitment en graden van betrokkenheid vraagt ook om nader onderzoek. Bij 3DM is er ruimte voor én intensief betrokken leden én mensen in de marge van de groep. Er werd echter geconstateerd dat die laatsten wel vaak uitgedaagd worden om tot de kern toe te treden. Het vraagstuk dat daarmee blijft liggen is de vraag hoe een lokale kerk vorm kan krijgen die ruimte geeft om op afstand te blijven zonder dat dit betekent dat de kerk voor iedereen vrijblijvend is, ook voor degenen van wie wel kan worden gevraagd om een hoog commitment te geven. Tot slot ligt er de uitdaging om na te denken over een theologie van zending die én recht doet aan de realiteit én tegelijkertijd de energie heeft die voortkomt uit het streven naar idealen.

5.2.2 Veldonderzoek

Omdat in deze masterthesis een literatuurstudie, een primaire tekstanalyse én een veldonderzoek werden uitgevoerd resulteerde dit in een nauwe afbakening van het veldonderzoek in de diepte en de breedte. In een vervolgonderzoek zou hier meer ruimte aan kunnen worden gegeven.

Een verdiepend veldonderzoek biedt de kans om de onderzoeksresultaten uit het huidige veldonderzoek te verfijnen, verstevigen en aanvullen. Hiertoe zou een groter aantal observaties en interviews kunnen worden uitgevoerd. Vragen die nader onderzoek vereisen zijn in ieder geval de vraag naar de rol van de Alpha-cursus en de missiegemeenschap en hun onderlinge verhouding in het toetreden van leden van buiten de kerk. Een andere vraag voor vervolgonderzoek is in hoeverre de zwakke punten van Breens Bijbelgebruik, ecclesiologie en visie op de verhouding tussen *gospel and culture* al dan niet in de Nederlandse context terug te zien zijn.

Verbreding van het onderzoek kan worden gerealiseerd door meer praktijken en typen praktijken in het onderzoek te betrekken om zodoende de breedte van de inzetbaarheid van de 3DM-cultuur te evalueren. Uit het veldonderzoek bleek dat de plaatselijke GKV ook open staat om te leren wat zij als grote traditionele gemeente kan leren van Assen Zoekt. Het zou interessant zijn om te kijken hoe de 3DM-cultuur al dan niet vorm krijgt in meer gevestigde kerken die de trainingen van NLZoekt hebben gevolgd. Daarbij zou nog onderscheid kunnen worden gemaakt tussen een dorpse of stadse situatie en tussen de verschillende denominaties en modaliteiten. De 3DM-cultuur is in Nederland met name in de evangelicaal-gereformeerde hoek bekend. Het is de vraag of en hoe ze vorm zou krijgen in een meer vrijzinnige, reformatorische of Rooms-Katholieke kerk. Voor zover er in die kerken nog geen 3DM-praktijken bekend zijn, zou een experiment kunnen worden opgezet in combinatie met onderzoek of specifiek *action research*.

De aanleiding voor dit onderzoek was dat ik in contact kwam met 3DM en daar enthousiast over was. Dit motiveerde mij om kritisch te onderzoeken wat de waarde van de 3DM-cultuur voor de Nederlandse kerken is. Het onderzoek liet zien dat de 3DM-cultuur zwaktes en discutabele elementen bevat. Het meest in het oog springend zijn de wat instrumentele ecclesiologie, dubieus Bijbelgebruik, eenzijdige contextualisatie, te idealistische verwachtingen en de universele vraag om een hoog commitment. Ondanks dat blijft staan dat in antwoord op de veranderende samenleving de uitgebreid uitgewerkte theologie van zending van 3DM een uitdagend ideaal met veel praktische handvatten brengt waarin gewone mensen middels het collectief van de familie op missie kunnen groeien in discipelschap en missie hetgeen ook in een lokale kerk in de praktijk vorm blijkt te krijgen.

6 BRONNENLIJST

Secundaire bronnen

Beek, Johan ter. *Heerlijk eenvoudig*. Amsterdam: Ark Media, 2011.

Beuving, Joost, en Geert de Vries. *Doing Qualitative Research: The Craft of Naturalistic Inquiry*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2015.

———. "Innovans quaerere intellectum: Voorwaarden voor open innovatie in de kerk". Bachelorscriptie, Vrije Universiteit, 2014.

http://www.ubvu.vu.nl/pub/fulltext/scripties/10_2113880_0.pdf.

Boyd, Gregory A. *Benefit of the Doubt: Breaking the Idol of Certainty*. Grand Rapids: Baker Books, 2013.

Brakel, Jaap van, en Diederick Raven, red. *Realisme en waarheid*. Assen: Van Gorcum, 1991.

Buursema, Atze, en Jan Peter Krugier. "Eropuit in clusters: afstudeeronderzoek Master Missionaire Gemeente". Masterscriptie, Theologische universiteit Kampen, 2012. <http://www.kerklab.nl/wp-content/uploads/2014/01/Eropuit-in-Clusters-Missionaire-Master-Buursema-en-Krugier.pdf>.

Cameron, Helen, Deborah Bhatti, Catherine Duce, James Sweeney, en Clare Watkins. *Talking about God in Practice: Theological Action Research and Practical Theology*. Londen: SCM Press, 2010.

Croft, Steven J. L. *Mission Shaped Questions: Defining Issues for Today's Church*. Londen: Church House Publishing, 2008.

Danker, Frederick William, Walter Felix Bauer, William F. Arndt, en Felix Wilbur Gingrich. *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*. Chicago, Ill., etc.: The University of Chicago Press, 2000.

Dekker, Gerard, en Hijme Stoffels. *Godsdienst en samenleving: een introductie in de godsdienstsociologie*. Kampen: Kok, 2009.

Doornenbal, Robert. *Crossroads: an exploration of the emerging-missional conversation with a special focus on "missional leadership" and its challenges for theological education*. Delft: Eburon, 2012.

"Emerging Church and Missional Church: Same Difference?" Website Fresh Expressions US, 18 april 2016.

<https://freshexpressionsus.org/2016/04/18/emerging-church-missional-church-difference/>.

Ganzevoort, Ruard. "Forks in the Road When Tracing the Sacred. Practical Theology as Hermeneutics of Lived Religion." gepresenteerd bij International Academy of Practical Theology, Chicago, 2009.

http://www.ruardganzevoort.nl/pdf/2009_Presidential.pdf.

Glas, Timo, Anique Luiten, en Rob van Mourik. "Bouwen aan een fundament

voor effectief discipelschap: Een onderzoek naar effectief discipelschap binnen kerken in Nederlandse context". Afstudeeropdracht HBO, Christelijke Hogeschool Ede, 2013. <http://www.kerklab.nl/wp-content/uploads/2015/11/Adviesrapport-Bouwen-aan-een-fundament-voor-effectief-discipelschap.pdf>.

Goheen, Michael W. *Introducing Christian Mission Today: Scripture, History and Issues*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 2014.

Hendriks, Jan. *Verlangen en vertrouwen: het hart van gemeenteopbouw*. Kampen: Kok, 2008.

"Kerk 2025: Waar een Woord is, is een weg". Protestantse kerk in Nederland, oktober 2015. <http://www.protestantsekerk.nl/Lists/PKN-Bibliotheek/WaareenWoordis-iseenweg.pdf>.

Kim, Kirsteen. *Joining in with the Spirit: Connecting World Church and Local Mission*. Londen: SCM Press, 2012.

Kragt-Vels, Jeanette. "Huddelend Jezus leren volgen? Draagt een huddel bij aan een cultuur van leiderschap en discipelschap?" Afstudeeropdracht HBO, Gereformeerde Hogeschool Zwolle, 2013. <https://hbo-kennisbank.nl/record/oai:repository.samenmaken.nl:smpid:17137>.

Langmead, Ross. "What Is Missiology?" *Missiology: An International Review* 42, nr. 1 (1 januari 2014): 67–79.

"Marks of Mission". Website Anglican Communion. Geraadpleegd 3 november 2015. <http://www.anglicancommunion.org/identity/marks-of-mission.aspx>.

McNeal, Reggie. *Missional Communities: The Rise of the Post-Congregational Church*. San Francisco: Wiley, 2011.

"Millenials: Confident, Connected, Open to Change". Pew Research Center, 2010. <http://www.pewsocialtrends.org/files/2010/10/millennials-confident-connected-open-to-change.pdf>.

Moltmann, Jürgen. *Das Kommen Gottes: Christliche Eschatologie*. Gütersloh: Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 2005.

Moynagh, Michael. *Church for Every Context: An Introduction to Theology and Practice*. Londen: SCM Press, 2012.

Nagy, Dorottya. "Theologie-missologie in beweging: liefhebben en de ander terug naar af". Inaugurale rede, Protestantse Theologische Universiteit te Amsterdam, maart 2016.

Osmer, Rick. "Practical theology: A current international perspective". *HTS Theologische Studies/Theological Studies* 67(2) #Art. 1058 (2011).

———. *Practical Theology: An Introduction*. Grand Rapids, Michigan etc.: Eerdmans, 2008.

Paas, Stefan. *Church Planting in the Secular West: Learning from the European Experience*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 2016.

- . “Missionary ecclesiology in an age of individualization”. *Calvin Theological Journal* 48, nr. 1 (april 2013): 91–106.
- . *Vreemdelingen en priesters: Christelijke missie in een postchristelijke omgeving*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2015.
- Palmer, Donald. *Filosofie voor beginners: het ondraaglijke gewicht van de filosofie lichter gemaakt*. Houten-Antwerpen: Spectrum, 2010.
- Richebächer, Wilhelm. “Missio Dei: the basis of mission theology or a wrong path?” *International Review of Mission* 92, nr. 367 (oktober 2003): 588–605.
- Ross, Cathy, en Stephen Bevans, red. *Mission on the Road to Emmaus: Constants, Context, and Prophetic Dialogue*. London: SCM Press, 2015.
- Schwarz, Christian A. *Kleur jouw wereld met Natuurlijke Gemeente Ontwikkeling*. Ermelo: NCD-Nederland, 2010.
- Stibbe, Mark, en Andrew Williams. *Breakout: Our Church's Story of Mission and Growth in the Holy Spirit*. Milton Keynes: Authentic Publishers, 2008.
- Stoppels, Sake. *Oefenruimte: gemeente en parochie als gemeenschap van leerlingen*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2013.
- Störig, Hans Joachim. *Geschiedenis van de filosofie*. Houten-Antwerpen: Spectrum, 2010.
- Swinton, John, en Harriet Mowat. *Practical Theology and Qualitative Research*. Londen: SCM Press, 2006.
- The Archbishops' Council 2004 of the Church of England. *Mission-Shaped Church: Church Planting and Fresh Expressions of Church in a Changing Context*. Londen: Church House Publishing, 2004.
<https://www.chpublishing.co.uk/uploads/documents/0715140132.pdf>.
- Tomlinson, Dave. *The Post-Evangelical*. Londen: SPCK, 2014.
- Vos, Alrik. “Hoop: een onderzoek naar de missionaire effectiviteit van kerkplantingen binnen de NGK, CGK en GKV in Nederland.” Masterthesis, Vrije Universiteit Amsterdam, 2012. <http://www.kerklab.nl/wp-content/uploads/2013/09/HOOP-De-effectiviteit-van-kerkplanting-als-missionaire-strategie.pdf>.
- Warren, Rick. *Doelgericht leven: waarvoor leef ik eigenlijk hier op aarde?* Vaassen: Medema, 2003.
- “Website Fresh Expressions”. Geraadpleegd 14 april 2016. <https://www.freshexpressions.org.uk/>.
- “Website Kerklab”. Geraadpleegd 3 november 2015. <http://www.kerklab.nl/>.
- Whitesel, Bob. “St. Tom's: From Gathered to Scattered”. In *The Gospel after Christendom: New Voices, New Cultures, New Expressions*, 291–302. Grand Rapids: Baker Academic, 2012.
- Wright, Christopher J. H. *The Mission of God: Unlocking the Bible's Grand Narrative*. Downers Grove: InterVarsity Press, 2006.

Wright, N.T. *The New Testament and the People of God*. London: Society for Promoting Christian Knowledge, 1992.

Wright, Tom. *Verrast door hoop*. Franeker: Van Wijnen, 2010.

Zwiep, A.W. *Tussen tekst en lezer: een historische inleiding in de Bijbelse hermeneutiek, Deel II*, 2013.

Primaire bronnen

Breen en het 3DM Team, Mike. *Een cultuur van discipelschap: bouwen aan een missionaire beweging door discipelschap in de stijl van Jezus*. Assen: 3D Ministries International, 2013.

———. *Familie op missie: discipelschap integreren in de haarvaten van ons dagelijks leven*. Assen: 3DM, 2015.

———. *Missionaire leiders vermenigvuldigen: van halfslachtige vrijwilligers naar actieve krachten van het koninkrijk*. Assen: Nederland Zoekt, 2013.

Breen, Mike. *Covenant and Kingdom: The DNA of the Bible*. Pawleys Island: 3DM, 2010.

———. *Huddelgids voor deelnemers*. Assen: 3DM Nederland, 2012.

———. *Leading Kingdom Movements: The "Everyman" Notebook on How to Change the World*. Pawleys Island: 3 Dimension Ministries, 2013.

———. *Missiegemeenschappen: de herontdekking van de basis voor vitale geloofsgemeenschappen*. Assen: 3DM Nederland, 2016.

———. "What is Missiology?" *Discipling Culture* (blog), 2 februari 2016. <http://www.disciplingculture.com/what-is-missiology/>.

Breen, Mike, en Alex Absalom. *Launching Missional Communities: A Field Guide*. Pawleys Island: 3DM, 2010.

Breen, Mike, en Sally Breen. *Family on Mission*. Pawleys Island: 3 Dimension Ministries, 2014.

Breen, Mike, en Steve Cockram. *Building a Discipling Culture*. Pawleys Island: 3 Dimension Ministries, 2011.

Hopkins, Bob, en Mike Breen. *Clusters: Creative Mid-Sized Missional Communities*. z.p. United Kingdom: 3DM Publications, 2008.

"Oikos: part one". *Missional Communities Blog* (blog). Geraadpleegd 6 november 2015. <http://missionalcommunitiesblog.com/2012/09/06/oikos-part-one/>.

"Strategisch plan Nederland Zoekt... 2013 - 2018". *Nederland zoekt...*, 2013. http://nederlandzoekt.nl/fileadmin/files/Documenten/Strategisch_Plan_2013-18_-versie_b.pdf.

"Website 3D Movements". Geraadpleegd 3 november 2015. <http://www.3dmovements.com/>.

- BRONNENLIJST -

“Website Assen Zoekt...” Geraadpleegd 9 november 2015.
<http://www.assenzoekt.nl/>.

“Website Nederland zoekt...” Geraadpleegd 3 november 2015.
<http://nederlandzoekt.nl/>.

7 BIJLAGEN

7.1 RESULTATEN BESTAAND ONDERZOEK NAAR 3DM

In deze bijlage zijn de resultaten van het bestaand Nederlands onderzoek naar de 3DM-cultuur samenvattend opgenomen.

Buursema & Kruiger

- "Wat ons opviel was dat alles nogal functioneel is ingericht. Het moet werken en wanneer het werkt, is het goed. We denken dat in de onderbouwing vanuit de Bijbel nog winst te boeken is en dat die mogelijk ook tot bijstelling op een aantal punten kan leiden."
- "Mike Breens Covenant en Kingdom opgevat als relatie en verantwoordelijkheid" is een behulpzame theologie. Maar kan onbarmhartig zijn richting hen die in hun levensfase hier niet volledig in kunnen meekomen.
- Het werken met middelgrote clusters is een "gewenste aanvulling op de bestaande manieren van missionair zijn" en "sluit aan bij de gedachte dat gemeenschappen de beste hermeneutiek van het evangelie."
- Het bottum-up leiderschap zorgt voor een flexibele beweging die snel kan "inspelen op veranderingen in de samenleving maar heeft als nadeel dat in de onrust niet iedereen zich thuis voelt en goed kan presteren."
- De 3DM-cultuur combineert de voordelen van een mega-kerk en huiskerken zonder de nadelen over te nemen.
- Iedereen mag meedoen en wordt daarin begeleid waarbij ingezet wordt op identiteit, visie, kennis en vaardigheden van ieder persoon.
- Veel inzichten uit de sociale wetenschappen zijn verwerkt in deze manier van werken.
- De manier van kerk-zijn is intensief, er is echter ook genoeg ruimte voor hen die daarin niet mee kunnen komen.
- In de 3DM-cultuur verschuift de aandacht van de zondagse eredienst in de kerk naar de dienst in de stad. "De tweede verschuiving is dat de verantwoordelijkheid voor de eigen geestelijke voeding nu bij de gemeenteleden zelf ligt" omdat de beweging "strijdt tegen gelovigen die zich afhankelijk maken van hun voorgangers." De onderzoekers kunnen hierin meekomen maar vragen zich wel af of het kind niet met het badwater is weggegooid.
- De Britse en Deense context zijn een voordeel voor implementatie in Nederland omdat deze culturen familiairder zijn dan de Amerikaanse cultuur en haar model. Het grootste verschil is dat er in het Verenigd Koninkrijk en Denemarken sprake is van een staatkerk.

Eindconclusie: "We beschreven een cultuur waarin zelfstandig geloven en vertrouwen op God en het leven in navolging van Jezus centraal staat, ge-

koppeld aan de kracht die uitgaat van de gemeenschap waarin dat geloof geleefd wordt. Hier kan geen kerk omheen, een dergelijke kerk is in staat volgelingen van Jezus te maken. Een gemeente met naar buiten gerichte clusters als centrum alsook de aanpak om op die wijze te gaan opereren lijkt een goed concept. Zo kan een gemeente komen tot allereerst een 'ga eropuit'-structuur en -houding en vervolgens tot een groepsgerichte manier van werken."³¹²

Kragt-Vels

Het literatuuronderzoek liet zien dat er in de huddel kenmerken terugkomen die door organisatiekunde, sociale wetenschappen en theologie als doelmatig worden aangemerkt. Deze doelmatigheid werd bevestigd door het empirisch onderzoek; de respondenten waren door de huddel gegroeid in discipelschap en persoonlijke ontwikkeling. In het leerproces van de respondenten bleek de onderlinge relatie heel bepalend te zijn. Deze werd zichtbaar door het met elkaar delen van persoonlijke informatie, het leren van het voorbeeld dat een ander geeft en het meeleven met elkaar."³¹³ De huddel zet een doorgaand leerproces in gang, voorkomt stilstand, is persoonlijk en diepgaand en leidt tot karaktervorming en het aanleren van vaardigheden. De respondenten gaven aan dat niet de huddel, maar andere factoren hen hebben geholpen om tijdens de onderzoeksperiode te groeien in leiderschap.³¹⁴

Glas et al.

Door middel van interviews in Sheffield en het analyseren van de door 3DM gepubliceerde literatuur hebben de onderzoekers getracht om vast te stellen hoe je jongeren missionair discipelschap leert. De onderzoekers komen tot vijf adviezen.

1. "Effectief discipelschap, waarbij duidelijk is wat discipelschap is en dat het een opdracht is die Jezus ons meegeeft.
2. Gezamenlijke visie, die door mensen is gemaakt en samen wordt gedragen. Dit zorgt voor een gezamenlijke route en doel.
3. Dienend Leiderschap, waarbij leiders ook discipelen zijn en oog hebben voor de mensen. Daarnaast is er respect voor elkaar en helpen de leiders de visie te dragen.
4. Duurzame relaties, mensen echt kennen en een intensief en diepgaande relatie aangaan in kleinere groepen. Alleen dan is er grond voor het opleiden tot discipel.
5. Eigen methode, elke kerk is anders materiaal [sic!] werkt niet altijd in de context. Wees niet bang om zelf aan de slag te gaan."³¹⁵

³¹² Buursema en Kruijer, "Eropuit in clusters", 72-76.

³¹³ Kragt-Vels, "Huddelend Jezus leren volgen?", 6.

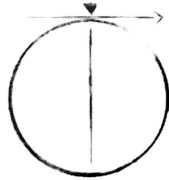
³¹⁴ Kragt-Vels, "Huddelend Jezus leren volgen?"

³¹⁵ Glas, Luiten, en Mourik, "Bouwen aan een fundament voor effectief discipelschap".

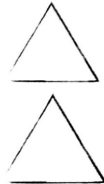
7.2 OVERZICHT LIFESHAPES³¹⁶

Uitnodiging + Uitdaging matrix
Uitnodiging en uitdaging

Leercirkel
geestelijke doorbraak

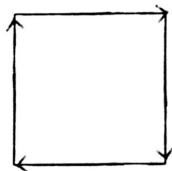
Verbond + Koninkrijk
bijbels perspectief

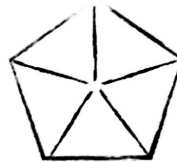
Halve cirkel
levensritme

Driehoek
groei en balans in relaties

Vierkant
missionaire discipelen vermenigvuldigen

Vijfhoek
persoonlijke roeping

Zeshoek
gebed

Zevenhoek
geestelijk gezonde gemeenschappen

Achthoek
missie door relatie

Hiernaast bestaat nog het concept *oikos*, dat ook als *lifeshape* functoneert. Met het Griekse woord *oikos*, dat huis of familie betekent³¹⁷, wordt de beoogde levensstijl van een missiegemeenschap, als ook die van haar leden, aangeduid.³¹⁸ De gedachte is om een "familie te vormen met de mensen uit de (naaste) omgeving: burens, vrienden, bekenden, ook niet-christenen."³¹⁹ De principes of ingrediënten van *oikos* zijn: *prayer, meals, shared resources, fun en mission*.³²⁰

³¹⁶ Breen, *Huddelgids voor deelnemers*, 10.

³¹⁷ Danker e.a., *A Greek-English Lexicon*, s.v. οίκος.

³¹⁸ "Oikos".

³¹⁹ Buursema en Kruijer, "Eropuit in clusters", 80.

³²⁰ "Oikos".

7.3 INFORMED CONSENT³²¹

Toestemmingsverklaringformulier (informed consent)

Titel onderzoek: Mission in the hands of everyday people: een missiologische analyse van de 3DM-cultuur

Verantwoordelijke onderzoeker: Tinko Blanken BA

Universiteit: Protestantse Theologische Universiteit

Omschrijving van het onderzoek: Als onderdeel van bovengenoemd onderzoek, in het kader van een masterthesis theologie, wordt onderzocht hoe de 3DM-cultuur vorm krijgt in de praktijk bij 'Assen Zoekt...'. Als onderdeel van dit veldonderzoek worden betrokkenen bij 'Assen Zoekt...' geïnterviewd. Tevens verricht de onderzoeker observaties in bijeenkomsten, groepen en/of contexten gerelateerd aan 'Assen Zoekt...'. De interviews en observaties worden in ieder geval schriftelijk vastgelegd. Voor het maken van audio-, foto-, en/of videomateriaal wordt expliciet om toestemming gevraagd aan de deelnemer of aan de leider van een groep of bijeenkomst.

In te vullen door de deelnemer / leider van een groep of bijeenkomst*

Ik verklaar op een voor mij duidelijke wijze te zijn ingelicht over de aard, methode, doel en [indien aanwezig] de risico's en belasting van het onderzoek. Ik weet dat de gegevens en resultaten van het onderzoek alleen anoniem aan derden bekend gemaakt zullen worden. Mijn vragen zijn naar tevredenheid beantwoord.

Ik begrijp dat schriftelijke verslaglegging, en indien van toepassing, audio-, foto-, en/of videomateriaal, of bewerking daarvan uitsluitend voor analyse en/of wetenschappelijke presentaties zal worden gebruikt.

Ik stem geheel vrijwillig in met deelname aan dit onderzoek. Ik behoud me daarbij het recht voor om op elk moment zonder opgaaft van redenen mijn deelname aan dit onderzoek te beëindigen.

Naam:

Plaats: Datum:

Handtekening:

*doorhalen wat niet van toepassing is

³²¹ Dit formulier is mede op basis van de volgende bronnen opgesteld: het *informed consent* van de Faculteit sociale wetenschappen aan de Vrije Universiteit en het *informed consent* van Dr. R. Brouwer, docent aan de PThU.

In te vullen door de uitvoerende onderzoeker

Ik heb een mondelinge en/of schriftelijke toelichting gegeven op het onderzoek. Ik zal resterende vragen over het onderzoek naar vermogen beantwoorden. De deelnemer zal van een eventuele voortijdige beëindiging van deelname aan dit onderzoek geen nadelige gevolgen ondervinden.

Het onderzoek is onderdeel van het onderzoeksprogramma 'Beliefs' van de Protestantse Theologische Universiteit. De PThU weet zich gehouden aan de 'Gedragscode voor gebruik van persoonsgegevens in wetenschappelijk onderzoek' van de VSNU.

Naam:

Plaats: Datum:

Handtekening: